

EMMANUEL CARRÈRE

ADVERSARUL

Domane psy
II 360.914

3
TREI

Emmanuel Carrère

Adversarul

Traducere din limba franceză de

Dragoș Bobu

Editori:
MARIUS CHIVU
SILVIU DRAGOMIR
VASILE DEM. ZAMFIRESCU

Redactor:
ALIZA ARDELEANU

Coperta colecției:
DINU DUMBRĂVICIAN

Ilustrația copertei:
ALEXE POPESCU

Tehnoredactarea computerizată:
CRISTIAN CLAUDIU COBAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CARRÈRE, EMMANUEL

Adversarul / Emmanuel Carrère ; trad.: Dragoș Bobu.

București : Editura Trei, 2004

(Romane Psy)

ISBN 973-8291-82-8

I. Bobu, Dragoș (trad.)

821.133.1-31=135.1

Această carte a fost tradusă după
L'Adversaire, de Emmanuel Carrère,
P.O.L., Paris, 2000

© P.O.L. éditeur, 2002

© Editura Trei, 2004

C.P. 27-40, București
Tel./Fax: +4 021 224 55 26
e-mail: office@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN: 973-8291-82-8

Jn dimineața zilei de sâmbătă 9 ianuarie 1993, în timp ce Jean-Claude Romand își omora soția și copiii, asistam, împreună cu familia, la o ședință cu părinții la școală la Gabriel, fiul nostru cel mare. Avea cinci ani, vârsta lui Antoine Romand. După aceea, noi ne-am dus să prânzim cu părinții mei, iar Romand cu ai săi, pe care, după masă, i-a omorât. După-amiaza de sâmbătă și duminica, consacrate de obicei vieții comune, le-am petrecut singur, la mine în atelier, fiindcă eram pe cale să termin o carte la care lucram de un an: biografia romancierului de *science-fiction* Philip K. Dick. Ultimul capitol istorisea zilele în care se aflate în comă, înainte să moară. Am terminat marți seara, iar miercuri dimineața am citit primul articol din *Libération*¹ consacrat afacerii Romand.

¹ Unul dintre principalele cotidiene naționale din Franța (N. t.).

Luni, puțin după orele patru dimineața, Luc Admiral era trezit din somn de telefonul dat de Cottin, farmacistul din Prévessin. Ardea casa la Romand, ar fi bine ca prietenii să vină să salveze ce se mai putea salva din mobilă. Când a ajuns, pompierii evacuaau corpurile. Toată viața lui, își va aminti de sacii de plastic gri, sigilați, în care fuseseră puși copiii: prea oribil să vezi așa ceva. Florence fusese doar acoperită cu un palton. Chipul, înnegrit de fum, era intact. Netezindu-i părul, într-un gest îndurerat de adio, degetele lui Luc au dat de ceva straniu. A pipăit, întorcând cu precauție capul tinerei femei, după care a chemat un pompier să-i arate, mai sus de ceafă, o rană larg deschisă. Trebuie să fie de la vreo grindă care a căzut peste ea, a spus pompierul: podul se prăbușise pe jumătate. Luc a urcat apoi în camionul roșu în care îl întinseseră pe Jean-Claude, singurul din familie care mai trăia încă. Avea pulsul slab. Era în pijama, inconștient, ars, dar deja rece ca un mort.

Ambulanța a ajuns, l-a transportat la spitalul din Geneva. Era întuneric, frig, erau cu toții learcă de la jetul tunului de apă. Cum în jurul casei nu mai era nimic de făcut, Luc merse acasă la Cottin să se usuce. În lumina galbenă din bucătărie, au ascultat sughiturile filtrului de cafea fără să îndrăznească să se privească. Le tremurau

măinile ridicând ceștile, învârtind lingurițele care făceau un zgomot îngrozitor. Luc s-a întors apoi acasă să le dea vestea, lui Cécile și copiilor. Sophie, cea mai mare, era fina lui Jean-Claude. Cu câteva zile în urmă, dormise acasă la Romand, era ceva obișnuit, ar fi putut foarte bine să doarmă la ei și în noaptea asta, iar acum să se afle și ea într-un sac gri.

De pe vremea studiilor de medicină la Lyon rămăseseră nedespărțiți. Se căsătoriseră aproape în același timp, copiii lor crescuseră împreună. Fiecare știa totul despre viața celuilalt, fațada, dar și secretele, secrete de oameni cinstiți, așezați și cu atât mai vulnerabili în fața ispitei. Când Jean-Claude îi mărturisise că avea o legătură, zicând că lasă totul să se ducă dracului, Luc îl adusese pe calea rațiunii: „Și-mi rămâi dator cu un serviciu, când o fi să-mi vină rândul s-o fac pe prostul”. O asemenea prietenie face parte dintre lucrurile de preț dintr-o viață, e aproape la fel de importantă ca și o căsătorie reușită, iar Luc fusese mereu încredințat că, într-o bună zi, aveau să ajungă la șaizeci, șaptezeci de ani, din înaltul cărora, ca de pe un munte, se vor uita amândoi la drumul străbătut: locurile unde se împiedicaseră, unde fuseseră cât pe ce să se rătăcească, sprijinul pe care și-l oferiseră reciproc, felul în care, până la urmă, ieșiseră la liman. Un prieten, un prieten adevărat, e și un martor, cineva prin ochii căruia poți să-ți apreciezi mai bine propria viață, și, de douăzeci de ani încoace, amândoi jucaseră fără emfază acest rol unul pentru celălalt. Viețile lor se asemănau, chiar dacă reușita unuia era diferită de a celuilalt. Jean-Claude devenise o somitate în cercetare, frecventând miniștri și umblând pe la colocvii internaționale, în timp ce Luc era medic generalist la Ferney-Voltaire. Nu

era însă deloc invidios. Singurul lucru care-i îndepărtase puțin, în ultimele luni, era un dezacord absurd, legat de școala la care mergeau copiii. Jean-Claude, în mod cu totul de neînțeles, se înverșunase peste poate și până într-acolo, încât Luc trebuise să facă el primul pas, să spună că n-avea rost să se certe pentru un asemenea fleac. Povestea îl rosesese, el și Cécile vorbiseră despre asta mai multe seri la rând. Cât de derizorie era acum! Fragilă mai e viața! Ieri încă, era o familie unită, fericită, oameni care se iubeau, și-acum, un accident la instalația de încălzire, corpuri carbonizate transportate la morgă... Soția și copiii însemnau totul pentru Jean-Claude. Ce va fi viața lui dacă scapă?

Luc a sunat la serviciul de urgențe, la Geneva: rănitul se afla în camera de decompresie, pronosticul vital era incert.

El, Cécile și copiii s-au rugat să nu-și recapete cunoștința.

Când a deschis cabinetul, doi jandarmi îl așteptau. Întrebările lor i s-au părut ciudate. Voiau să știe dacă familia Romand avea dușmani declarați, activități suspecte... Cum el se mira, jandarmii i-au spus adevărul. Prima examinare a cadavrelor dovedea că muriseră înainte de incendiu, Florence din cauza rănilor aplicate la cap cu un obiect contondent, Antoine și Caroline uciși prin împușcare.

Și asta nu era tot. La Clairvaux-les-Lacs, în munții Jura, unchiul lui Jean-Claude fusese însărcinat să le anunțe catastrofa părinților, persoane în vârstă și fragile. Însoțit de medicul de familie al acestora, mersese la ei acasă. Totul era încuiat, câinele nu lătrase. Îngrijorat, forțase ușa și-și găsisse fratele, cumnata și câine-

le lor într-o baltă de sânge. Morți de asemenea prin împuşcare.

Asasinați. Familia Romand fusese asasinată. Cuvântul răsună în mintea lui Luc umplându-l de stupefacție. „Un jaf?” a întrebat el, ca și cum cuvântul acesta ar fi putut să modifice oroarea celuiilalt, reducând-o până la ceva rațional. Jandarmii nu știau încă, dar aceste două crime lovind la distanță de 80 de kilometri membrii aceleiași familii îi făceau să se gândească mai degrabă la o răzbu-nare sau la o reglare de conturi. Ajungeau iar la problema cu dușmanii și Luc, descumpănit, clătina din cap: familia Romand, ce dușmani să aibă? Toată lumea îi îndrăgea. Iar dacă fuseseră omorâți, numai niște oameni care nu-i cunoșteau ar fi putut face așa ceva.

Jandarmii nu știau cu exactitate ce meserie practica Jean-Claude. Doctor, spuneau vecinii, însă n-avea nici un cabinet. Luc le-a explicat că era cercetător la Organizația Mondială a Sănătății, la Geneva. Unul dintre jandarmi a telefonat, cerând să vorbească cu cineva care lucra cu doctorul Romand: secretara sau unul dintre colaboratorii săi. Telefonista nu cunoștea nici un doctor Romand. Fiindcă interlocutorul insista, i l-a dat la telefon pe directorul de la personal care și-a consultat fișierele și a confirmat: nu era nici un doctor Romand la OMS.

Atunci Luc înțelese și resimți o imensă ușurare. Tot ce se întâmplase începând de la patru dimineața, telefonul de la Cottin, incendiul, rănilor lui Florence, sacii gri, Jean-Claude în camera specială pentru arsurile grave, în sfârșit toată povestea asta cu crimele, totul se derulase în mod perfect verosimil, cu o senzație de realitate care nu lăsa nici un loc pentru îndoială, acum însă — slavă Domnului! — scenariul o lua razna, dovedindu-se drept ceea ce era: un coșmar. Urma să se trezească la el în pat.

Se întrebă dacă o să țină minte și dacă va îndrăzni să-i povestească lui Jean-Claude. „Am visat că-ți ardea casa, că nevasta, copiii și părinții tăi muriseră asasinați, că tu erai în comă și că nimeni de la OMS nu te cunoștea.” Poti oare să-i spui așa ceva unui prieten, fie el și cel mai bun prieten? Ideea care-i venise în minte lui Luc — și care, mai târziu, avea să-l obsedeze — era că în visul ăsta Jean-Claude apărea pe post de dublu și că așa erau scoase la lumină temerile pe care le încerca față de sine însuși: frica de a-i pierde pe cei dragi, dar și frica de a se pierde pe sine, de a descoperi că, dincolo de fațada socială, el nu era nimic.

De-a lungul zilei, realitatea se transformă însă într-un coșmar și mai rău. Convocat după-amiază la jandarmerie, Luc află în nici cinci minute că în mașina lui Jean-Claude fusese găsit un bilet scris de propria-i mână prin care se acuza pe el însuși de crime și că tot ce credea Luc că știe despre cariera și activitatea lui profesională era o închipuire. Câteva telefoane, niște verificări elementare fuseseră de-ajuns pentru ca măștile să cadă. Sunaseră la OMS, nimeni de-acolo nu-l cunoștea. La Corpul medical nu era înscris. La spitalele din Paris, unde vorba era că e intern, numele lui nu figura pe liste, după cum nu figura nici pe listele facultății de medicină din Lyon unde Luc însuși și mai mulți alții jurau totuși că-și făcuseră studiile împreună cu el. Le începuse, da, însă încetase să-și mai dea examenele la sfârșitul anului doi și, începând de-aici, totul era fals.

La început, Luc a refuzat pur și simplu să creadă. Când, dintr-odată, ți se spune că cel mai bun prieten, nașul fiicei tale, omul cel mai corect pe care îl cunoști și-a omorât soția, copiii, părinții și că, pe deasupra, te min-

tea de la un cap la altul de ani de zile, nu e oare normal să continui să ai încredere în el, chiar și împotriva unor dovezi strivitoare? Ce-ar mai însemna o prietenie care s-ar lăsa convinsă de eroare cu atâta ușurință? Jean-Claude nu putea fi un asasin. Din acest puzzle lipsea neapărat o piesă. Care va fi găsită și totul va căpăta un alt înțeles.

Pentru familia Admiral, acele zile s-au scurs ca o încercare supranaturală. Ucenicii lui Iisus îl văzuseră pe acesta arestat, judecat și supus supliciului ca pe ultimul dintre criminali și totuși, chiar dacă Petru a șovăit, ei au continuat să creadă în el. A treia zi, au știut că avuseseră dreptate să reziste. Luc și Cécile s-au luptat din răsuferință ca să reziste. A treia zi însă, și chiar mai înainte, au fost nevoiți să admită că speranța lor era vană și că va trebui să trăiască nu doar cu gândul că-i pierduseră pe cei care muriseră, dar și cu doliul încrederii, cu întreaga viață cangrenată de minciună.

Dacă fi putut măcar să-i protejeze pe copii! Să le spună doar atât — era și așa destul de îngrozitor — că Antoine și Caroline pieriseră într-un incendiu împreună cu părinții lor. Însă vorbitul în șoaptă nu le era de nici un folos: în câteva ceasuri, regiunea fusese invadată de ziaristi, fotografi și tehnicieni de televiziune care hărțuiau pe toată lumea, chiar și pe școlari. Așa că, încă de marți, aceștia știau cu toții că Antoine, Caroline și mămica lor fuseseră uciși de tatăl lor care dăduse mai apoi foc la casă. Luc și Cécile stăteau așezați pe marginea saltelelor, trase toate una lângă alta fiindcă nimeni nu mai îndrăznea să doarmă singur, se înghesuiau toți cinci în camera părinților. Neștiind deocamdată ce să le explice, îi legănau, îi alintau, încercând să-i liniștească măcar. Vedeau

însă bine că vorbele lor nu mai aveau puterea magică dinainte. Se strecurase o îndoială și nimic, dacă nu doar timpul, n-o putea dezrădăcina. Asta însemna că toată copilăria le era furată, copiilor, dar și părinților, că nicio dată de-acum înainte cei mici n-aveau să se mai abandoneze în brațele lor cu acea încredere miraculoasă, care e miraculoasă dar normală la vârsta lor în familiile normale, și gândindu-se la asta, la ceea ce fusese iremediabil distrus, Luc și Cécile au început să plângă.

În prima seară, toți prietenii se strânseseră acasă la ei și au ținut-o așa timp de o săptămână. Stăteau până pe la trei, patru dimineața încercând împreună să se țină tari. Uitau să mănânce, beau mult și nu puțini se reapucaseră de fumat. Serile acestea care nu erau niște priveghiuri, erau chiar cele mai animate din toate câte se petrecuseră sub acoperișul lor, căci șocul era prea mare, azvârlindu-i într-un maelström de întrebări și îndoieli care erau tot atâtea scurtcircuite în doliu. Fiecare trecea cel puțin o dată pe zi pe la jandarmerie, fie că era convocat, fie ca să vadă cum avansa ancheta și, de-a lungul nopții, discutau, comparau informațiile, clădeau ipoteze.

Regiunea Gex este o câmpie lată de vreo treizeci de kilometri care se întinde de la poalele munților Jura până pe malul lacului Léman. Deși situată pe teritoriul francez, e de fapt o suburbie rezidențială a Genevei, un conglomerat de sate înstărite în care s-a stabilit o colonie de funcționari internaționali lucrând în Elveția, plătiți în franci elvețieni și în majoritatea lor scutiți de impozite. Toți au aproape același stil de viață. Locuiesc în foste ferme transformate în vile confortabile. Soțul se duce la birou în Mercedes. Soția lui se plimbă într-un Volvo după

cumpărături și pe la diverse activități asociative. Copiii frecventează școala din Saint-Vincent, la umbra castelului lui Voltaire, o școală particulară și costisitoare. Jean-Claude și Florence erau niște figuri cunoscute și apreciate de comunitatea în care duceau o viață pe măsură cu statutul lor social, iar acum toți cei care îi cunoscuseră se întrebau: de unde veneau banii? Dacă nu era cine pretindea că este, atunci cine era?

Substitutul procurorului Republicii, care tocmai fusese însărcinat cu această afacere, le-a declarat ziariștilor că „se așteaptă la orice”, iar mai târziu, după o primă evaluare a conturilor bancare, că mobilul crimeilor fusese „frica falsului doctor de demascare și întreruperea brutală a unui trafic cu aspecte încă neelucidate, în cadrul căruia avea un rol de bază, încasând de ani de zile sume foarte mari”. Comunicatul acesta dădu naștere la tot soiul de închipuiri. Se vorbea despre trafic de arme, despre devize, organe, stupefianțe. Despre o vastă organizație criminală acționând în fostul bloc comunist în destrămare. Despre mafia rusă. Jean-Claude călătorea mult. Anul trecut, fusese la Leningrad de unde se întorsese cu niște păpuși rusești pentru Sophie, care-i era fină. Luc și Cécile, într-un acces de paranoia, s-au întrebat dacă păpușile nu ascundeau documente compromițătoare, un microfilm sau microprocesor, și dacă nu cumva asta căutaseră în van ucigașii la Préveșsin și la Clairvaux. Căci Luc, din ce în ce mai izolat, voia încă să creadă într-un complot. Jean-Claude era poate un spion, un traficant de secrete științifice sau industriale, dar nu putea să-și fi omorât familia. *I-au omorât, au fabricat probe ca să-i pună în cârcă crimele, au mers până acolo, încât au distrus și urmele trecutului său.*

„Un banal accident, o nedreptate pot provoca nebunia. Iartă-mă, Corinne, iertați-mă, prieteni, iertare le cer și oamenilor de treabă din asociația Saint-Vincent care voiau să-mi pocească mutra.”

Acesta era textul biletului de adio lăsat în mașină. Care accident banal? Ce nedreptate? se întrebau „prieteni”, care se adunau seara cu toții acasă la Admiral. Mai mulți dintre ei se numărau și printre oamenii „de treabă”, membri ai asociației de gestiune a școlii, iar pe aceștia din urmă jandarmii nu-i slăbeau deloc. Fiecare dintre ei a trebuit să ofere o versiune detaliată a conflictului iscat, la începutul anului școlar precedent, de schimbarea directorului. Îi ascultau cu un aer aproape bănuitor. Nu asta era oare nedreptatea care cauzase drama? Membrii asociației erau îngroziți: da, se certaseră, poate chiar ca cineva să fi spus ceva despre Jean-Claude și despre bătaie, dar numai un nebun și-ar fi putut închipui vreo legătură între cearta aceea și masacrul unei întregi familii! Numai un nebun, încuviințau jandarmii, cu toate acestea, o legătură tot trebuia să fie.

Cât despre Corinne, în privința căreia ziarele primiseră ordin să-i treacă numele sub tăcere și vorbeau ca despre o „misterioasă amantă”, mărturia ei era aiuritoare. Sâmbăta precedentă, Jean-Claude mersese la Paris ca s-o ia la cină la Fontainebleau acasă la prietenul său Bernard Kouchner. Cu câteva ore mai înainte, conform autopsiei, își omorâse soția, copiii și părinții. Bineînțeles, ea nu bănuia nimic. Într-un loc pustiu în pădure, încercase s-o omoare și pe ea. Ea se împotrivise, el renunțase și o dusesse înapoi acasă, spunându-i că e grav bolnav și că asta explica accesul său de nebunie. Aflând luni depre masacru și înțelegând că fusese cât pe ce să fie cea de-a șasea victimă, sunase din proprie inițiativă

la poliție care, la rândul-i, sunase la Kouchner. Acesta n-avea habar despre vreun doctor Romand și nici vreo casă la Fontainebleau.

Toată lumea o cunoștea pe Corinne în Ferney, unde locuise înainte să divorțeze și să se mute la Paris. Nimeni, în schimb, nu știa că avusese o legătură cu Jean-Claude, în afară de Luc și soția sa care, din această pricină, nici n-o țineau la mare stimă. O considerau o persoană aducătoare de încurcături, capabilă să spună orice numai ca să se facă interesantă. Cum însă ipoteza unui complot devenea de la o zi la alta tot mai puțin credibilă, cea a crimei pasionale venea să umple un gol. Luc își amintea de confidențele lui Jean-Claude, grava depresie în care îl aruncase despărțirea. Își închipuia, așadar, fără greutate că, dacă relația va fi fost reluată, lucrul acesta putuse să-l aducă la nebunie pe prietenul său: naveta între soție și amantă, angrenajul minciunilor și pe deasupra angoasa legată de maladie... Căci Jean-Claude îi mărturisise și că suferea de un cancer, pentru care se trata la Paris cu profesorul Schwartzberg². Luc le-a spus despre asta jandarmilor, care au verificat. Profesorul Schwartzberg nu-l cunoștea mai mult decât Kouchner, iar ancheta, extinsă la serviciile de cancerologie din toate spitalele franceze, n-a dat nicăieri de urma vreunui dosar pe numele lui Jean-Claude Romand.

Corinne a cerut prin intermediul avocatului său ca presa să nu mai vorbească despre ea ca fiind amanta monstrului, ci doar o simplă prietenă. S-a aflat mai apoi că ea îi încredințase 900 000 franci din economiile sale cu misiunea de a-i plasa pentru ea în Elveția — și că, în loc

² Celebru cancerolog francez (*N. t.*).

de asta, el deturnase suma. Misteriosul trafic se reducea la o banală escrocherie. N-a mai fost vorba nici despre spionaj, nici despre banditism periculos. Anchetatorii credeau că abuzase de încrederea și altor persoane din anturajul său, iar ziariștii dădeau de înțeles că acele persoane nu îndrăzneau să se plângă fiindcă plasamentele cu care fuseseră ademeniți erau ilegale: ceea ce explica, poate, faptul că cercul notabililor din Ferney se arăta atât de rezervat... Pe Luc, insinuările acestea îl scoteau din sărite. În calitate de „cel mai bun prieten” al asasinului, avea permanent de-a face cu inși în haine de piele care, băgându-i sub nas legitimațiile de presă, întindeau microfoane și îi propuneau mici averi ca să-și deschidă albumul cu poze de familie: îi dădea sistematic afară pe ușă pentru a nu întina memoria morților, iar rezultatul era că se trezea bănuiră c-ar înșela fiscul.

Alte revelații veniră din partea rudelor lui Florence, familia Crolet, care locuia la Annecy și cu care cei doi Ladmiral se cunoșteau bine. Și ei îi încredințaseră bani lui Jean-Claude: prima de pensionare a tatălui și, după moartea acestuia, un milion de franci obținuți din vânzarea casei. Iar dacă acești bani, rod al muncii de-o viață, îi știau definitiv pierduți, asta încă nu era tot, căci o bănuială chinuitoare venea să se adauge doliului și să li-l tulbure: Crolet tatăl murise căzând pe scări în timp ce era singur cu Jean-Claude. Oare acesta nu-și omorâse pe deasupra și socrul?

Fiecare se întreba: cum am putut oare să trăim atâta vreme alături de omul ăsta fără să bănuim nimic? Fiecare căuta în memorie amintirea unei clipe în care bănuiala sau ceva care l-ar fi putut duce la acea bănuială îi trecuse prin minte. Președintele asociației de gestiune po-

vestea tuturor cum îl căutase și nu-l găsisese în anuarul organismelor internaționale. Luc însuși își amintea că se gândise la asta, cu câteva luni mai înainte, după ce aflu-se de la Florence că prietenul său reușise al cincilea la concursul de admitere ca medic intern în Paris. Nu se mira de un asemenea succes, ci de faptul că nu știuse nimic la vremea respectivă. De ce să nu fi spus? Întrebat, taxat de secretos, Jean-Claude ridicase din umeri, zisese că nu voia să se facă mare caz, schimbase vorba. Era extraordinară capacitatea aceasta a lui de a face conversația să devieze de îndată ce venea vorba despre el. O făcea atât de bine, încât nici măcar nu-ți dădeai seama și, când te gândea mai târziu, sfârșea prin a-i admira discreția, modestia, grija de a-i pune în valoare mai degrabă pe ceilalți decât pe sine însuși. Vag, Luc simțise totuși că ceva șchiopăta în ceea ce spunea Jean-Claude despre cariera sa. Se gândise să dea un telefon la OMS, să vadă exact ce anume învârtea el pe-acolo. Gestul i se păruse însă absurd. Iar acum își repeta că, dacă ar fi făcut-o, poate că lucrurile s-ar fi petrecut altfel.

„Poate, a spus Cécile când el i-a împărtășit remușcărilor acestea, poate că te-ar fi omorât și pe tine.”

Vorbind despre el, noaptea târziu, nu mai puteau să-i spună pe nume, Jean-Claude. Nu-i spuneau nici Romand. Se afla undeva în afara vieții, în afara morții, nu mai avea nume.

După trei zile, au aflat că avea să trăiască.

Făcută publică joi, vestea făcu și mai apăsătoare funeraliile părinților Romand care avură loc a doua zi la Clairvaux-les-Lacs. Cele ale lui Florence și ale copiilor fuseseră amânate pentru completarea autopsiei. Două circum-

stanțe care făceau ceremonia și mai de nesuportat. Cum să crezi în cuvintele despre pace și odihnă pe care se forța preotul să le rostească sub ploaie, în timp ce sicriele erau coborâte în pământ? Nimeni nu se putea reculege, nimeni nu putea găsi în adâncul său vreun colț de liniște, de suferință acceptabilă în care să-și poată adăposti sufletul. Luc și Cécile veniseră, însă cunoscând foarte puțin familia, stăteau la o parte. Fețele roșii, aspre ale acestor țărani din Jura purtau urmele insomniei, ale gândurilor la moarte, ale refuzului și ale rușinii cărora nu te poți împotrivi. Jean-Claude fusese mândria satului. Era admirat pentru reușita lui exemplară în ciuda căreia rămăsese totuși atât de simplu, atât de legat de bătrânii săi părinți. Le dădea telefon zilnic. Ca să nu se îndepărteze de ei, se spunea că refuzase un post prestigios în America. În cele două pagini zilnice consacrate afacerii, *Le Progrès* publica o fotografie făcută în clasa a noua la școală la Clairvaux, unde putea fi văzut în prima bancă, surâzător și cuminte, iar legenda spunea: „Cine ar fi crezut că acela care era dat ca exemplu va deveni un monstru?”

Tatăl fusese lovit din spate, mama drept în piept. Ea, cu siguranță, și poate chiar amândoi știuseră că mureau de mâna propriului lor fiu, așa încât, în aceeași clipă în care-și văzuseră moartea — pe care-o s-o vedem toți —, ajunși la vârsta când poți s-o privești fără prea multă gălăgie, văzuseră și prăbușirea a tot ceea ce dăduse până atunci sens, bucurie și demnitate vieții lor. Preotul dădea asigurări că acum îl vedeau pe Dumnezeu. Pentru credincioși, clipa morții e cea în care îl privești pe Dumnezeu, dar nu nedeslușit ca-ntr-o oglindă, ci față-n față. Chiar și cei care n-au credință cred ceva de felul ăsta: că în momentul trecerii în partea cealaltă, muribunzii văd într-o străfulgerare derulându-se filmul întregii lor vieți,

în sfârșit inteligibilă. Iar această viziune care pentru bătrânii Romand ar fi trebuit să aibă plenitudinea lucrurilor bine împlinite însemnase triumful minciunii și al răului. Ar fi trebuit să-l vadă pe Dumnezeu, iar în locul său îl văzuseră, luând trăsăturile fiului lor prea iubit, pe cel pe care Biblia îl numește Satan, adică Adversarul³.

Nu te puteai gândi decât la asta: la stupefacția, aidoma aceleia unor copii trădați, din privirile bătrânilor, la trupurile mici pe jumătate carbonizate ale lui Antoine și Caroline care zăceau alături de mama lor pe niște mese la morgă; iar apoi la celălalt trup, greu și moale, cel al asasinului care le fusese tuturor atât de apropiat, atât de familiar, care devenise atât de monstruos de străin și care începea lent să se miște din nou pe un pat de spital, la câțiva kilometri distanță. Suferea din cauza arsurilor, spuneau doctorii, a efectelor barbituricelor și hidrocarburilor pe care le înghițise, dar urma să-și recapete pe deplin cunoștința în week-end și avea să poată fi interogat încă de luni. Imediat după incendiu, când încă se credea că fusese un accident, Luc și Cécile se rugaseră să moară: o făceau pentru el, atunci. Acum se rugau ca el să moară, însă era pentru ei înșiși, pentru copiii lor, pentru toți cei care mai trăiau încă. Gândul că el, moartea întrupată în om, ar mai rămâne în lumea celor vii era o amenințare îngrozitoare, în suspensie, certitudinea că niciodată pacea nu s-ar mai întoarce, că oroarea n-ar mai cunoaște sfârșit.

Duminică, unul dintre cei șase frați ai lui Luc a spus că Sophie trebuia să aibă un nou naș. S-a oferit el și a întrebat-o în mod solemn dacă era de acord. Această ceremonie familială a marcat începutul doliului.

³ În ebraică, *hâ-sâtân* are sensul de „Adversarul în justiție, Acuzatorul” (*Petit Robert*, 2001) (N. t.).

Jn toamna precedentă, Dea era pe moarte, avea sida. Nu era o prietenă apropiată, însă era una dintre cele mai bune prietene ale uneia dintre cele mai bune prietene ale noastre, Elisabeth. Era frumoasă, de o frumusețe ușor neliniștitoare pe care boala i-o accentuase, cu plete bogate galben-roșcate cu care se mândrea. Devenind foarte pioasă, spre sfârșit, își instalase în casă un fel de altar ale cărui lumânări luminau icoanele. Într-o noapte, părul i-a luat foc de la o lumânare, iar ea a ars ca o torță. Au transportat-o la serviciul pentru arsuri grave de la spitalul Saint-Louis. De gradul trei pe jumătate din corp: nu murea de sida, poate că tocmai asta-și dorea. N-a murit însă imediat, a durat aproape o săptămână, timp în care Elisabeth mergea în fiecare zi să o vadă: în sfârșit, să vadă ce mai rămânea din ea. După care venea la noi acasă, să bea și să vorbească. Zicea că, într-un fel, e ceva frumos, o secție de arsuri grave. Pânze albe, tifon, tăcere, ai crede că-i castelul Frumosei din Pădurea adormită. Din Dea nu se vedea decât o formă învelită în bandaje albe, iar dacă ar fi fost moartă ar fi fost ceva aproape liniștitor. Lucrul îngrozitor era că trăia încă. Doctorii dădeau asigurări că nu era conștientă, iar Elisabeth, care e absolut atee, își petrecea nopțile rugându-se să fie adevărat. Eu, în acea perioadă,

ajunsesem cu biografia lui Dick la momentul în care scrie acel roman terifiant, intitulat *Ubik*, și își închipuie ce se întâmplă în creierele oamenilor conservați prin criogenie: fărâme de gânduri în derivă, scăpate din stocuri de memorie devastate, înaintarea obstinată a entropiei, scurtcircuite provocând licăriri de luciditate, panică, tot ce se ascunde sub linia calmă și regulată a unei encefalogramе *aproape* plate. Beam și fumam prea mult, aveam tot timpul impresia că urma să mă trezesc tresărind brusc. Într-o noapte, devenise insuportabil. Mă sculam, mă culcam la loc lângă Anne care dormea, mă răsuceam, aveam toți mușchii înțepeniți, nervii încordați, cred că niciodată în viața mea n-am resimțit o asemenea senzație de disconfort fizic și moral, și încă disconfort e un cuvânt slab, simțeam cum urcă, năvălește, gata să mă acopere, groaza fără de nume a celui îngropat de viu. După câteva ceasuri, dintr-o dată, totul s-a potolit. Totul a devenit fluid, liber, mi-am dat seama că plângeam, cu lacrimi mari și calde, plângeam de bucurie. Niciodată nu resimțisem o asemenea senzație de rău, niciodată n-am simțit o asemenea senzație de ușurare. Am rămas o vreme ca scăldat, fără să înțeleg, într-un soi de extaz amniotic, după care am priceput. M-am uitat la ceas. A doua zi, am sunat-o pe Elisabeth. Da, Dea murise. Da, puțin înainte de patru dimineața.

Doar el singur, în comă încă, nu știa că era viu în vreme ce aceia pe care-i iubea muriseră de mâna lui. Absența aceasta n-avea să dureze. Avea să iasă din limburi. Ce-avea să vadă deschizând ochii? O cameră zugrăvită în alb, niște bandaje albe înfășurându-i trupul. Ce-și amintea? Ce imagini îl însoțeau în timp ce urca din nou la suprafață? Cine va fi primul care îi va întâlni priviri-

le? O infirmieră, fără îndoială. Avea ea oare să-i zâmbească, așa cum probabil c-o fac toate în acele momente, fiindcă atunci o infirmieră este o mamă care-și întâmpină copilul la ieșirea dintr-un lung tunel și fiindcă ele știu toate din instinct — altfel, ar face altă meserie — că e ceva esențial ca la ieșirea din tunel să simți lumină, căldură, un surâs? Da, dar lui? Infirmiera, care trebuie că știe cine e, îi dă la o parte pe ziariștii adunați la intrarea în secție, însă le citește articolele. Văzuse pozele, mereu aceleași, casa incendiată și cele șase fotografii de identitate. Femeia în vârstă, blândă și temătoare. Soțul acesteia, țeapăn ca la defilare, cu ochii mari în spatele ochelarelor cu ramă de baga. Florence, frumoasă și surâzătoare. El, cu figura-i agreabilă de părinte liniștit, cam grăsun, cu părul cam rar. Și-apoi, cei doi puști, mai ales cei doi puști, Caroline și Antoine, de șapte și cinci ani. Mă uit la ei acum când scriu, mi se pare că Antoine seamănă puțin cu Jean-Baptiste, fiul meu cel mai mic, mi-l închipui cu râsul său, cu un ușor sâsâit, înfuriat, serios, tot ceea ce pentru el era foarte important, toată această sentimentalitate de pluș și catifea care e adevărul dragostei pe care-o purtăm copiilor noștri și îmi vine și mie să plâng.

O dată ce m-am hotărât, lucru care s-a petrecut foarte repede, să scriu despre afacerea Romand, m-am gândit să mă deplasez rapid la fața locului. Să mă instalez într-un hotel la Ferney-Voltaire, s-o fac pe reporterul băgăreț și care nu se mai dă plecat. Nu mă prea vedeam însă băgând piciorul în ușile pe care familiile îndoliate vor vrea să mi le-nchidă în nas, nici stând cu orele la băut vin fiert cu jandarmii ținutului Franche-Compté în căutarea unor stratageme pentru a face cunoștință cu

grefiera judecătorului de instrucție. Și mai ales, mi-am dat seama că nu asta era ceea ce mă interesa. Ancheta pe care aș fi putut-o face pe cont propriu, procedura judiciară al cărei secret aș fi putut încerca să-l fac mai puțin impenetrabil n-aveau să scoată la lumină decât niște fapte. Detaliile malversațiilor financiare ale lui Romand, felul în care de-a lungul anilor se clădise dubla sa viață, rolul pe care-l jucase cutare sau cutare, toate acestea, pe care aveam să le aflu la momentul potrivit, nu mi-ar fi spus nimic despre ceea ce voiam să aflu de fapt: ce se petrecea în mintea lui în timpul acelor zile în care se credea că se afla la birou; zile pe care nu le petrecea, așa cum s-a crezut la început, făcând trafic cu arme ori cu secrete industriale; pe care și le petrecea, după cum se credea acum, plimbându-se prin pădure. (Îmi amintesc această frază, ultima dintr-un articol din *Libération*, care m-a făcut să mă hotărăsc definitiv: „Și mergea să se afunde, singur, în pădurile din Jura“.)

La întrebarea aceasta care mă împingea să încep o carte, nici martorii, nici judecătorul de instrucție, nici experții psihiatri n-ar fi putut răspunde, ci ori Romand însuși, dat fiind că era în viață, ori nimeni. După șase luni de ezitări, m-am hotărât să-i scriu, pe adresa avocatului său. Aceasta e cea mai grea scrisoare pe care-a trebuit s-o fac în viața mea.

Paris, 30 august 1993

Domnule,

Demersul meu riscă să vă jignească. Îmi încerc totuși norocul.

Sunt scriitor, până în prezent autorul a șapte cărți dintre care v-o trimit pe ultima apărută. De când am aflat din ziare tragedia căreia i-ați fost agent și singurul supraviețuitor, sunt obsedat. Aș vrea, atât cât e cu putință, să încerc să înțeleg ce s-a întâmplat și să fac din toate acestea o carte — care, firește, n-ar putea să apară decât după procesul dumneavoastră.

Înainte de mă angaja în această încercare, este important pentru mine să știu ce sentimente vă inspiră un asemenea proiect. Interes, ostilitate, indiferență? Vă asigur că, în cel de-al doilea caz, voi renunța. În primul caz, în schimb, sper că veți consimți să răspundeți la scrisorile mele și poate, dacă acest lucru este permis, să-mi acordați o întrevvedere.

Aș vrea să înțelegeți că, venind spre dumneavoastră, nu o fac împins de vreo curiozitate nesănătoasă sau din gust pentru senzational. Ceea ce ați făcut nu este în ochii mei fapta unui criminal oarecare și nici cea a unui ne-

bun, ci aceea a unui om împins dincolo de limită de forțe care îl depășesc, iar tocmai opera acestor forțe îngrozitoare este ceea ce aş vrea să arăt.

Oricare ar fi reacția dumneavoastră la această scrisoare, vă urez, domnule, mult curaj și vă asigur de profunda mea compasiune.

Emmanuel Carrère

Am trimis scrisoarea aceasta. Câteva clipe după, prea târziu, m-am gândit cu groază la efectul pe care risca să-l producă asupra destinatarului titlul cărții care o însoțea: *Eu sunt viu, iar voi sunteți morți*.

Am așteptat.

Îmi spuneam: dacă, în mod excepțional, Romand acceptă să-mi vorbească (să-mi „acorde o întrevedere“, după cum scrisesem eu ceremonios), dacă judecătorul de instrucție, Parchetul sau avocatul său nu se opun, atunci munca mea avea să mă aducă pe cărări despre care n-aveam nici cea mai mică idee. Dacă, așa cum e cel mai probabil, Romand nu-mi va răspunde, voi scrie un roman „inspirat“ din această afacere, voi schimba numele, locurile, circumstanțele, voi inventa după plac: va fi o ficțiune.

Romand nu mi-a răspuns. L-am recontactat pe avocatul său, care n-a vrut nici măcar să-mi spună dacă îi transmisese scrisoarea și cartea mea.

Refuz total.

Am început un roman unde era vorba despre un om care își săruta în fiecare dimineață soția și copiii pretinzând că pleacă la serviciu și care se ducea să umble fără țintă prin pădurile înzăpezite. După câteva zeci de pagini, m-am împotmolit. Am abandonat. Iarna următo-

re, am fost prins de o carte, cartea pe care, fără s-o știu, încercam în van s-o scriu de mai bine de șapte ani. Am scris-o foarte repede, în mod aproape automat, și am știut imediat că era de departe cel mai bun lucru pe care-l scrisesem. Era organizată în jurul imaginii unui tată ucigaș care rățăcea, singur, prin zăpezi, și am crezut că ceea ce mă atrăsese ca un magnet în povestea lui Romand ajunsese, ca și alte proiecte neduse până la capăt, să-și găsească aici un loc, locul potrivit, și că, o dată cu această povestire, terminasem cu genul ăsta de obsesii. Aveam să pot trece în sfârșit la altceva. La ce? N-aveam habar și puțin îmi păsa. Scrisesem lucrul pentru care devenisem scriitor. Începeam să mă simt viu.

Bourg-en Bresse, 10/9/95

Domnule,

Nici ostilitatea, nici indiferența față de propunerile dumneavoastră nu constituie explicația unei întârzieri atât de lungi a răspunsului meu la scrisoarea dumneavoastră din 30/8/93. Avocatul meu mă sfătuisese să nu vă scriu atâta vreme cât instrucția se afla încă în curs. Cum aceasta din urmă tocmai s-a încheiat, am sufletul mai disponibil și ideile mai clare (după trei expertize psihiatrice și 250 de ore de interogatoriu) pentru a putea eventual da curs proiectelor dumneavoastră. O altă circumstanță întâmplătoare m-a influențat considerabil: tocmai am terminat de citit ultima dumneavoastră carte, *La Classe de neige*⁴, care mi-a plăcut în mod deosebit.

Dacă mai sunteți încă dornic de a mă întâlni, cu voința comună de a înțelege această tragedie care rămâne pentru mine de o actualitate cotidiană, ar trebui să faceți o cerere de autorizație de vizită adresată Domnului Procuror al Republicii, însoțită de două fotografii și de o fotocopie a cărții de identitate.

⁴ *Excursia la munte* (N. t.).

În așteptarea unui răspuns sau a unei întâlniri, vă adresez cele mai bune urări de succes pentru cartea dumneavoastră și vă asigur de întreaga mea recunoștință pentru compasiunea dumneavoastră, precum și de admirația mea pentru talentul dumneavoastră de scriitor.

Pe curând, poate.

Jean-Claude Romand

E puțin spus că scrisoarea aceasta m-a zguduit. M-am simțit, după mai bine de doi ani, ca tras înapoi de mână. Mă schimbam, mă credeam departe de toate acestea. Povestea asta și mai ales interesul pe care i-l purtasem mai degrabă mă dezgustau. Pe de altă parte, nu era să-i spun că nu, acum nu mai voiam să-l întâlnesc. Am cerut o autorizație de vizită. Care mi-a fost refuzată, nefăcând parte din familie, cu precizarea că îmi voi putea reînnoi demersurile după înfățișarea la curtea cu juri de la Ain, programată în primăvara lui 1996. Până atunci, rămânea poșta.

Pe spatele plicurilor, lipa niște autocolante cu numele său și adresa, „Dl. Jean-Claude Romand, strada Palais, numărul 6, 01011 Bourg-en-Bresse”, iar eu, când îi răspundeam, evitam cuvântul „închisoare” în formulare. Ghiceam că nu-i făceau plăcere nici hârtia grosolană cu pătrățele, nici obligația de a o folosi cu economie și poate nici chiar aceea de a scrie de mână. Am încetat să-mi mai bat scrisorile la calculator pentru ca, în această privință măcar, să ne aflăm la egalitate. Obsesia pe care-o aveam față de inegalitatea dintre condițiile noastre, teama de a nu-l răni etalându-mi șansa de om liber, de soț și fericit tată de familie, de scriitor apreciat, culpabilita-

tea de a nu fi, eu, vinovat, toate astea au dat primelor mele scrisori un ton aproape smerit al cărui ecou mi-l trimitea cu fidelitate în răspunsurile sale. Fără îndoială că nu există o mie și una de maniere în care să i te poți adresa cuiva care și-a omorât soția, părinții și copiii, și care le supraviețuiește. Acum însă îmi dau seama că, adoptând acea gravitate chinuită și compătimitoare și privindu-l nu ca pe cineva care a făcut ceva îngrozitor, ci ca pe cineva căruia i s-a întâmplat ceva îngrozitor, ca pe-o jucărie lipsită de noroc în mâna unor forțe demonice, nu făcusem decât să-i ofer imediat ceea ce îi convenea să audă.

Atât de multe întrebări îmi puneam, încât lui nu îndrăzneam să-i pun nici una. În ceea ce-l privea, el era tot atât de puțin dispus să revină asupra faptelor pe cât de dornic și pasionat să le pătrundă semnificația. Nu evoca amintiri, făcea doar aluzii îndepărtate și abstracte la „tragedie”, nimic despre cei care îi fuseseră victime, ci se întindea bucuros asupra propriei sale suferințe, a doliului său imposibil, a scrierilor lui Lacan pe care se apucase să le citească în speranța că se va înțelege mai bine. Copia pentru mine extrase din rapoartele psihiatrilor: „...În cazul actual și într-un stadiu arhaic de funcționare, J.C.R. nu mai făcea bine distincția între sine și obiectele iubirii sale: el făcea parte din ele și ele din el într-un sistem cosmogonic totalizant, nediferențiat și închis. La acest nivel, nu mai este o mare diferență între sinucidere și omucidere...”

Când îi ceream detalii despre viața din închisoare, asta nu-l făcea să fie mai concret. Îmi dădea impresia că nu realitatea îl interesa, ci doar sensul care se ascunde în spatele ei, că interpreta tot ce i se întâmpla ca pe un semn și, mai cu seamă, intervenția mea în viața lui. Era

convins, zicea, că „un scriitor care se apleacă asupra acestei tragedii poate să completeze, și să depășească din plin alte viziuni, mai înguste, precum cea a psihiatriei sau a altor științe umane” și ținea să mă convingă și să se convingă pe sine însuși că „orice *«recuperare narcisistă»*” era „departe de gândirea sa (conștientă, cel puțin)”. Am înțeles că se baza mai mult pe mine decât pe psihiatri pentru a-l face să-și înțeleagă propria poveste și mai mult decât pe avocați pentru a o face inteligibilă lumii. Această responsabilitate mă înspăimânta, dar nu el era cel care venise să mă caute, eu făcusem primul pas și am considerat că trebuie să accept consecințele.

Am împins cu un pas mai departe corespondența noastră punînd o întrebare: „Sunteți credincios? Vreau să spun: credeți că, în această tragedie, există vreo instanță deasupra noastră care să înțeleagă și să ierte ceea ce dumneavoastră înșivă nu reușiți să înțelegeți?”

Răspuns: „Da. «Cred că cred». Și nu cred să fie vorba despre vreo credință de circumstanță, menită să nege posibilitatea înfiorătoare de a nu ne regăsi cu toții după moarte în Iubirea veșnică sau să dea un sens vieții (supraviețuirii) mele într-o mântuire mistică. Numeroase «semne» au venit de trei ani încoace să-mi întărească această convingere, dar vă rog să-mi înțelegeți discreția în acest domeniu. Nu știu dacă dumneavoastră sunteți credincios. Prenumele dumneavoastră ar putea fi un indiciu pozitiv”.

Și de data aceasta, tot eu începusem. Oricât de jenantă era chestiunea, trebuia răspuns prin da sau nu și, orbește, am spus da. „Altfel, n-aș putea înfrunța o poveste atât de groaznică ca a dumneavoastră. Pentru a privi în față, fără complezență morbidă, noaptea în care v-ați

aflat, în care sunteți încă scufundat, trebuie să crezi că există o lumină în care tot ce-a fost, chiar și excesul nenorocirii și al răului, ne va deveni inteligibil.”

Apropiindu-se procesul, era din ce în ce mai angosat. Miza, pentru el, nu era penală: condamnarea avea oricum să fie foarte grea, lucru pe care îl știa și nici nu aveam impresia că libertatea îi lipsea. Anumite constrângeri ale vieții carcerale îl apăsau, în ansamblu însă îi convenea. Toată lumea era la curent cu ceea ce făcuse, nu mai trebuia să mintă și, în afară de suferință, gusta o libertate psihică cu totul nouă. Era un deținut model, apreciat atât de tovarășii de detenție, cât și de personal. Ideea de a ieși din această cochilie unde-și găsisese un loc al său pentru a fi aruncat pradă unor oameni care-l considerau drept un monstru îl terifia. Își repeta că trebuia, că era ceva esențial pentru ceilalți și pentru sine să nu se sustragă tribunalului oamenilor. „Mă pregătesc pentru acest proces, îmi scria el, ca pentru o întâlnire crucială: cea din urmă cu «ei», ultimă șansă de a fi în sfârșit eu însumi față cu «ei»... Am presentimentul că după, viitorul meu nu va mai dura mult.”

Am vrut să văd locurile în care trăise ca o fantomă. Am fost plecat o săptămână, înarmat cu planuri pe care, la cererea mea, le desenase cu grijă, cu itinerarii comentate pe care le-am urmat cu fidelitate, respectând chiar și ordinea cronologică sugerată de el. („Mulțumesc pentru ocazia pe care mi-o dați de a străbate din nou acest univers familiar, parcurs atât de dureros, dar mai ușor de împărtășit cu cineva decât de refăcut singur...”) Am văzut cătunul copilăriei sale, casa părinților, garsoniera de student din Lyon, casa incendiată de la Prévessin, far-

macia Cottin unde soția mai făcea niște ture din când în când, școala Saint-Vincent din Ferney. Aveam numele și adresa lui Luc Ladmiral, am trecut prin fața cabinetului său, dar n-am intrat. N-am vorbit cu nimeni. Am umblat de unul singur prin locurile unde el își trecea vremea singur zile întregi fără ocupație: pe drumurile forestiere din Jura și, la Geneva, în cartierul organizațiilor internaționale în care se află clădirea OMS-ului. Citisem că o fotografie în format mare a acestei clădiri era înrămată pe perete în sufrageria unde-și ucisese mama. O cruce indica, pe fațadă, fereastra de la biroul lui, dar nu cunoșteam locul unde se afla această cruce și n-am mers mai departe de holul de la intrare.

Eram cuprins de milă și de o simpatie dureroasă, călând pe urmele pașilor acestui om rătăcind fără țință, an după an, retras în absurdul său secret pe care nu-l putea mărturisi nimănui și pe care nimeni nu trebuia să-l cunoască decât cu prețul vieții. Mă gândeam apoi la copii, la corpurile lor fotografiate la institutul medico-legal: oroarea în stare brută, care te face să închizi instinctiv ochii și să scuturi din cap dorindu-ți ca nimic din toate acestea să nu fi existat. Crezusem că terminasem cu poveștile acestea de nebbie, de închidere în sine, de îngheț. Fără să trec neapărat la minunarea franciscană cu imnuri de slavă înălțate frumuseții lumii și cântului de păsărele, dar în orice caz eliberat. Și uite că mă trezeam ales (sună emfatic, știu, dar nu văd cum aș putea spune altfel) de această poveste atroce, intrat în rezonanță cu omul care făcuse așa ceva. Mi-era frică. Frică și rușine. Rușine în fața fiilor mei că tatăl lor să scrie despre toate acestea. Era încă vreme să fug? Sau era oare vocația mea personală să încerc să înțeleg lucrurile acestea, să le privesc în față?

Ca să fiu sigur că voi avea un loc bine plasat, mi-am procurat o acreditare pe lângă curtea cu juri din Ain ca ziarist la *Le Nouvel Observateur*. În ajunul primei audiențe, toată presa judiciară franceză era adunată în principalul hotel din Bourg-en-Bresse. Nu cunoscusem până atunci decât o singură categorie de ziariști, criticii de cinema, descopeream o alta, cu întrunirile ei tribale care nu sunt festivaluri, ci procese. Când, după ce-au băut puțin, așa cum făcusem și noi în seara aceea, se apucă să-și depeze amintirile de campanie, nu despre Cannes, Veneția sau Berlin e vorba, ci despre Villemin la Dijon ori Barbie la Lyon⁵, iar toate acestea îmi păreau lucruri cu mult mai serioase. Primul articol pe care-l scrisesem asupra afacerii îmi atrăgea o anumită considerație. Cu-tare veteran de la *L'Est républicain* mă tutuia așezându-mi dinainte halbe de bere, tipa cea frumușică de la *L'Humanité* îmi zâmbea. M-am simțit înălțat în rang să fiu admis în această adunare de inși a căror omenie îmi plăcea.

E la latitudinea acuzatului să autorizeze sau să interzică prezența fotografiilor la începutul audiențelor, iar Romand o autorizase, fapt pe care unii îl interpretau ca pe-o formă de cabotinaj. Erau prezenți a doua zi dimineață pe puțin vreo treizeci, plus camerani de la toate televiziunile care, ca să mai treacă timpul de așteptare, fil-mau boxa goală a acuzatului, ornamentele de pe plafo-nul sălii și, în fața tribunei Curtii, vitrina unde erau ex-puse probele: carabină, amortizor, spray lacrimogen, fo-tografii scoase dintr-un album de familie. Copiii râzând

⁵ Două dintre cele mai celebre fapte diverse din Franța anilor '80: cazul Villemin — asasinarea unui copil rămasă neelucidată; procesul unui fost ofițer SS, Klaus Barbie, supranumit „măcelarul din Lyon” (N. t.).

și împrôșcându-se cu apă într-o piscină gonflabilă în grădină. Antoine suflând în lumânări la aniversarea de patru ani. Florence uitându-se la ei cu o tandrețe încrezătoare și veselă. Nici el nu părea trist într-o fotografie care data, probabil, de pe vremea logodnei sau de la începutul căsătoriei: erau la masă la restaurant sau la un banchet, cu oameni care se distrau în jurul lor, el o ținea pe după umeri, păreau într-adevăr îndrăgostiți. Chipul lui era copilăros, cu părul creț și o expresie de bunăvoință visătoare. M-am întrebat dacă, la momentul când fusese făcută fotografia, începuse deja să mintă. Fără îndoială că da.

Omul pe care jandarmii îl aduseră la bară avea pielea ca de ceară a prizonierilor, capul ras, trupul slab și moale, topit într-o carcasă devenită greoaie. Purta un costum negru, un tricou negru cu gulerul desfăcut, iar vocea pe care o auzirăm răspunzând întrebărilor de rutină asupra identității era albă. Își ținea ochii plecați asupra mâinilor împreunate care tocmai îi fuseseră eliberate de cătușe. Ziariștii din fața lui, președinta și jurații din dreapta, publicul din stânga îl scrutau, stupefiați. „Nu în fiecare zi ai ocazia să vezi chipul diavolului”: așa începea, a doua zi, relatarea din *Le Monde*. Eu, în relatarea mea, spuneam: al unui damnat.

Numai părțile civile nu se uitau la el. Așezată chiar în fața mea, între cei doi fii ai săi, mama lui Florence fixa podeaua de parcă s-ar fi agățat de un punct invizibil ca să nu leșine. Trebuise să se scoale de dimineață, să ia un mic dejun, să-și aleagă niște haine, să facă drumul de la Annecy cu mașina, iar acum era aici, asculta lectura celor douăzeci și patru de pagini ale actului de acuzare. Când s-a ajuns la autopsia fiicei și a nepoților săi, mâna crispată care strângea în fața gurii o batistă făcută mo-

totol a început să tremure puțin. Aș fi putut, întinzând mâna, să o ating pe umăr, o prăpastie mă separa însă de ea, și nu era doar insuportabila intensitate a suferinței sale. Nu ei și nu alor săi le scrisesem, ci aceuia care le distrusese viețile. Către el credeam că trebuia să se îndrepte atențiile mele fiindcă, vrând să scriu această poveste, o socoteam ca fiind povestea *lui*. Și cu avocatul lui prânzeam. Eram de partea cealaltă.

El rămânea în stare de prostrație. Spre sfârșitul dimineții, abia a riscat câteva priviri spre sală și spre băncile presei. Ramele ochelarilor pe care-i purta sclipeau dincolo de peretele de sticlă care îl separa de noi toți. Când ochii săi s-au încrucișat în cele din urmă cu ai mei, am plecat amândoi privirile.

Cei din familia Romand sunt un neam de păduri din Jura, stabiliți de mai multe generații în burgul Clairvaux-les-Lacs sau în satele vecine. Formează un adevărat clan, a cărui virtute austeră și căpătânoasă e respectată: „Are un cap de Romand”, zice lumea. Muncesc pe brânci, au frică de Dumnezeu, iar cuvântul lor face cât un contract.

Aimé Romand, născut cu puțin după războiul din 1914, a fost mobilizat în 1939, făcut rapid prizonier, internat cinci ani într-un lagăr. Întors în țară, decorat, a muncit alături de taică-său, căruia i-a și urmat în funcția de administrator al unei societăți forestiere. Fiindcă e relativ ușor să trișezi în ceea ce privește cantitățile de lemn tăiat, e o meserie care cere o mare încredere din partea acționarilor. Aimé, ca și tatăl său, merita această încredere. Înalt și colțuros, cu ochi pătrunzători, impunea respect fără să aibă carisma mai temperamentală a fratelui său mai mic, Claude, care avea un atelier de reparații auto. S-a căsătorit cu o femeie mică și ștearsă pe care lumea se obișnuie să o considere bolnavă fără să se știe prea bine de ce boală suferea. Avea sănătatea zdruncinată, își făcea sânge rău. Că s-o fi datorat acestei depresii latente sau unei tendințe obsesionale la Aimé, se simțea că în cuplul lor ceva era înțepenit, un fel de ticăială, o

obişnuinţă demult instalată a scrupulului şi închiderii în sine. Genul de familie cu mulţi copii, ei însă nu l-au avut decât pe Jean-Claude, în 1954. De două ori după aceea, Anne-Marie a fost internată pentru nişte sarcini extrauterine care-i puseseră viaţa în pericol. Tatăl a încercat să-i ascundă băiatului ceea ce se petrecea, ca să nu-l sperie şi pentru că ceea ce se întâmpla era legat de universul murdar şi ameninţător al sexului. Histerectomia fu camuflată într-o apendicită, însă, în ambele dăţi, băiatul a dedus din absenţa mamei, din şuşoteala sinistră în care se rostea cuvântul „spital” că ea murise şi că lui i se ascundea această moarte.

Primii săi ani i-a petrecut în cătunul unde, în timpul care-i rămânea după munca de administrator forestier, tatăl său se ocupa de exploatarea unei ferme. Am trecut şi pe-acolo, călăuzit de planurile lui Jean-Claude: câteva case pe fundul unei văi pierdute într-un brădet uriaş şi întunecos. Şcoala n-avea decât trei elevi. Mai apoi, părinţii au construit casa de la Clairvaux şi s-au mutat acolo. Avea un an avans, citea mult. În clasa a cincea a luat premiul de excelenţă. Vecinii, verii, profesorii de la şcoală îşi amintesc de un băieţel cuminte, liniştit şi blând, iar unii sunt tentaţi să-l descrie ca fiind prea cuminte, liniştit şi blând, recunoscând totodată că acest exces de măsură nu le-a sărit în ochi decât după, săracă explicaţie a unei drame inexplicabile. Copil singur la părinţi, cam alintat poate. Un copil care nu făcea niciodată prostii, inspirând mai degrabă stimă — dacă se poate spune aşa ceva despre un copil — decât afecţiune, fără ca totuşi cineva să şi-l închipuie nefericit. El însuşi vorbeşte rar despre tatăl său fără să strecoare vreo scurtă paranteză stranie şi stângace cum că avea un nume care i se potrivea:

„Aimé, că bine-i zicea”. Spune că maică-sa își făcea mereu griji din orice și că el se obișnuise foarte devreme să spună ca ea ca să nu-i mai dea și alte motive de îngrijorare. Își admira tatăl care-și stăpânea întotdeauna emoțiile și s-a străduit să-l imite. Totul trebuia să meargă mereu bine, altfel mama s-ar fi simțit și mai rău și-ar fi fost ingrat din partea lui s-o chinuiască și mai mult pentru niște fleacuri, micile lui necazuri de copil. Era mai bine să le ascundă. În sat, de pildă, ceilalți copii erau mai mulți la părinți și atmosfera la ei acasă era mai veselă decât la el, dar simțea că părinții săi se necăjeau când îi întreba de ce n-avea frați sau surori. Simțea că întrebarea aceasta ținea de ceva ascuns și că tristețea lui, mai mult chiar decât curiozitatea, le stârnea supărarea. Supărare, era un cuvânt al maică-si, un cuvânt căruia îi dădea un sens ciudat de concret, ca și cum ar fi fost vorba despre o maladie trupească, boală care-o rodea. Știa că dacă s-ar fi mărturisit atins și el de aceeași maladie, n-ar fi făcut decât s-o înrăutățească pe cea a mamei, care era cu mult mai gravă și ar fi putut s-o ucidă. Pe de o parte, îl învățaseră să nu mintă, era o dogmă absolută: un Romand își ține mereu cuvântul, cinstea unui Romand e ca un ban de aur, fără pată. Pe de altă parte, anumite lucruri nu trebuiau spuse, chiar dacă erau adevărate. Nu trebuia să vorbești despre supărare, nici să te lauzi cu vreun succes sau vreo virtute.

(Vrând să explice ce însemna acest lucru, povesti brusc cum el și soția lui pretindeau uneori că se duceau la cinema la Geneva, când, de fapt, ajutau la alfabetizarea familiilor defavorizate. Nici unul dintre ei nu le vorbise vreodată despre așa ceva prietenilor, nici el judecătorului de instrucție, iar când președinta, descumpănită, voi să afle mai multe — în ce cadru se întâmpla asta, cine

erau acele familii —, se refugie în spatele discreției pe care o datora memoriei lui Florence: nu i-ar fi plăcut ca el să facă caz de generozitatea lor.)

Era pe sfârșite partea cu copilăria acuzatului, când maestrul Abad, avocatul său, îl întrebă: „Când aveai vreă bucurie sau vreun necaz, cui le puteai împărtași în afară de câine?” A deschis gura. Toată lumea aștepta un răspuns banal, pronunțat pe un ton rezonabil și plângăreț cu care începeam să ne obișnuim, dar nu se auzi nici un sunet. S-a clătinat. A început să tremure ușor, apoi tare, din tot corpul, și un fel de gângăvit rătăcit îi ieși de pe buze. Chiar și mama lui Florence și-a întors privirea spre el. Se aruncă atunci la pământ scoțând un geamăt de-ți îngheța sângele în vine. Se auzi cum capul i se izbește de podea, i se văzură picioarele bătând aerul pe deasupra boxei. Jandarmii care-l înconjurau au făcut și ei ce puteau ca să-i stăpânească masiva carcasă agitată de convulsii, apoi l-au luat și dus de-acolo, încă tresărind și gemând.

Tocmai am scris: „de-ți îngheța sângele în vine”. Am înțeles în ziua aceea adevărul cuprins și-n alte expresii de-a gata: era într-adevăr „o tăcere de moarte” care se abătuse după ieșirea lui, până ce președinta, cu o voce nu prea sigură de sine, declară că ședința se suspendă timp de o oră. Oamenii n-au început să vorbească, să încerce să interpreteze cele tocmai petrecute decât o dată ieșiți din sală. Unii vedeau în această criză un semn de emoție binevenit, prea păruse detașat până acum. Ceilalți socoteau monstruos ca emoția aceasta, la un om care-și omorâse copiii, să se manifeste din pricina unui câine. Unii se întrebau dacă simula. În principiu, mă lăsașem de fumat, dar atunci l-am taxat de-o țigară pe-un

bătrân desenator de presă care purta barbă albă și părul legat în coadă la spate. „V-ați dat seama, m-a întrebat, ce încearcă să facă avocatul?” Nu-mi dădusem seama. „Vrea să-l facă să cedeze nervos. Vede că nu-i destulă emoție, că publicul îl simte rece și-atunci vrea să ne facă să vedem punctul slab. Dar nu-și dă seama că-i îngrozitor de periculos să facă așa ceva. Vă pot spune, sunt patruzeci de ani de când îmi car trusa de desen prin toate tribunalele din Franța, am ochiul format. Tipul ăsta-i bolnav *rău de tot*, psihiatrii au fost nebuni când l-au lăsat să fie judecat. Se controlează, controlează totul și-așa reușește să se țină pe picioare, da' dacă te-apuci să-l gâdili pe unde nu se mai poate controla, o să se facă praf și pulbere în fața tuturor și vă asigur c-o să fie ceva oribil. Crezi că ai în fața ta un om, dar, de fapt, nu mai e demult om. E ca o gaură neagră și-o să vedeți, o să ne plesnească drept în față. Oamenii nu știu ce-i aia nebunie. E-ngrozitor. E cel mai îngrozitor lucru de pe lumea asta.”

Dădeam din cap. Mă gândeam la *Classe de neige*, despre care-mi spusese că e exact povestea copilăriei lui. Mă gândeam la marele vid alb care se scobise încetul cu încetul înăuntrul lui până ce nu mai rămăsese din el decât aparența unui om în negru, un hău din care ieșea curentul de aer glacial care-l strângea în spate pe bătrânul desenator.

S-a reluat ședința. Pus pe picioare cu o injecție, a încercat să-și explice criza: „...O dată cu câinele, mi-am amintit de secrete din copilărie, secrete apăsătoare... Poate e indecent să vorbesc despre suferințele mele din copilărie... Nu puteam să vorbesc despre ele fiindcă părinții mei n-ar fi înțeles, ar fi fost dezamăgiți... Pe-atunci nu mințeam, dar nu le destăinuiam niciodată tot ce-aveam pe suflet, numai câinelui... Eram mereu surâzător

și cred că părinții nu mi-au bănuț niciodată tristețea... *Atunci n-aveam nimic altceva de ascuns, dar ascundeam asta: angoasa, tristețea...* Ar fi fost fără-ndoială gata să mă asculte, Florence ar fi fost și ea gata s-o facă, dar n-am știut să vorbesc... și când ești prins în angrenajul ăsta de a nu vrea să dezamăgești, prima minciună o aduce pe-a doua, și-așa o viață-ntreagă..."

Într-o zi, câinele a dispărut. Copilul, cel puțin așa povestește adultul, și-a bănuț tatăl că l-a împușcat. Fie pentru că era bolnav, iar părintele voia să-și cruțe fiul de suferința de a-l vedea agonizând, fie deoarece comisese un act atât de grav, încât execuția capitală era singura pedeapsă posibilă. O ultimă ipoteză ar fi aceea ca părintele să fi spus adevărul și câinele să fi dispărut realmente, dar se pare că micuțul nu luase niciodată în calcul această posibilitate, într-atât practica minciunilor pioase era de la sine înțeleasă în această familie a cărei regulă era să nu minți niciodată.

Pe toată durata procesului, câinii din viața sa i-au trezit emoții intense. Nici unuia, în mod curios, nu i s-a pomenit numele. Revenea mereu la ei, evocând, pentru datarea evenimentelor, bolile lor și grijile pe care și le făcuse din acest motiv. Mai multe persoane au avut impresia că încerca, conștient sau nu, să exprime ceva folosindu-se de lacrimile pe care i le stârneau poveștile acestea, că ceva voia să iasă prin această breșă și că până la urmă acel ceva n-a ieșit.

La internatul liceului din Lons-le-Saunier, a fost un adolescent solitar, slab la sport, speriat, nu atât de fete — care locuiau pe o altă planetă —, cât de băieții mai dezghețați care pretindeau că le-ar frecventa. Spune că s-ar

fi refugiat în compania unei prietene imaginare numită Claude, despre care psihiatrii se întreabă dacă n-o inventase ulterior ca să le fie pe plac. S-a adevărit însă că reușise un 16 la bac⁶ la filosofie și că, din cele trei subiecte propuse de inspectorat în regiunea sa la sesiunea din iunie 1971, alesese: „Există adevăr?”

Pentru a da examen la Ape și Păduri, a intrat în anul pregătitor de Agronomie la prestigiosul liceu Parc din Lyon, dar acolo lucrurile au mers prost. Vorbește despre un „botez”, recunoscând în același timp că nu fusese foarte dur. A fost umilit? A reacționat căzând bolnav, sinuzite repetate care i-au permis să nu se mai întoarcă la Lyon după vacanța de Toussaint⁷ și să-și petreacă restul anului școlar închis între cei patru pereți ai casei părintești.

Ce-a însemnat acel an la Clairvaux, el e singurul care ar putea-o spune și n-o face. E o pagină albă în viața lui. Iarna, nopțile sunt lungi într-un sat din Jura. Te baricadezi în casă, aprinzi lumina devreme, supraveghezi ușița mare din spatele perdelelor și-a ceții. Bărbații merg la cafenea, dar el nu se ducea. Ieșea puțin, nu vorbea cu nimeni, în afară de părinți, cărora trebuia să le întrețină ideea bolii sale fizice, căci orice formă de îndoială sau melancolie li s-ar fi părut un capriciu. Era înalt, masiv, cu un corp pufos și moale ale cărui dimensiuni erau deja cele ale unui adult, deși carnea-i era cea a unui copil speriat. Camera lui, unde nu prea stătuse pe timpul anilor

⁶ În sistemul francez, notarea se face de la 1 la 20 (notă de obicei neacordată, din principiu), iar 16 este considerat un rezultat foarte bun (N. t.).

⁷ Sărbătoarea tuturor sfinților în calendarul catolic — 1 noiembrie (N. t.).

de internat, rămânea o cameră de copil. Și avea să rămână așa până în ziua când, douăzeci și doi de ani mai târziu, acolo își ucisese tatăl. Mi-l închipui întins pe patul devenit prea mic, uitându-se la tavan, cuprins brusc de panică, în tăcere, fiindcă e deja noapte, citind până la abrutizare. Părinții lui n-aveau mai nimic afară de cărțile practice, despre pădure și arta de a ține o gospodărie, un raft consacrat celui de-al Doilea Război Mondial și câteva lucrări pioase. N-aveau încredere în romane: trebuia ca fiul lor să fie bolnav ca să-i dea cu ce să-și cumpere vreunele de la chioșcul de ziare al cărui suport rotativ cu cărți de buzunar nu era prea des aprovizionat. Îl înscriaseră la un curs prin corespondență. În fiecare săptămână — era un mic eveniment în casa lor, unde poșta n-avea mare lucru de adus —, factorul lăsa un plic gros roz-portocaliu care nu stătea bine închis și care trebuia reexpediat, cu temele făcute, așteptându-le, la transportul următor, notate și corectate. Respecta ritualul, dar oare-și făcea într-adevăr temele? A fost, în orice caz, și o perioadă în care nu s-a ținut de program decât de formă și-n care, fără să îndrăznească s-o anunțe, și-a întărit hotărârea de a nu se mai întoarce în anul pregătitor de Agronomie, de a renunța deci la Ape și Păduri.

Îl voiau pădurar, avea să studieze medicina. Această schimbare de orientare dovedește la prima vedere o fermitate capabilă de a opune preferința proprie unei constrângeri. Spune totuși că a fost o hotărâre luată cu regret. Pe tot parcursul procesului, vorbește pe larg despre dragostea pe care o are pentru pădure, moștenită de la Aimé care considera fiecare arbore ca pe o ființă vie și stătea mult să se gândească înainte de-a indica vreunul spre tăiere. Viața unui arbore putând să se întindă pe

șase generații umane, tot așa era măsurată — în casă la ei — și viața unui om, organic legată de trei generații de înaintași și alte trei de urmași. Spune că nu-și închipuia nimic mai frumos decât să trăiască și să muncească în pădure, așa cum făcuseră din totdeauna ai săi. De ce renunțase? Cred că s-a visat într-adevăr pădurar ca tatăl său, fiindcă îl vedea respectat, investit cu o reală autoritate, până la urmă fiindcă îl admira. Că, mai apoi, la liceul Parc, admirația aceasta s-a ciocnit de disprețul junilor burgezi bine îmbrăcați, fii de doctori sau avocați pentru care un administrator forestier era un soi de țărănoi subaltern. Meseria tatălui, chiar și la un nivel mai înalt, trecând prin concursul de admitere la un institut superior⁸, a încetat să i se mai pară dezirabilă și probabil că i-a fost rușine. Și-a construit atunci un vis de ascensiune socială pe care calitățile sale de elev bun îl făceau să pară întru totul rezonabil, care putea fi foarte bine împlinit devenind doctor; a încercat atunci, ca orice persoană sensibilă care atinge un nivel superior față de mediul de origine, sfârșierea de a-i trăda pe ai săi, îndeplinindu-le totodată cele mai mari speranțe. „Știam ce dezamăgire avea să fie pentru tatăl meu”, spune el, dar se pare că tatăl său n-a fost câtuși de puțin dezamăgit: puțin neliniștit la început și apoi, repede, pur și simplu mândru de succesele fiului. Așa că atunci are nevoie să spună că asta a însemnat o cruntă dezamăgire *pentru el*, că medicina a ales-o în lipsă de altceva mai bun și că nici un fel de vocație nu-l îndemnase într-acolo.

⁸ În sistemul de educație francez, o *Grande école* reprezintă un institut superior cu regim diferit de cel al universităților, și pregătește în diverse domenii specialiști destinați în general funcțiilor înalte în administrația statului; cu o selecție extrem de riguroasă, aceste „înalte școli” sunt extrem de apreciate (N. t.).

Ideea de a îngriji bolnavi, de a atinge corpurile în suferință îi repugna, n-a făcut niciodată un secret din acest lucru. Ceea ce-l atrăgea însă era dobândirea științei asupra maladiilor. Unul dintre psihiatrii care îl examinaseră, doctorul Toutenu, și-a exprimat la proces dezacordul când el își tăgăduia orice vocație medicală. Avea în el, credea, calitățile necesare unui doctor adevărat, unui bun doctor, iar dacă ajunsese s-o apuce pe calea aceasta, totul se datora uneia dintre acele puternice motivații inconștiente fără de care nimic nu se face: dorința de a înțelege maladia mamei, de a o vindeca poate. Și fiindcă era anevoios, în această familie, să faci vreo legătură între suferința psihică interzisă și manifestările sale organice autorizate, doctorul Toutenu a riscat chiar afirmația că ar fi putut deveni un excelent psihiatru.

Avea însă un alt motiv ca să se înscrie în anul întâi de medicină la Lyon. Florence, o verișoară îndepărtată pe care-o vedea uneori la petrecerile de familie, se înscrisese tot acolo. Ea locuia la Annecy cu părinții și cu cei doi frați mai mici. Tatăl ei lucra într-o întreprindere care fabrica rame pentru ochelari, unul dintre frați a devenit optician. Era o fată înaltă, sportivă, bine făcută căreia îi plăceau focurile de tabără, ieșirile cu grupul de prieteni, prepararea prăjiturilor pentru festivitățile de la capela liceului. Era catolică fără afectare. Toți cei care au cunoscut-o o descriu ca fiind sinceră, cinstită, fără ascunzișuri, bucurându-se de viață. „O fată bună, spune Luc Ladmiral, puțin cam prea cu simțul conservării tradițiilor⁹...” Nu era deloc proastă, dar nici prea isteată

⁹ Aluzie la curentul catolic promovând întoarcerea la tradițiile catolice (reintroducerea serviciului religios în limba latină etc.) (N. t.).

în sensul că din moment ce ea nu făcea nici un rău, i se părea că și ceilalți erau la fel ca ea. Părea promisă unei vieți fără complicații pe care un spirit negativ — un gen nefrecventat de ea — ar fi socotit-o de la bun început descurajantă: studii superioare nu foarte înalte, timpul cât să-și găsească un soț așezat și iubitor ca și ea; doi sau trei copii frumoși pe care-i crești după principii ferme și într-o atmosferă de bună dispoziție; o casă din prefabricate de beton într-o suburbie rezidențială cu o bucătărie bine echipată; sindrofii la Crăciun și la aniversări, cu toate generațiile adunate la un loc; prieteni care îți seamănă; un nivel de trai în creștere moderată, dar constantă; apoi copiii care pleacă, unul câte unul, căsătoriile lor, camera celui mare transformată în salon de muzică fiindcă acum ai tot timpul să te-apuci din nou de pian; soțul iese la pensie, nici nu știi când a trecut timpul, începi să ai și momente când te-apucă urâtul, casa ți se pare prea mare, zilele prea lungi, vizitele copiilor prea rare; ți-aduci aminte de tipul cu care ai avut o scurtă aventură, singura, puțin după patruzeci de ani, fusese ceva îngrozitor atunci, secretul, exaltarea, culpabilitatea, ca apoi să afli că soțul și-a avut și el partea lui, că se gândise chiar la divorț; te înfiori puțin la apropierea toamnei, e deja noiembrie și-ntr-o zi, după un control de rutină, afli că ai un cancer și că gata, s-a terminat, în câteva luni o să fii dusă la groapă. O viață obișnuită, dar de care ea ar fi știut să se lege, s-o locuiască așa cum o bună gospodină știe să dea suflet unei case și s-o facă plăcută alor săi. Se pare că nici nu visase vreodată la altceva, nici măcar în taină nu alergase după himere. Era poate la adăpost de soiul acesta de lucruri mulțumită credinței sale, despre care se spunea că era profundă: nu era în ea nici o urmă de bovarism, nici pic

de chemare spre evaziune, inconsecvență și, bine înțeles, nici pentru tragedie.

(Înainte însă ca aceasta să se producă totuși, Jean-Claude li se părea tuturor soțul ideal pentru o asemenea femeie. În cursul procesului, președinta curții, ofuscată de casetele pornografice pe care el le cumpăra, l-a întrebat cu naivitate ce făcea cu ele. Acuzatul răspunzând că le viziona, uneori împreună cu soția, președinta a găsit că era o defăimare a amintirii defunctei: „Cine și-ar închipui-o pe Florence uitându-se la casete pornografice?” exclamase ea, iar el, plecând capul, a murmurat:

„Nimeni, știu bine, dar nici despre mine nimeni nu și-ar fi închipuit”.

A vrut să aibă parte de viața aceasta, urmând o linie dreaptă și luminoasă, care părea un atribut firesc al lui Florence. Spune că încă de la vârsta de paisprezece ani s-a considerat promis ei. Nimic nu-i stătea împotriva, însă nu e sigur că această alegere a fost de la început reciprocă. La Lyon, Florence împărțea un mic apartament cu alte două fete, studente ca și ea la medicină. Dacă le-am da crezare, Florence era mai degrabă agasată de curtea totodată insistentă și timidă pe care i-o făcea vărul din Jura care le plăcea mai ales părinților săi și care, mai mult sau mai puțin însărcinat de către ei să aibă grijă de ea, nu rata niciodată ocazia s-o aștepte la gara din Perrache duminica seara când se întorcea de la Annecy. Ea era foarte sociabilă, el nu cunoștea pe nimeni, dar, cu timpul, fiind mereu nelipsit din decor, a sfârșit prin a se alătura grupului ei de prieteni. Nimeni nu vedea în asta nici un inconvenient, nimeni însă — când nu era de față — nu s-ar fi gândit să-i dea un telefon. În mica lor gașcă de trepăduși cuminți care făceau excursii la mun-

te și, sâmbăta seara, mai mergeau câteodată la discotecă, Jean-Claude avea rolul tocilarului cam plicticos, dar băiat bun. Luc Ladmiral era liderul înnăscut. Băiat frumos, odrasla unei vechi familii de medici lionezi, sigur de el fără lăudăroșenie, catolic, dar nu bigot, pregătindu-și viitorul, însă hotărât să profite și de tinerețe, se înțelegea de minune cu Florence, fără nici un fel de alte intenții. Jean-Claude îi dădea cursurile lui, atât de clare că păreau scrise anume pentru a fi citite de alții. Luc îi aprecia seriozitatea și sinceritatea. Îi plăcea, făcându-i elogiul, să pună în evidență siguranța judecății sale care nu se oprea doar la aparențe: acolo unde ceilalți nu vedeau decât un tip moale de la țară, cam nătărău, el îl ghicea pe individul muncitor care-o să ajungă departe și, mai mult chiar, pe omul sigur și fără ocolișuri, demn de toată încrederea. Prietenia aceasta a contat mult pentru integrarea lui în grup și poate că a influențat și sentimentele lui Florence.

Gurile rele spun că ea nu i-a cedat decât sătulă de-atâtea insistențe. Că era mișcată, înduioșată poate, dar nu îndrăgostită. Cine poate ști? Ce se poate ști despre misterul cuplurilor? Ceea ce știm este că timp de șaptesprezece ani au sărbătorit data de 1 mai, care nu era aniversarea căsătoriei lor, ci a zilei în care Jean-Claude a îndrăznit să-i spună lui Florence „te iubesc”. Știm și că după această declarație, el a avut cu ea — și ea, după toate probabilitățile, cu el — primele sale relații sexuale. El avea douăzeci și unu de ani.

Sexul este unul dintre spațiile albe în toată această poveste. Până la Corinne, după propria-i mărturisire, n-a cunoscut altă femeie decât pe a sa și poate că mă înșel, dar nu cred ca Florence să fi avut vreo aventură după

căsătorie. Calitatea unei vieți amoroase nu e legată de numărul de parteneri și probabil că există relații erotice foarte fericite între oameni care-și rămân fideli toată viața: e totuși greu de imaginat ca pe Jean-Claude și Florence Romand să-i fi unit o relație erotică foarte fericită — dacă ar fi fost cazul, nu aceasta le-ar fi fost povestea. Când, în cursul instrucției, i s-a pus întrebarea, s-a mulțumit să răspundă că din punctul acesta de vedere totul era „normal” și, lucru destul de curios, nici unul dintre cele patru cupluri de psihiatri care l-au examinat n-a încercat să scoată mai multe de la el și nici să formuleze vreo ipoteză pe subiectul acesta. La proces, în schimb, printre veteranii presei judiciare circula o rumoare batjocoritoare potrivit căreia fondul întregii povești era că acuzatul nu era bun la pat. Rumoare care nu se întemeia numai pe impresia generală pe care-o producea, ci și pe următoarea coincidență: de fiecare dată când se culcase cu o femeie, Florence în primăvara lui 1975, Corinne în primăvara lui 1990, împreunarea a fost urmată de o separare pe care ea o decreta, iar pentru el de o perioadă depresivă. Imediat după ce i-a cedat avansurilor, Corinne îi ține un mic discurs afectuos și rezonabil pe tema: să ne oprim aici, țin prea mult la prietenia noastră, nu vreau să riscăm s-o stricăm, serios, e mai bine așa etc. Discurs pe care el îl asculta ca un copil pedepsit pe care încerci să-l consolezi spunându-i că e spre binele lui. La fel, cu cincisprezece ani mai înainte, după câteva zile din ceea ce era în sfârșit o legătură, Florence luase ca pretext pregătirea examenelor, riscul de a fi distrasă, hotărând că era mai bine să nu se mai vadă. Da, așa ar fi mai bine.

Astfel respins, a reacționat — ca și la liceul Parc — printr-o depresie nemărturisită și printr-un act ratat. Că ceasul n-a sunat sau că el n-a vrut să-l audă, s-a trezit

prea târziu pentru una din probele examenelor de la sfârșitul anului doi și la proba respectivă a fost amânat pe sesiunea din septembrie. Nu era o catastrofă: îi lipseau câteva puncte doar pentru a fi admis. Vara a fost totuși melancolică fiindcă, deși Florence își menținea hotărârea de a nu-l mai vedea în interesul studiilor amândurora, prin intermediul prietenilor comuni el știa că această decizie inflexibilă n-o împiedica să iasă cu grupul, să se distreze, în vreme ce el se perpelea cu atât mai mult la Clairvaux. Apoi a venit redeschiderea cursurilor și aici a început bifurcația.

Între despărțirea decretată de Florence și deschiderea cursurilor în septembrie, cu puțin înainte de vacanța de vară, se situează un episod prevestitor. Erau într-o discotecă, toată gașca obișnuită mai puțin Florence, plecată deja la Annecy. La un moment dat, Jean-Claude a spus că se duce să ia niște țigări din mașină. Nu s-a întors decât după câteva ore, aparent fără ca cineva să se fi neliniștit din cauza acestei absențe prelungite. Cămașa îi era ruptă, pătată de sânge, iar el era buimac. Le povesti lui Luc și celorlalți că niște necunoscuți îl agresaseră. Sub amenințarea unui pistol, îl obligaseră să intre în portbagaj și să le dea cheile de la mașină. Mașina demarase. Mergea cu viteză, iar el, în portbagaj, era izbit, lovit la fiecare hop, terifiat. Avea impresia că mergeau foarte departe și că tipii ăia, pe care nu-i mai văzuse niciodată, care poate că-l luau drept altcineva, o să-l omoare. În mod tot atât de brutal și arbitrar ca și atunci când îl băgaseră în portbagaj, l-au scos în cele din urmă de-acolo, l-au rupt în bătaie și l-au abandonat pe marginea drumului care duce la Bourg-en-Bresse, la 50 de kilometri de Lyon. Îi lăsaseră mașina, la volanul căreia se întorsese așa cum putuse.

„Dar ce-au avut cu tine?” întrebau prietenii, stupefiați. Dădea din cap: „Tocmai, habar n-am. Nu-nțeleg nimic. Îmi pun exact aceleași întrebări ca și voi”. Trebuia anunțată poliția, depusă o plângere. A spus că o s-o facă, dar nici urmă de vreun proces-verbal în nici unul dintre comisariatele de poliție ale Lyonului. Vreme de câteva zile, îl întrebau dacă avea vreo veste, apoi a venit vacanța, fiecare a plecat în treaba lui, nimeni n-a mai vorbit despre asta. Optsprezece ani mai târziu, căutând în trecutul prietenului său ceva care ar putea să explice tragedia, Luc și-a adus aminte de povestea aceasta. I-a vorbit despre ea judecătorului de instrucție, care era deja la curent. Într-una din primele sale întrevederi cu psihiatrii, deținutul o pomenise în mod cu totul spontan, în calitate de exemplu pentru mitomania sa: la fel cum își inventase, adolescent fiind, o iubită pe nume Claude, inventase această agresiune ca să atragă atenția asupra lui. „După aceea însă, nu mai știam dacă era adevărat sau fals. Nu-mi amintesc bineînțeles de vreo reală agresiune, știu că ea n-a avut loc, dar nu-mi amintesc nici de simulare, nu-mi amintesc să-mi fi rupt singur cămașa sau să mă fi zgâriat de unul singur. Dacă mă gândesc bine, îmi spun că în mod sigur trebuie s-o fi făcut, dar nu îmi amintesc nimic. Și-am sfârșit prin a crede că am fost realmente agresat.”

Cel mai straniu, în această mărturisire, e că nimic nu-l obliga s-o facă. Povestea, optsprezece ani mai târziu, era absolut imposibil de verificat. Așa cum era deja când, întors la discotecă, le-o spusese prietenilor. Altminteri, povestea era cusută cu ață albă și tocmai de aceea, paradoxal, nimănui nu i-a trecut prin cap s-o pună la îndoială. Un mincinos se străduie în general să fie plauzibil: cum povestea lui numai plauzibilă nu era, nu putea fi decât adevărată.

Când eram într-a noua, la liceu, mulți dintre elevi se apucaseră de fumat. Eram la paisprezece ani cel mai mic din clasă și, temându-mă să nu mă fac de râs imitându-i pe cei mai mari, pusesem la cale o stratagemă. Luam o țigară din cartușul de Kent pe care mama îl cumpărase într-o călătorie și-l ținea în casă pentru eventualitatea în care vreun musafir ar fi vrut să fumeze, o strecuram în buzunarul de la haină și, la momentul potrivit, în barul unde mergeam cu toții după ore, băgam mâna după ea. Ridicând din sprâncene, examinam cu uimire obiectul găsit. Întrebam, cu o voce care mi se părea penibil de stridentă, cine pusese așa ceva în buzunarele mele. Nimeni, cum altfel, nu spunea că el era și mai ales nimeni nu dădea prea multă atenție incidentului, pe care îl comentam de unul singur. Eram sigur că țigara aceea nu se afla în buzunarele mele când plecasem de-acasă: ceea ce însemna că cineva o pusese acolo fără știrea mea. Repetam că nu pricepeam nimic ca și cum lucrul acesta ar fi fost de-ajuns pentru a îndepărta bănuiala că aș fi putut să-mi aranjez eu singur toată comedioara aceasta numai ca s-o fac pe interesantul. Or, nu mă făcea mai interesant. Nu refuzau să mă asculte, însă cei mai complezenți dintre ei ziceau „mda, e ciudat” și-și vedeau de treabă. Mie unul, mi se părea că-i puneam în fața uneia dintre acele dileme totodată enervante și de natură să incite spiritul. Să zicem că, așa cum pretindeam, cineva pusese țigara în buzunarele mele, atunci întrebarea era: de ce? Să zicem că eu eram cel care-o făcuse, că eu eram cel care mințea, însă întrebarea rămânea aceeași: de ce? cu ce scop? Sfârșeam prin a ridica din umeri cu falsă dezinvoltură și spunând că, mă rog, dacă tot aveam o țigară, nu mai puteam face altceva decât s-o fumez. Ceea ce și făceam. Rămâneam însă surprins și dezamăgit că în

ochii celorlalți nu părea să se fi petrecut altceva decât gesturile obișnuite ale unui fumător: a scoate o țigară și a o aprinde, ceea ce făceau cu toții și ceea ce eu îmi doream fără să îndrăznesc s-o fac. Ai fi zis că toată maimuțăreala asta, prin care voiam totodată să afirm că fumez și că dacă o făceam, era ca urmare a unor circumstanțe cu totul speciale, în concluzie că nu era vorba din partea mea despre o alegere de care mă temeam că i-ar face ce ceilalți să râdă de mine (lucru care nu-i trecea nimănui prin cap), ci despre o obligație legată de un mister, ai fi zis, așadar, că maimuțăreala aceasta cu tot cercul ei trecuse neobservată de nimeni. Și pot să-mi închipui foarte bine uimirea lui Romand față de felul în care prietenii s-au mulțumit cu neverosimila-i explicație. Ieșise, se întorsese, le povestise că niște tipi îl cotonogiseră și asta era tot.

Adoua zi, când trebuia să fie abordată partea decisivă, am luat micul dejun cu maestrul Abad. Un bărbat cam de-o vârstă cu mine, solid, poruncitor: un bloc de autoritate virilă. M-am gândit că pe Romand trebuia să-l fi încercat o frică zdravănă față de el și că-n același timp sigur se simțea mai liniștit știindu-se apărat de un tip de genul celor care la școală i-ar fi pocit mutra cu dragă inimă. De altfel, Abad consacra apărării sale mult timp și energie, fără să spera c-o să câștige nici măcar o centimă: spunea că o face în amintirea copiilor morți.

Era tulburat. Romand pretindea că-n timpul nopții avusese o sclipire de memorie și că, dintr-o dată, își amintise *adevăratul* motiv pentru care nu-și dăduse examenul. L-am întrebat care era atunci adevăratul motiv. Tot ce Abad a consimțit să-mi spună e că dacă acel motiv s-ar verifica, faptul ar pleda fără-ndoială în favoarea clientului său, dar că, din nefericire, era ceva pe de-a-ntregul imposibil de verificat, și anume fiindcă clientul refuza să dea numele care ar permite ca lucrurile să fie verificate. Din respect, dăduse el asigurări, pentru familia unei persoane dispărute și care îi era dragă.

— Seamănă cu familiile defavorizate pe care le învăța să citească...

— Vă închipuiți efectul? oftase Abad. I-am spus s-o țină pentru el. Ah, să știți că era bucuros să vă vadă pe banca presei. Vă transmite salutări.

Nu s-a produs nici o lovitură de teatru. Romand a povestit cuminte Curții exact aceleași lucruri ca și judecătorului de instrucție: cu două zile înainte de examen, căzuse pe scări și își fracturase încheietura de la mâna dreaptă. Și așa, prin acest „banal accident”, începuse totul. Cum nu există nici o urmă și nici un martor care să poată spune dacă în septembrie 1975 avea sau nu o mână bandajată, se temea probabil că va fi bănuît c-ar fi inventat acest accident, fie la vremea respectivă, fie în timpul instrucției, și a insistat mult asupra faptului că acel lucru *realmente* avusese loc. Apoi, ca și cum, o dată mai mult, incoerența povestirii sale era și garanția veracității, a adăugat că, de fapt, asta n-ar fi trebuit să-l împiedice cu ceva, căci aveai dreptul să ceri să-ți dictezi răspunsurile la întrebări.

În dimineața probei scrise, acele deșteptătorului său au indicat rând pe rând ora la care ar fi trebuit să se trezească, ora la care începea examenul, ora la care se termina. Le vedea, din pat, rotindu-se. O dată tezele predate, studenții s-au întâlnit la ieșirea din amfiteatru, pe terasele barurilor, întrebându-se unii pe alții cum a mers. La începutul după-amiezii, părinții i-au telefonat ca să-l întrebe cum a fost, iar el le-a spus că a fost bine. În afară de ei nu l-a sunat nimeni.

Din ziua examenului și până la anunțarea rezultatelor s-au scurs trei săptămâni. Totul era în suspans. Mai putea încă mărturisi că mințise. Bineînțeles, era greu. Pentru acest tânăr serios, era desigur lucrul cel mai

greu cu putință să recunoască o așa prostie de copil, o prostie ca cea a lui Antoine Doinel care, în *Les Quatre Cents coups*¹⁰, se scoate dintr-o încurcătură la școală spunând că tocmai îi murise mama, trebuind mai apoi să facă față inevitabilelor consecințe ale minciunii. Asta-i partea cea mai rea: consecințele sunt inevitabile. Doar dacă, printr-o minune, mama sa ar muri într-adevăr în douăzeci și patru de ore, copilul știe cu maximă precizie, din clipa în care cuvintele tabu au fost rostite, ceea ce o să se întâmple: stupoarea, înduioșarea plină de mâhnire, detaliile pe care va trebui să le dea, care or să-l afunde și mai tare, și în curând momentul îngrozitor în care adevărul va ieși la lumină. Genul acesta de minciună țâșnește fără vreun calcul prealabil. O dată spusă, îți pare rău, îți dorești cu ardoare să poți să revii cu un minut mai înainte, să anulezi nebunia pe care tocmai ai înfăptuit-o. Cel mai derutant, în cazul lui Roman, e că a comis această nebunie în doi timpi, ca un utilizator de calculator care ar fi comandat din neatenție ștergerea unui document important, pe care programul l-ar întreba apoi dacă e într-adevăr sigur că vrea să-l distrugă și care, după ce-ar cumpăni îndelung argumentele pro și contra, ar confirma totuși prima comandă. Dacă însăși puerilitatea minciunii o făcea de nemărturisit părinților săi, îi mai rămânea soluția de a le spune că fusese picat. Dacă, în loc de chiul, nu îndrăznea nici atât să mărturisească un eșec, o mai avea pe-aceea de a găsi vreo autoritate universitară căreia să-i explice fractura de la mână, accesul de depresie și să negocieze pentru o recuperare. Dintr-un punct de vedere logic, orice ar fi fost preferabil decât să facă ceea ce fă-

¹⁰ Titlul unui film de François Truffaut (1959) (N. I.).

cuse el: să aștepte ziua rezultatelor și, în ziua respectivă, să anunțe c-a reușit, că era admis în anul trei de medicină.

Într-o parte, se deschidea calea normală, pe care continuau prietenii lui și pentru care el avea — toată lumea o confirmă — aptitudini ușor peste medie. O cale pe care tocmai s-a izbit de o dificultate, dar mai este încă timp să recupereze, să-i ajungă pe ceilalți din urmă: nimeni nu l-a văzut poticnindu-se. De cealaltă parte, calea întortocheată a minciunii, cale despre care nici măcar nu se poate spune c-ar fi părut la începuturi presărată cu roze, pe când cealaltă ar fi fost abruptă și cu mărăcini, așa cum se pretinde în alegorii. Nu era nici măcar nevoie s-o încerci, să mergi până la răscruce ca să vezi că era o fundătură. Să nu-ți dai examenele și să pretinzi că le-ai luat, asta nu-i o fraudă sfruntată care ar avea șanse de reușită, nu e o tentativă de genul totul sau nimic ca la joc: nu poți decât să fii prins în scurtă vreme și dat afară din facultate acoperit de rușine și de ridicol — lucrurile de care trebuie că se temea cel mai tare pe lumea aceasta. Cum ar fi putut să-și închipuie că se putea și mai rău, că mai rău decât faptul de a fi curând demascată era tocmai faptul de a nu fi demascată și că această minciună puerilă avea să-l împingă, optsprezece ani mai târziu, să-și masacreze părinții, pe Florence și pe copiii pe care nu-i avea încă?

— Dar până la urmă, întrebă președinta: de ce?
El ridică din umeri.

— Mi-am pus întrebarea asta în fiecare zi, timp de douăzeci de ani. Nu am răspuns.

Un moment de tăcere.

— Totuși, rezultatele examenelor se afișează. Aveați prieteni. Nimeni n-a remarcat că numele dumneavoastră nu era pe liste?

— Nu. Pot să vă asigur că nu m-am dus să-l adaug cu pixul. Oricum, listele erau sub sticlă.

— E o enigmă.

— Și pentru mine.

Președinta s-a aplecat către unul dintre asesori care i-a șoptit ceva la ureche. Apoi:

— Considerăm că nu răspundeți realmente la întrebare.

După anunțarea reușitei, s-a închis în garsoniera cum-părată de părinți așa cum, după eșecul de la liceul Parc, se închisese în camera lui de copil. Își petrecu astfel primul trimestru, fără să se întoarcă la Clairvaux, fără să meargă la cursuri, fără să-și vadă prietenii. Dacă cumva cineva suna la ușă, nu răspundea, aștepta nemișcat ca persoana să renunțe. Asculta pașii îndepărtându-se pe palier. Rămânea buimac în pat, nu mai făcea menajul, se hrănea cu cutii de conserve. Cursurile poligrafiate zăceau pe masă și rămâneau deschise la aceeași pagină. Uneori, conștiința a ceea ce făcuse străpungea torpoarea în care se lăsa să alunece. Ce-ar fi putut să-l scoată din încurcătură? Un incendiu la facultate, care să transforme în cenușă toate evaluările? Un cutremur, care ar fi distrus Lyonul? Propria-i moarte? Presupun că se întreba de ce, de ce își distrusese viața. Căci era convins că-și nenorocise viața. Nu-și închipuia că va persevera în impostură, de altfel, în acel moment nu era nici o impostură: nu se prefăcea că e student, abandonase lumea, se închisese în casă și aștepta ca totul să se termine ca un criminal care știe că, într-una din zile, poliția va veni să-l

caute și care ar putea să fugă, să-și schimbe adresa, să plece în străinătate, dar nu, preferă să stea și să nu facă nimic, să recitească de cincizeci de ori același ziar vechi de o lună, să mănânce rece conserva de fasole cu carne, să se îngrașe cu douăzeci de kilograme, să aștepte sfârșitul.

În micul grup de prieteni pentru care constituia un fel de figură de fundal, unii se mirau oarecum, fără să meargă mai departe de câteva schimburi de replici vagi, devenite repede rituale: „L-ai mai văzut pe Jean-Claude în ultima vreme?” Nu, nu-l văzuseră, nici la cursuri, nici la laboratoare, nu se știa prea bine ce-o fi făcând. Cei mai bine informați vorbeau de un necaz în dragoste. Florence nu se băga. Iar el, în apartamentul cu obloanele trase, se transforma încetul cu încetul într-o fantomă și trebuie că-și închipuia cu amară satisfacție această indiferență. Poate că, tocmai ca un copil mare ce era, își găsea o oarece voluptate în ideea de-a crăpa, abandonat de toți, în adâncul viziunii sale.

Dar nu l-au abandonat cu toții. Cu puțin înainte de vacanțele de Crăciun, cineva a sunat, a insistat până ce-a deschis. Nu era Florence. Era Luc, cu dinamismul său agasant, cu incapacitatea-i totală de a vedea lucrurile și dintr-un alt punct de vedere decât al său, dar și cu grija de a se arăta un tip de treabă care-l determina să ia în mașină pe cei care făceau autostopul, să le dea o mână de ajutor prietenilor când se mutau și să-i bată energic pe umeri când stăteau prost cu moralul. Și putem fi siguri că el a fost cel care l-a zgâlțâit pe Jean-Claude, l-a tras bine de urechi și i-a repetat că trecea printr-o pasă proastă — fără să-l șocheze cumva pe prietenul său prin gustul acesta pentru expresiile gata făcute, căci și el îl avea. Amândoi și-au amintit, în timpul instrucției, de

momentul cel mai emoționant al conversației lor. Mergeau cu mașina pe cheiurile fluviului Saône, unul ținând volanul și explicând că în clipa când simți că dai de fund, atunci e momentul să dai o lovitură de picior ca să urci înapoi spre suprafață, celălalt ascultându-l cu o expresie mohorâtă și descurajată, ca și cum s-ar fi aflat deja pe malul celălalt. Poate c-a încercat să-i mărturisească totul lui Luc. Cum ar fi reacționat oare? Mai întâi, cu siguranță, zicând ceva de genul: „Păi, mare tâmpenie ai făcut!”, după care, mereu pozitiv, căutând mijlocul de a o repara, mijloc care exista, nu era deloc nerealist, dar presupunea să-și recunoască public greșeala. Luc i-ar fi spus cum să facă, ar fi organizat tot ce trebuia, poate c-ar fi vorbit pentru el cu decanul universității. Ar fi fost ușor să se lase pe mâna lui, ca un mărunț delincvent, care se bazează pe avocatul său. Pe de altă parte, a-i spune adevărul însemna să scadă în ochii lui și, mai rău, să fie nevoit să-i înfrunte lipsa de înțelegere, hărțuiala întrebărilor: „Păi cum, Jean-Claude, e-o nebunie! Poți să-mi explici de ce-ai făcut așa ceva?” Tocmai, nu putea. Nu voia. Era prea obosit.

La un semafor pe roșu, Luc s-a răsucit către prietenul său, căutându-i privirea. Pentru el era limpede că motivul depresiei era despărțirea de Florence (ceea ce, într-un anumit fel, era adevărat) și tocmai argumentase că fetele sînt schimbătoare, că nimic nu era pierdut. Atunci Jean-Claude i-a spus că avea cancer.

Nu era un gest premeditat, ci o iluzie cu care se hrănea de două luni de zile. Un cancer le-ar fi aranjat pe toate. I-ar fi scuzat minciuna: când urmează să mori, ce importanță mai are dacă ai luat sau nu examenul final de anul doi? I-ar fi atras compasiune și admirație din partea

lui Florence și din partea tuturor pretinșilor prieteni care, fără ca măcar să fie conștienți de acest lucru, îl socoteau drept o cantitate neglijabilă. Abia îi ieșise cuvântul din gură, că i-a și simțit puterea magică. Găsise soluția.

Cancerul pe care și-l alesese era un limfom, adică o maladie capricioasă, cu o evoluție imprevizibilă, gravă fără să fie neapărat fatală și care nu-l împiedica pe bolnav să ducă ani de zile o viață normală. De fapt, în cazul lui, boala *i-a permis* să ducă o viață normală, căci ea a luat locul minciunii sale față de ceilalți și față de sine. Câteva persoane au știut că trăia cu o bombă cu efect întârziat care într-o zi avea să-l distrugă, dar pentru moment era adormită în secretul celulelor sale — căci, în scurtă vreme, vorbise de remisiune și începând de atunci nu s-a mai pus niciodată problema ei. El însuși, cred, prefera să-și imagineze astfel amenințarea care plana asupra lui, convingându-se că era ceva totodată iminent și îndepărtat, așa încât, după o perioadă de criză în care se crezuse pierdut, constrâns să aștepte inevitabila catastrofă, s-a instalat în starea de spirit a unui bolnav care știe bine că acea catastrofă e inevitabilă, care știe că fiecare clipă poate fi ultima din perioada de ameliorare, dar care, în ciuda acestui lucru, se hotărăște să trăiască, să-și facă planuri, trezind prin curajul său discret admirația celor apropiați. Mărturisirea unui limfom în locul unei imposturi era pentru el ca și cum ar fi transpus în termeni inteligibili și pentru ceilalți o realitate prea singulară și personală. Ar fi preferat să sufere într-adevăr de cancer decât de minciună — căci minciuna era o maladie, cu etiologia, riscurile de metastaze și șansele ei de supraviețuire greu de evaluat —, destinul voise însă ca el să se îmbolnăvească de minciună și nu era din vina lui dacă se molipsise.

Viața și-a reluat cursul. Se întoarce la facultate, își revăzu prietenii și mai ales pe Florence. Încă zguduît de ceea ce tocmai aflate, Luc îl întrebase dacă ea era la curent, iar Jean-Claude răspunsese cu pudică gravitate că nu voia acest lucru pentru nimic în lume. „N-o să-i spui nimic, bine? Promite-mi că nu-i spui nimic”, riscase el să adauge, ghicind ceea ce Luc, prieten al adevărului, avea să-i replice: „Nu-ți pot promite asta. Florence e o fată grozavă. Are dreptul să știe. Dacă ar ști că eu știam și că i-am ascuns-o, mi-ar reproșa-o până la sfârșitul zilelor mele și ar avea dreptate...” Manevra, dacă așa se poate numi, i-a reușit. Fetele care locuiau cu Florence insinuează că ea avea pentru Jean-Claude stimă și afecțiune, dar că nu se simțea atrasă fizic. Una dintre ele merge până la a spune că trupul lui jilav o dezgusta pe Florence care nu suporta ca el s-o atingă și nici ea pe el. De-aici și până la a crede că ea se întorsese la el fiindcă îl credea grav bolnav... În orice caz, se întorsese și, doi ani mai târziu, au celebrat logodna.

La dosar, figurează un document administrativ uimitor: corespondența purtată între studentul de anul doi Jean-Claude Romand și Facultatea de Medicină din Lyon, din 1975 până în 1986. De două ori, în perioada de examene pentru admiterea în anul trei, trimisese scrisori care invocau motive de sănătate pentru neprezentare. Scrisorile sunt însoțite de certificate medicale semnate de diferiți practicieni care, fără să spună de ce, îi prescriau să stea în pat câte opt sau cincisprezece zile — ce nimereau, din nefericire, în timpul examenelor. În 1978, formularea rămâne aceeași, dar „certificatul alăturat” nu e atașat. De unde mai multe scrisori de rapel la care el răspunde făcând referință la faimosul certificat ca și cum l-ar fi trimis. Felul acesta de-a o face pe prostul dă roade: primește înștiința-

rea că nu este autorizat să se mai prezinte în septembrie. Nu se precizează însă că i-ar fi interzis să se mai înscrie în anul doi, ceea ce va și face cu regularitate pînă în 1985. În fiecare toamnă, primește de la serviciul de înscrieri noua sa legitimație de student, iar de la serviciul de examene aceeași scrisoare, semnată de decanul facultății, interzicîndu-i de a se prezenta în septembrie. Abia în noiembrie 1986, o nouă șefă de serviciu voi să știe dacă era cu putință să i se interzică acestui domn Romand nu numai să se prezinte la examene (ceea ce nu făcea), dar și să se mai reînscrie. I s-a răspuns că un asemenea caz nu era prevăzut. Atunci șefa de serviciu l-a convocat pe studentul fantomă care însă n-a venit și, alarmat probabil de schimbarea de ton, nici n-a mai dat vreun semn de viață.

La evocarea acestor ani de studii, președinta, acuzarea și apărarea se declarau deopotrivă de stupefiați, iar el le împărtășea stupefacția. „Eram eu însumi, spune el, surprins că așa ceva era posibil.” Putea în ultimă instanță să speculeze pe seama încetinelii administrației, să se mîngâie cu ideea că în registrele lor el nu era decât un număr, dar în orice caz nu să-și închipuie că avea să se înscrie doisprezece ani la rînd în anul al doilea la medicină. Alerta, oricum, ar fi trebuit să vină cu mult mai devreme, de la cei pentru care el nu era un număr, ci Jean-Claude prietenul, Jean-Claude logodnicul. Or, nu s-a întâmplat nimic. Asista la cursuri, frecventa biblioteca universitară. Pe masă, în garsonieră, avea aceleași manuale și cursuri poligrafiate ca și ceilalți și continua să-și dea cu împrumut notițele altor studenți mai puțin conștiincioși. Prefăcîndu-se că urmează medicina, pune la bătaie exact aceeași cantitate de zel și de energie care i-ar fi trebuit ca s-o facă în realitate. Când s-a împăcat cu Florence, luaseră obiceiul

să repete împreună, să se supună reciproc la examene de probă. Totuși, nu mai urmau exact aceleași studii, fiindcă Florence ratase examenul de sfârșit de an doi, cel pe care se credea că el îl luase, și, la fel ca cele două fete cu care-și împărțea apartamentul, la fel ca și colegul lor Jacques Cottin, se mulțumise cu farmacia. Fusese puțin dezamăgită, fără să facă din asta o dramă: mai bine o bună farmacistă decât un doctor prost; el, Jean-Claude, avea să ajungă un doctor bun, poate chiar mai mult decât atât. Era ambițios, muncitor, toți prietenii săi credeau c-avea s-ajungă departe. Ea îl verifica la materiile de rezidențiat, el, la cele de farmacie. În concluzie, făcuse ciclul complet al studiilor de medicină, atâta doar că nu-și dădea examenele și nu participa la stagiile în spitale. La examene, i se întâmpla să vină să se arate pe holuri la intrare și la ieșire, contând pe îmbulzeală și pe stresul fiecăruia ca între timp nimeni să nu bage ceva de seamă. Cât despre perioadele de practică, cum grupele erau reduse numeric și fiecare student era sub îndrumarea personală a șefului, îi era imposibil să se strecoare clandestin, dar, fiindcă ele aveau loc în diverse spitale din regiunea lioneză, putea să pretindă că spitalul său era altul decât cel al interlocutorului pe care-l avea în față. E limpede avantajul pe care și cel mai puțin abil dintre scenariștii comici l-ar putea trage din atare argument: situațiile în care autorul fabulațiilor se trezește prins la mijloc între două persoane cărora le-a istorisit două povești diferite. Totuși, nici el și nici unul dintre colegii de facultate nu-și amintește de vreo astfel de scenă și nu mai rămâne decât să admitem că niciodată nu s-a întâmplat nimic de felul acesta.

Prietenii începeau să se căsătorească. Jean-Claude și Florence erau foarte căutați ca martori. Nimeni nu

se-ndoia că în curând avea să le vină rândul. Părinții lui Florence zoreau afacerea: îl adoraу pe viitorul lor gine-re. Căsătoria a fost celebrată în casa acestora, aproape de Annecy, în prezența a o sută cincizeci de invitați. În anul următor, Florence și-a susținut teza în farmacie cu felicitările juriului, iar Jean-Claude a reușit la concursul de internat pentru Paris. Mai întâi cercetător la INSERM¹¹ la Lyon, a fost apoi detașat cu titlul de cercetător principal la Organizația Mondială a Sănătății la Geneva. Au plecat atunci din Lyon și s-au stabilit la Ferney-Voltaire. Tot acolo, Luc Ladmiral preluase de puțin timp cabinetul tatălui său, iar Jacques Cottin deschisese o farmacie în care Florence putea să lucreze cu jumătate de normă. Într-o oră de mers cu mașina, ajungeai la Annecy într-o parte, la Clairvaux în cealaltă. Aveau avantajele vieții la țară, ale muntelui și cele ale unei capitale aflate la doi pași; un aeroport internațional; o societate deschisă și cosmopolită. În fine, era ideal pentru copii.

Copii pe care prietenii începeau să-i aibă. Jean-Claude și Florence erau niște nași foarte căutați și nimeni nu se-ndoia că în curând le va veni și lor rândul. Jean-Claude se dădea în vânt după fina sa Sophie, fata mai mare a lui Luc și Cécile, care erau deja la al doilea copil. Caroline se născu pe 14 mai 1985, Antoine, pe 2 februarie 1987. Tatăl lor le-a adus niște superbe cadouri din partea patronilor săi de la OMS și INSERM care, ulterior, au ținut minte datele aniversare. Florence, fără să-i cunoască, le scria scrisori de mulțumire pe care el se însărcina să le transmită.

¹¹ INSERM — Institutul național pentru învățământ și cercetare în domeniul medical (N. t.).

Albumele cu fotografii ale familiei Romand au fost distruse în cea mai mare parte de incendiu, dar câteva poze au fost salvate și acestea seamănă cu ale noastre. Ca mine, ca Luc, ca toți tinerii tați, Jean-Claude cumpărase la nașterea fiicei sale un aparat și îi fotografiase cu fervoare pe Caroline și apoi pe Antoine bebeluși, biberoanele, joaca din parc, primii pași, zâmbetul lui Florence aplecată asupra copiilor săi, iar ea, la rândul-i, îl fotografia pe el, mândru să-i ridice și să-i poarte în brațe, făcându-le baie. Are în acele poze un aer neîndemânatic și fericit care probabil c-o înduioșa pe soția sa și o convingea că până la urmă alegerea pe care-o făcuse era cea bună, aceea de-a iubi un bărbat care îi iubea așa, pe ea și pe copiii lor.

Copiii lor.

Pe Florence o striga Flo, pe Caroline, Caro și pe Antoine, Titou. Folosea mult prenumele cu posesive: Flo a mea, Caro a mea, Titou meu. Și deseori, cu tandra ironie pe care ți-o inspiră seriozitatea celor mici, spunea domnul Titou. Ei, domnule Titou, am dormit bine?

El spune: „Latura socială era falsă, însă latură afectivă era adevărată“. Spune că era un fals doctor, dar un

adevărat soț și un adevărat părinte, că-și iubea din toată inima soția și copiii și că la fel îl iubeau și ei. Cei care îi cunoșteau dau asigurări, chiar și după cele întâmplătoare, că Antoine și Caroline erau fericiți, încrezători, echilibrați, ea cam timidă, el un neastâmpărat. Pe fotografiile cu clasa care figurează la dosar, i se vede mutrița topindu-i-se într-un zâmbet larg căruia-i lipsesc câțiva dinți de lapte. Se spune că toți copiii știu întotdeauna totul, că nu li poate ascunde nimic, iar eu sunt primul care crede. Mă mai uit la pozele acestea. Nu știu.

Erau mândri că tatăl lor era doctor. „Tata îi îngrijește pe bolnavi”, scria Caroline într-o compunere. Nu-i îngrijea în sensul clasic al termenului, nu-și îngrijea nici măcar familia — toți, chiar și el, erau în grija lui Luc —, el însuși revendica faptul că nu semnase niciodată vreo rețetă. Dar, explica Florence, inventa medicamente pentru ca bolnavii să poată fi îngrijiți, ceea ce făcea din el un super-doctor. Adulții nu știau nimic mai mult. Întrebați fiind, cei care-l cunoșteau un pic ar fi spus că avea un post important la OMS și călătorea mult, iar cei care-l cunoșteau bine ar fi adăugat că făcea cercetări asupra arterosclerozei, că ținea cursuri la facultate la Dijon, că avea legături cu înalți responsabili politici precum Laurent Fabius¹² — el însuși însă nu vorbea niciodată despre acest lucru și, dacă se aducea vorba în prezența sa despre aceste relații măgulitoare, părea să fie mai degrabă jenat. Era, după expresia lui Florence, „foarte compartimentat”, separând cu strictețe relațiile private de cele profesionale, neinvitându-și niciodată colegii de la OMS aca-

¹² Politician, unul dintre fruntașii Partidului Socialist care s-a aflat mult timp la putere în Franța în perioada la care se petrec evenimentele (N. t.).

să la el și netolerând să fie deranjat acasă pentru chestiuni de serviciu și nici la birou în probleme de familie sau amicale. De altfel, nimeni n-avea numărul lui de telefon de la birou, nici măcar soția lui, care comunica cu el prin intermediul serviciului *Operator* al PTT-ului¹³: lăsa un mesaj pe un robot care îl prevenea printr-un bip pe micul aparat pe care-l ținea mereu asupra lui și, foarte repede, suna el. Nici ea, nici altcineva nu găsea că-i ceva bizar. Era ceva care ținea de caracterul lui Jean-Claude, ca și latura sa ursuză, pe seama căreia Florence glumea adesea: „Într-o bună zi, o să aflu că soțul meu e un spion din Est”.

Familia, incluzând părinții și bunicii, constituia centrul vieții sale, în jurul căruia gravita un mic cerc de prieteni: familiile Ladmiral și Cottin și câteva alte cupluri cu care Florence simpatizase. Oameni având ca și ei puțin peste treizeci de ani, meserii și venituri comparabile, copii de aceeași vârstă. Se vizitau fără ceremonie, ieșeau împreună la restaurant, la cinema, cel mai adesea la Geneva, câteodată la Lyon sau Lausanne. Cei doi Ladmiral își amintesc că fuseseră împreună cu soții Romand să vadă *Le Grand Bleu*, *Le père Noël est une ordure*¹⁴ (pe care l-au cumpărat apoi pe casetă video și-ajunseseră să știe replicile pe de rost: „*Asta e, da...*” își spuneau imitându-l pe Thierry Lhermitte), niște spectacole de balet de Béjart pentru care Jean-Claude obținuse bilete prin OMS, un *one man show*¹⁵ de Valérie Lemerrier, dar și *Dans la solitude des champs de coton*, o piesă de teatru de Bernard-Marie Koltès pe care Luc avea s-o descrie în depoziție drept „un dialog interminabil între două persoane care culeg

¹³ Postes, Télégraphes et Télécommunications (N. t.).

¹⁴ Titlurile a două comedii de mare succes în Franța (N. t.).

¹⁵ În limba engleză în original (N. t.).

bumbac despre duritatea vieții lor și din care mai mulți prieteni ce ne însoțeau n-au înțeles nimic". El, Jean-Claude, apreciasse piesa, lucru care nu-i mirase pe ceilalți, în ochii cărora trecea drept un intelectual. Citea mult, cu o predilecție pentru eseurile semi-filosofice scrise de mari nume ale științei, pe modelul *Hazard și Necesitate* al lui Jacques Monod. Se declara raționalist și agnostic, respectând totodată credința soției sale, ba chiar apreciind faptul că odraslele lor frecventau o școală religioasă: vor fi liberi, mai târziu, să aleagă. Admirația i se îndrepta concomitent spre abatele Pierre și Bernard Kouchner, maica Tereza și Brigitte Bardot. Făcea parte din largul procentaj de francezi care cred că dacă Iisus s-ar întoarce printre noi, ar face-o pentru a fi medic în misiunile umanitare. Kouchner era prietenul lui, Bardot îi dăduse o dedicație pe bustul său de *Marianne*¹⁶. Adept al luptei sale în favoarea animalelor, era membru al fundației acesteia, membru SPA¹⁷, Greenpeace, Handicap International, dar și al Clubului Realități și Perspective din Bellegarde, al clubului de golf din Divonne-les-Bains, precum și al Automobil Clubului medical datorită căruia obținuse un caduceu autocolant de pus pe parbrizul mașinii. Anchetatorii au dat de urma câtorva donații și cotizații către aceste organisme, ale căror buletine, ecusoane și abțibilduri le lăsa pe unde se nimerea. De asemenea, mai avea o parafă și cărți de vizită pe numele doctorului Jean-Claude Romand, fost medic intern în spita-

¹⁶ Marianne — nume (peiorativ la început) dat Republicii Franceze, pornind de la numele unei societăți secrete republicane din timpul celui de-al doilea imperiu (1852-1870); în prezent, efigie feminină reprodusă pe diverse suporturi; persoana aleasă ca model al acestei efigii (N. t.).

¹⁷ SPA — Societatea de protecție a animalelor (N. t.).

lele capitalei, însă nu figura în nici un anuar profesional. Câteva telefoane fuseseră de-ajuns, a doua zi după incendiu, pentru ca această fațadă să se prăbușească. Pe toată durata procedurii de instrucție, judecătorul n-a încetat să se mire că telefoanele acestea nu fuseseră date mai devreme, nu cu rea-voință sau cu vreo bănuială, ci pur și simplu fiindcă, chiar și la oamenii care sunt „foarte compartimentați”, să ai un serviciu timp de zece ani fără ca soția sau prietenii să te sune vreodată la birou, așa ceva nu există. E imposibil să te gândești la povestea asta fără să-ți spui că e vreun mister la mijloc și o explicație ascunsă. Misterul însă e că nu există vreo explicație și că, oricât de neverosimil ar putea să pară, lucrurile s-au petrecut astfel.

Dimineața, el îi ducea pe copii la școala Saint-Vincent. Mergea cu ei până în curte, schimba câteva cuvinte cu profesorii sau cu mamele care-l dădeau ca exemplu soților lor pe acest tată atât de apropiat de copiii săi, după care pornea spre Geneva. Sunt doi kilometri până la postul de frontieră prin care trec zilnic câteva mii de rezidenți din regiunea Gex mergând la lucru în Elveția. Ca și obișnuinții trenurilor din suburbii, au orare regulate, se salută între ei, îi salută și pe vameși care le fac semn să treacă fără control. Mulți sunt funcționari internaționali și, o dată intrați în oraș, în loc să facă la dreapta spre centru și spre gara Cornavin, o iau la stânga spre grădina botanică și spre cartierul rezidențial unde se află sediile organizațiilor de care aparțin. Se amesteca și el în acest flux, mergea cu viteză mică pe marile bulevarde înverzite și calme și cel mai adesea sfârșea prin a-și lăsa mașina în parcare OMS-ului. Intrat cu un ecuson de vizitator, cu o servietă în mână, circula ca unul de-ai casei între biblio-

teca de la parter, sălile de conferință și biroul publicațiilor de unde umfla sistematic tot ce era tipărit și pe gratis: mașina și casa erau pline de hârtoage cu antetul sau ștampila organizației. Se folosea de toate serviciile oferite de aceasta — o poștă de unde-și trimitea corespondența, o bancă la care efectua cea mai mare parte a retragerilor de numerar, o agenție de voiaj prin intermediul căreia organiza vacanțele familiale —, dar nu se risca la etajele superioare unde agenții de securitate l-ar fi putut întreba ce căuta. Oare măcar o dată, profitând de vreo perioadă de pauză, vizitase biroul a cărui fereastră o însemnase cu o cruce pe fotografia imobilului dăruită părinților? Oare se uitase, cu fruntea lipită de sticlă, la ce se vedea de la acea fereastră? S-a așezat oare pe locul *lui*, s-a încrucișat cu tipul care se întorcea să-l ocupe, a sunat vreodată la numărul interior al biroului? Spune că nu, că nici măcar nu i-a trecut prin minte așa ceva. Soacra sa își amintește de o duminică în familie, merseseră cu toții în Elveția, copiii voiseră să vadă biroul lui tăticu', iar el consimțise să facă un ocol. S-au oprit în parcare, le-a arătat fereastra cu degetul. Povestea se opri aici.

La începuturi, se ducea la OMS în fiecare zi, apoi mai puțin regulat. În loc de drumul spre Geneva, apuca în direcția Gex și Divonne sau pe șoseaua spre Bellegarde pe care intri pe autostradă spre Lyon. Se oprea la un chioșc de presă și cumpăra un braț de ziare: cotidiene, magazine, reviste științifice. Mergea apoi să le citească, fie într-un bar — avea grijă să le schimbe des și să le aleagă îndeajuns de departe de casă —, fie în mașină. Se oprea într-o parcare sau într-un refugiu de pe autostradă și stătea acolo cu orele, citind, luând note, somnolând. Prânzeaua cu un sandviș și continua să citească după-amiaza într-un alt bar, la altă oprire de pe autostradă. Când

programul acesta devenea prea monoton, hoinărea prin oraș: Bourg-en-Bresse, Bellegarde, Gex, Nantua și, mai ales, Lyon — unde se aflau librăriile sale preferate, FNAC și Flammarion în piața Bellecour. În alte zile, avea nevoie de natură, de spațiu, și mergea la munte, în Jura. Ținea drumul întortocheat care duce la pasul Faucille unde se află un han numit „Le Grand Tétrás”. Lui Florence și copiilor le plăcea să vină aici duminica, să schieze și să mănânce cartofi prăjiți. În timpul săptămânii, era gol. Beaceva, mergea prin pădure. De pe cărarea din creastă se văd ținutul Gex, lacul Lemán și, când e senin, Alpii. Avea în fața-i câmpia civilizată unde trăiau doctorul Romand și semenii săi, iar în spate ținutul vălurit și cu păduri întunecoase unde-și petrecuse copilăria singuratică. Joia, ziua în care-și ținea cursul la Dijon, trecea în vizită pe la părinții săi, bucuroși cât se poate că li-l puteau arăta vecinilor pe feciorul lor cel mare, așa de important, de ocupat, dar mereu gata să facă un ocol ca să-i strângă în brațe. Vederea tatălui scădea, către sfârșit era aproape orb și nu mai putea să meargă singur în pădure. Îl ducea ținându-l de mână, îl asculta vorbind despre copaci și despre prizonieratul în Germania. La întoarcere, parcurgeau împreună agendele pe care de patruzeci de ani, așa cum alții țin un jurnal intim, Aimé — care fusese corespondent la o stație meteorologică — notase în fiecare zi temperaturile minime și maxime.

În sfârșit, erau călătoriile: congrese, seminarii, colocvii, în toată lumea. El cumpăra un ghid al țării, Florence îi pregătea valiza. Pleca la volanul mașinii pe care urma s-o lase într-o parcare la Geneva-Cointrin. În camera modernă de hotel, adesea aproape de aeroport, își scotea pantofii, se întindea pe pat și rămânea trei, patru zile uitându-se la televizor, cu avioanele care decolau și

aterizau dincolo de ferestre. Studia ghidul turistic ca să nu se înșele în ceea ce-avea să povestească la întoarcere. Telefona acasă în fiecare zi ca să le spună ce oră era și cum era vremea la São Paulo sau la Tokyo. Întreba dacă totul era bine în absența sa. Le spunea soției, copiilor și părinților că îi era dor, că se gândea la ei și că-i îmbrățișa. Nu suna pe nimeni altcineva: pe cine să fi sunat? După câteva zile, se întorcea cu daruri cumpărate într-un magazin din aeroport. Era întâmpinat cu entuziasm. Era obosit din cauza decalajului orar.

Divonne e o mică stațiune termală aproape de frontiera elvețiană, vestită mai cu seamă pentru cazinoul său. Odinioară, am situat acolo câteva pagini dintr-un roman despre o femeie care ducea o viață dublă, încercând să-și piardă urma în lumea jocurilor. Romanul se voia realist și documentat, dar, cum nu vizitasem toate cazinourile despre care vorbeam, am scris că Divonne se află pe malul lacului Lemán, până la care în realitate mai sunt vreo zece kilometri. Există într-adevăr ceva căruia i se spune lac, dar nu e decât un mic ochi de apă: în față, se află o parcare unde Jean-Claude staționa deseori. Acolo am staționat și eu. Aceasta e amintirea cea mai clară care-mi rămâne din prima mea călătorie în locurile unde trăise. Nu erau decât două mașini, neocupate. Bătea vântul. Am recitit scrisoarea prin care mă ghida, m-am uitat la ochiul de apă, am urmărit pe cerul gri zborul unor păsări ale căror nume nu le cunoșteam — nu știu să recunosc nici păsările, nici copacii și cred că e un lucru trist. Era frig. Am dat din nou drumul motorului ca să am căldură. Aerul cald mă toropea. Mă gândeam la atelierul unde merg în fiecare dimineață după ce i-am dus pe copii la școală. Atelierul acesta există, pot

să primesc vizite și mi se poate telefona. Stau acolo scriind și meșterind la scenarii de film care în general sunt turnate. Dar știu ce înseamnă să-ți petreci zile întregi fără să vezi suflare omenească: ceasurile stând culcat și uitându-te la tavan, teama că nu mai ești. Mă întrebam ce simțea atunci în mașină. Satisfacție? o jubilară sarcastică la ideea de a înșela lumea în care trăia cu atâta măiestrie? Eram sigur că nu. Angoasă? Își imagina oare cum avea să se termine totul, felul în care adevărul avea să răzbească și ce se va petrece după aceea? Plângea, cu fruntea pe volan? Sau nu simțea nimic pur și simplu? Singur aflându-se, devenea oare o mașină de condus, mers, citit care nu mai gândea, nu mai simțea, un doctor Romand rezidual și anesteziat? O minciună, în mod normal, slujește la acoperirea unui adevăr, a ceva rușinos, poate, dar real. Minciuna sa nu acoperea nimic. Sub falsul doctor Romand nu se afla un adevărat Jean-Claude Romand.

Mi-am adus aminte de un film care, în epocă, a avut mare succes. Era — legendă pentru vremuri de criză — povestea unui cadru superior concediat care nu îndrăznește să le-o mărturisească soției și copiilor. Credea că-și va găsi rapid altceva de lucru și uite că a ajuns la sfârșitul indemnizațiilor de șomaj. În fiecare dimineață pleacă, în fiecare seară revine, pretinzând că se duce și se întoarce de la birou. Își trece zilele umblând aiurea, evitând propriul cartier. Nu vorbește cu nimeni, fiecare chip îl sperie, căci ar putea fi cel al unui fost coleg sau al unui prieten care s-ar întreba ce caută pe o bancă în plină după-amiază... Dar, într-o zi, întâlnește niște inși în aceeași situație ca și el, niște veterani ai lipsurilor și boscheților. Descoperă atunci cu ei o lume mai aspră, dar plină de simțământ și mai vie decât aceea în care vegeta ca înve-

lit în puf înainte de cădere. Iese din această experiență maturizat și mai uman: filmul se termină bine.

Mi-a spus că-l văzuse la televizor, împreună cu Florence, căreia îi plăcuse fără s-o tulbure. El știa că povestea lui nu putea să se sfârșească cu bine. Niciodată nu și-a încredințat sau încercat să-și încredințeze cuiva secretul. Nici soției, nici celui mai bun prieten, nici unui necunoscut pe o bancă, nici unei prostituate, nici vreunui dintre acele suflete mari a căror meserie e să asculte și să înțeleagă: preot, psihoterapeut, ureche anonimă de la SOS Prietenia. În cincisprezece ani de viață dublă, n-a văzut pe nimeni, n-a vorbit nimănui, nu s-a amestecat în nici una dintre aceste societăți paralele precum lumea jocurilor, a drogurilor sau cea a nopții, în care s-ar fi putut simți mai puțin singur. Și niciodată n-a căutat să joace vreun rol când se afla în lumea exterioară. Când își făcea intrarea pe scena domestică a vieții sale, fiecare credea că venea de pe-o altă scenă unde juca un alt rol, cel al omului important care străbate lumea, frecventează miniștri, cinează în saloane oficiale — rol pe care avea să și-l reia la ieșire. Dar nu exista vreo altă scenă, nu exista vreun alt public în fața căruia să-l joace. Afară, se regăsea gol. Se întorcea către absență, către vid, către spațiul alb care nu erau un accident de parcurs, ci unica experiență a vieții sale. Căci nu cred să fi cunoscut vreodată și alta, nici măcar înainte de bifurcație.

Până la terminarea studiilor, era întreținut de părinți, care-i cumpăraseră o garsonieră la Lyon, o mașină și preferau să mai taie niște lemn decât să-și vadă fiul pierzându-și timpul făcând *baby-sitting*¹⁸ sau dând meditații ca să-și completeze banii de buzunar. Ceasul adevărului ar fi trebuit să sune când, o dată ce-și terminase medicina și se însurase, a intrat în viața activă ca cercetător la INSERM. Nu s-a întâmplat nimic. A continuat să se folosească de conturile bancare ale părinților, pentru care avea o procură. Socotea bunul lor ca și al său, iar ei îl încurajau, fără să se mire de aceste punctii practicate în mod regulat de către fiul care totuși câștiga bine. Părăsind Lyonul pentru regiunea Gex, a vândut garsoniera cu 300 000 de franci, pe care i-a pus deoparte. O dată ajuns la OMS, a spus sau a dat de înțeles că statutul său de funcționar internațional îi dădea acces la niște plasamente extrem de avantajoase, cu dobândă de 18%, de care își putea face să beneficieze și familia. Patrioti și inamici ai oricărei învârteli, soții Romand nu erau genul de oameni care să-și plaseze economiile în băncile elvețiene, dar era de-ajuns ca ideea să vină de la fiul lor ca să nu mai aibă nimic împo-

¹⁸ În limba engleză în original (N. t.).

trivă. Văzându-și averea scăzând de la un releveu bancar la celălalt, în loc să se neliniștească, ei îl binecuvântau pe Jean-Claude care le administra, în ciuda numeroaselor sale ocupații, micul lor buget de pensionari. Încredere împărtășită și de unchiul Claude care, în afară de atelierul auto, mai avea și niște acțiuni la societatea forestieră gestionată de fratele său și care, la rându-i, i-a încredințat nepotului câteva zeci de mii de franci, convins fiind că dacă nu se atinge de ei, avea să câștige de zece ori mai mult.

A trăit din toate acestea la începutul căsătoriei. Florence declara fiscului salariile foarte modeste pe care le încasa făcând ture ca înlocuitoare în farmaciile din regiune; el declara 0,00 franci căci, cum spunea, ca lucrător în Elveția, nu era dator să plătească impozite. După ce ea își punea semnătura, adăuga și el pe declarația comună: profesiune, student, trimițând o copie după legitimație. Ca mașină aveau o Volvo veche, vacanțele și le petreceau la părinți, câteodată plecau zece zile în Spania sau în Italia. Apartamentul lor cu două camere, 50 m² pentru 2 000 de franci pe lună, era convenabil pentru un tânăr cuplu, deja mai puțin convenabil pentru un tânăr cuplu cu un copil și sub nici o formă pentru o familie de patru, în care, pe deasupra, se mai nimerea uneori și mama lui Florence, venită în vizită pentru câteva săptămâni. Treaba aceasta devenise pentru prieteni un subiect de glumă. Unii după alții își cumpărau sau construiau case, în vreme ce soții Romand se încăpățâneau să campeze pe canapele extensibile ca niște studenți întârziați. „Păi cât câștigi? îl luase într-o zi Luc. 30, 40 000 pe lună, cam pe-aici? (lansase cifra ca pe o evidență, iar Jean-Claude dăduse din cap în semn de confirmare). Ai putea totuși să-ți oferi ceva mai bun. Dacă nu, toți or să

creadă până la urmă că ești zgârcit sau că ai o amantă care te costă scump!" Toată lumea a râs, Florence cea dintâi, iar el a ridicat din umeri mormăind că nu erau siguri că vor rămâne mult timp în regiune, că el risca să plece cu post în străinătate și că era prea multă bătaie de cap să te muți de două ori la rând. Mai spuse și că era scârbit de banii prea ușor procurați care circulau în zonă: n-avea chef să urmeze tendința, să-și crească odraslele în acele valori, să trăiască modest era o chestiune de onoare. Cele două explicații, indolență și virtute, nu se contraziceau, ba, dimpotrivă, concureau în a da imaginea savantului detașat de aspectele materiale. Te întrebai doar dacă Florence era și ea tot atât de detașată ca el. De fapt, cu toată simplitatea gusturilor sale și în ciuda încrederii pe care-o avea în soț, stând și cumpănind bine, găsea observațiile prietenilor ca fiind rezonabile și insistă pentru un cămin mai mare. El eluda, amâna, n-avea timp să se gândească la toate acestea. Îi era și-așa destul de greu să acopere cheltuielile curente.

În anul nașterii lui Antoine, ieșea la pensie tatăl lui Florence, care lucra la o fabrică de ochelari din Annecy. Era o concediere din motive economice deghizată, ceea ce i-a adus o primă de 400 000 franci. E puțin probabil ca Jean-Claude să se fi oferit în mod direct să se ocupe de plasarea sumei: trebuie că a discutat cu Florence, care a discutat cu mama ei, care a discutat cu soțul, în așa fel încât s-a trezit în situația confortabilă a celui solicitat și nu a celui care solicită. A fost de-acord să-i facă socrului un serviciu, plasând pentru el 378 000 franci la UOB, bancă geneveză al cărei sediu se află pe cheiul Bergues. Sumă care a fost, evident, vărsată într-un cont pe numele său, dat fiind că numai datorită statutului său putea să facă un astfel de plasament. Numele lui Pierre Crolet nu apă-

rea pe nici un document. De altfel, nici părinții Crolet, nici părinții Romand, principalii săi acționari, n-au văzut niciodată vreun document bancar care să ateste depunerea de capital ori cumulul dobânzilor. Dar ce poate fi mai sigur pe lumea asta decât o bancă elevețiană, decât o bancă elevețiană la care te introduce Jean-Claude Romand? Își spuneau că banii lor lucrau în liniște pe cheiul Bergues și n-aveau nicidecum dorința de a-i întrerupe din această activitate. În orice caz, pe faptul acesta conta Jean-Claude până în ziua în care socrul său îi spuse că voia să-și cumpere un Mercedes și deci să retragă în acest scop o parte din capitalul de la bancă. Soția sa nu ducea lipsă de nimic, copiii se descurcau prin propriile lor mijloace, de ce s-ar fi privat de această plăcere?

Câteva săptămîni după, pe 23 octombrie 1988, Pierre Crolet a căzut pe scări în propria-i casă unde se afla singur doar cu ginerele său și a murit apoi la spital fără să-și fi recăpătat cunoștința.

După tragedie, la cererea familiei Crolet s-a ordonat deschiderea unui supliment de anchetă. Care n-a dus, bineînțeles, la nimic. La proces, procurorul a estimat că nu putea să treacă sub tăcere această îndoială îngrozitoare cu care familia Crolet, care nu mai avea nevoie și de-așa ceva, continua să trăiască. Abad s-a ridicat, acuzând acuzarea că depășea cadrul dosarului împovărându-i clientul cu lucruri de care nici el n-avea nevoie. La sfârșit, înainte de retragerea Curții pentru deliberare, Jean-Claude a ținut să-i spună familiei Crolet, luându-l martor pe Dumnezeu, că nu era cu nimic vinovat de această moarte. A mai adăugat că nu credea în existența vreunei iertări pentru păcatele nemărturisite. Afară de

vreo mărturisire ulterioară din partea-i, nu vom ști niciodată mai mult decât atât, iar eu n-am nici o ipoteză asupra acestei chestiuni. Vreau doar să adaug că la unul dintre primele interogatorii, răspunsese judecătorului: „Dacă l-aș fi omorât, aș spune-o. Ori cu unul, ori fără unul, i-același lucru“.

Spunând pur și simplu că nu, nu și-a omorât socrul, beneficiază de prezumția de nevinovăție. Jurându-se în fața lui Dumnezeu, introduce o dimensiune care poate sau nu să convingă, chestiune de sensibilitate. Dar să spui că un mort în plus n-ar schimba nimic și că dacă ai fi făcut-o, ai mărturisi înseamnă să ignori sau să te prefaci că ignori enorma diferență dintre niște crime monstruoase, dar iraționale, și o crimă abjectă. E adevărat că din punct de vedere penal nu se schimbă mare lucru, fiindcă pedeapsa cu moartea nu mai există. Dar din punct de vedere moral sau, după cum preferăm, pentru imaginea de sine pe care o dă și care contează pentru el, nu-i deloc același lucru să fii eroul unei tragedii, împins de o obscură fatalitate la comiterea unor acte stârnind groază și milă, sau un mic escroc care, din prudență, își alege victimele, persoane în vârstă și credule, în propriul cerc familial, și care pentru a rămâne nepedepsit își împinge socrul pe scări. Or, dacă această crimă nu e dovedită, restul e adevărat: Romand e și un mărunț escroc și-i e mult mai greu să mărturisească acest lucru, sordid și rușinos, decât niște crime a căror lipsă de măsură îi conferă o statură tragică. Într-un fel, una a încercat s-o ascundă pe cealaltă, fără să reușească pe deplin.

O altă poveste jenantă apare cam în același moment. Sora lui Pierre Crolet, mătușa lui Florence deci, avea un soț care suferea de un cancer incurabil. A depus mărtu-

rie la proces. După versiunea ei, Jean-Claude i-ar fi vorbit într-o zi despre un remediu la care lucra împreună cu șeful său de la OMS, pe bază de celule proaspete de embrioni procurate de la o clinică unde se practica avorturi. Remediu respectiv ar fi putut stopa, inversa poate, procesul morbid; din nefericire, nu era deocamdată comercializat, așa încât unchiul avea mari șanse să moară înainte de a putea fi tratat. Mătușii astfel strânse cu ușa i-ar fi explicat că putea încerca să procure una sau două doze, dar că, în acel stadiu al cercetărilor, costurile de fabricație erau foarte mari: 15 000 de franci capsula, și că ar fi nevoie de două pentru a începe tratamentul. S-au hotărât totuși s-o facă. Câteva luni mai târziu, după ce unchiul suportase o gravă intervenție chirurgicală, a fost nevoie de încă o doză dublă, ceea ce ridica întreg costul curei la 60 000 de franci, în bani lichizi. Mai întâi, bolnavul a refuzat ca, pentru un rezultat atât de nesigur, să se atingă de contul de economii care urma să-i revină văduvei sale, pentru ca apoi să se lase înduplecat. A murit în anul următor.

Confruntat cu această mărturie zdrobitoare și care, lucru rar în acest proces, provenea de la o persoană încă în viață, prezentă fizic și capabilă să-l contrazică, Romand a răspuns, într-o spaimă crescândă: 1) că tratamentul-minune nu fusese ideea lui ci a lui Florence care auzise vorbindu-se despre asta (unde? de la cine?); 2) că nu l-a prezentat ca pe un tratament-minune, ci ca pe un placebo care, dacă bine nu făcea, nici rău nu putea să facă (de ce era atunci atât de scump?); 3) că n-a pretins niciodată că era asociat la elaborarea tratamentului și că niciodată nu invocase autoritatea șefului său de la OMS, mai ales că o femeie atât de informată cum era Florence n-ar fi crezut nici o secundă că un cercetător științific de înalt

nivel putea să comercializeze pe sub mână rezultatele cercetărilor în curs asupra cancerului (această femeie informată a crezut lucruri și mai puțin credibile); 4) că el jucase doar rolul de intermediar cu un cercetător cu care se întâlnea la gara Cornavin, căruia îi dădea banii în schimbul capsulelor, iar când i se cer precizări despre acel cercetător, că nu-și amintea numele lui, că-l notase probabil în agenda sa din vremea respectivă, dar care, din nefericire, arsese în incendiu. Pus în fața evidenței, a negat la fel ca acela care, într-o poveste care-i era dragă lui Freud, atunci când i s-a reproșat că, împrumutând un cazan, l-a înapoiat spart stăpânului, spune mai întâi că era în bună stare atunci când el l-a înapoiat, apoi că era deja spart atunci când îl luase și, la urmă, că n-a împrumutat niciodată nici un cazan de la nimeni.

Sigur este că moartea socrului său a fost providențială pentru el. Mai întâi, fiindcă nu se mai punea problema retragerii banilor plasați în Elveția. Apoi, fiindcă doamna Crolet a hotărât să vândă casa, devenită prea mare numai pentru ea, și i-a încredințat suma provenită din această vânzare, care se ridica la 1 300 000 de franci. În lunile care au urmat accidentului, a fost un sprijin neprețuit pentru familia al cărei cap era considerat de-acum înainte. N-avea decât treizeci și patru de ani, dar maturitatea sa liniștită și chibzuită îl pregătise pentru acest moment în care încetezi de-a mai fi un fiu pentru a deveni tată, și nu numai cel al propriilor copii, dar și cel al propriilor părinți care alunecă pe nesimțite spre copilăria din urmă. Ținea deja acest rol pentru ai săi, acum și pentru mama soacră, pe care doliul o aruncase în depresie. Florence era și ea foarte afectată. Sperând s-o distragă, a hotărât că părăseau micul lor apartament

și se mutau la Prévessin, aproape de Ferney, unde vor închiria o fermă restaurată, mai pe potrivă statutului lor social și pe care lui Florence i-ar face plăcere s-o amenajeze.

Totul a început să se petreacă mai repede. S-a îndrăgostit.

Rémi Hourtin era psihiatru, soția sa Corinne, psiholog pentru copii. Deschiseseră un cabinet comun la Geneva și închiriaseră un apartament la Ferney, chiar deasupra familiei Ladmiral, care i-a introdus în cercul lor de prieteni. La început, lumea îi găsea amuzanți, cu chef de viață, cam lăudăroși. Drăguță, probabil că nu foarte sigură de sine și în orice caz avidă să seducă, Corinne făcea dovadă de admirații naive ori de crude atitudini de dispreț, conforme decretelor din revistele feminine care stabilesc ce e șic și ce e de la țară. Lui Rémi îi plăceau restaurantele de lux, trabucurile și alcoolurile tari la sfârșitul mesei, vorbele decochate, viața pe picior mare. Familia Ladmiral avea și are încă pentru acest vesel tovarăș prietenia indulgentă a oamenilor serioși pentru cei cam cheflii, dar care își joacă cinstit rolul și nu se abat de la el. Era, probabil, invidiat de Romand care poate că-l și ura în secret pentru ușurința cu care-i mergea gura, pentru succesul său la femei, pentru ușurătatea fără regrete cu care lua viața.

Destul de curând, s-a văzut că ceva schiopăta în căsnicia lor, fiecare dintre ei luându-și libertăți prea puțin apreciate în ținutul Gex. Plutea în jurul lor un iz de libertinaj care șoca. Luc, bărbat bine și nu insensibil la farmecul lui Corinne, a știut să-și vină în fire la timp, dar

aventura aceasta avortată și altele fără îndoială duse mai departe i-au atras femeii o reputație de mare seducătoare și hoată de bărbați. Când l-a părăsit pe Rémi și s-a mutat la Paris cu cele două fetițe pe care le aveau, cercul de prieteni a ținut partea soțului abandonat. Florence Romand a fost singura care ținea să remarce că Rémi își înșelase soția cel puțin pe măsură, iar că dacă amândoi greșiseră, era oricum treaba lor și că, ea, Florence, neavând personal nimic de suferit din pricina lor, nu voia să-i judece nici pe unul, nici pe celălalt și rămânea prietenă cu amândoi. Îi telefona des lui Corinne și când a mers cu Jean-Claude câteva zile la Paris au cinat împreună. Soții Romand i-au vizitat apartamentul pe care și-l găsisese prin apropierea bisericii din Auteuil, i-au arătat poze cu casa în care, la rândul-le, se pregăteau să se mute. Pe Corinne au mișcat-o gentilețea și fidelitatea lor. În același timp, fata aceasta cu alură sportivă și soțul ei ca un urs mare de pluș aparțineau unei pagini întoarse a vieții sale, făcuse o cruce peste provincie, cu bârfele și micile ei aranjamente, se zbătea să trăiască cu copiii săi la Paris: nu mai aveau mare lucru să-și spună. A fost foarte uimită să primească, trei săptămâni mai târziu, un impozant buchet de flori cu cartea de vizită a lui Jean-Claude care-i spunea că se afla la Paris pentru o conferință și că ar fi fost încântat s-o poată invita în oraș chiar în aceeași seară. Era la hotelul Royal Monceau. Detaliu care și el a uimit-o pe Corinne, în mod favorabil: nu și-ar fi închipuit că avea obiceiul să tragă la un hotel de patru stele. Jean-Claude a continuat s-o surprindă, mai întâi ducând-o la un restaurant de lux și nu într-o simplă braserie, apoi vorbindu-i despre el, despre cariera și cercetările lui. Ea îl știa foarte rezervat în privința aceasta — era o trăsătură de caracter la fel de proverbială ca și ha-

zul lui Rémi —, dar, nevăzând în el decât un savant serios și cam tern cum sunt cu duiumul în regiunea Gex, nu încercase niciodată să-l scoată din acea rezervă. Dintr-o dată, descoperirea un alt om: un cercetător de anvergură și renume internațional, care îl tutuia pe Bernard Kouchner și care avea să preia în curând direcția INSERM-ului — scăpase o vorbă în acest sens, întâmplător, precizând că ezita din cauza volumului de muncă suplimentar care ar fi însemnat asta pentru el. Contrastele dintre această nouă realitate și imaginea fără strălucire pe care-o avea despre el până atunci i-l făcea cu atât mai simpatic. E notoriu că oamenii cei mai remarcabili sunt și cei mai modești, păsându-le cel mai puțin de părerea celorlalți despre ei. Era pentru prima dată când Corinne, care avusese de-a face mai ales cu crai și seducători precum fostul său soț, se lega de unul dintre acești bărbați remarcabili, savanți austeri sau creatori zbuciumați pe care îi admirase până atunci de departe, ca și cum ar fi trăit doar în paginile culturale ale ziarelor.

El s-a întors, a invitat-o din nou la cină, i-a vorbit iarăși despre cercetare și despre congrese. Dar a doua oară, înainte de a se despărți, i-a spus că avea ceva destul de delicat să-i anunțe: o iubea.

Obișnuită să fie dorită de bărbați, Corinne era flatată că el o alesese ca prietenă, fără gânduri ascunse de a și-o face amantă: însemna că persoana ei îl interesa cu adevărat. Descoperind că se înșelase, a fost mai întâi stupefiată — în ciuda întregii sale experiențe, nu se așteptase la așa ceva —, apoi dezamăgită — și el, ca și ceilalți —, puțin dezgustată — nu se simțea, fizic, deloc atrasă de el — și în cele din urmă mișcată de caracterul rugător din această mărturisire a dorinței. Nu i-a fost greu deloc să-l respingă în mod delicat.

A doua zi, el i-a telefonat să se scuze pentru declarația intempestivă și, înainte ca ea să se-ntoarcă de la lucru, i-a lăsat acasă un pachet conținând un inel de aur galben cu un smarald înconjurat de mici diamante (19 200 franci la bijutierul Victoroff). Ea l-a sunat să-i spună că era nebun, că n-ar accepta niciodată un asemenea cadou. El a insistat. Ea l-a păstrat.

Luase obiceiul, în acea primăvară, să vină o zi pe săptămână la Paris. Ajuns de la Geneva cu zborul de la ora 12 și 15 minute, mergea la Royal Monceau sau la Concorde La Fayette și seara o invita pe Corinne la un restaurant de lux. Explica aceste călătorii printr-o experiență foarte importantă în curs la Institutul Pasteur. Folosea același pretext și pentru Florence. Mințindu-le pe amândouă, putea să le spună aceeași minciună.

Cinele acestea săptămânale cu Corinne au devenit cheștiunea capitală a vieții sale. Ca un izvor care țâșnește în deșert, era ceva nesperat și miraculos. Nu se mai gândea decât la asta, la ce-avea să-i spună, la ce-avea să-i răspundă ea. Frazele care i se învârtteau de-atâta vreme în minte, le adresa în sfârșit cuiva. Înainte, când pleca de-acasă la volanul mașinii, știa că până la întoarcere se așternea în fața lui o lungă fâșie de timp vid și mort în care nu va vorbi cu nimeni, nu va exista pentru nimeni. Acum, era timpul care preceda și urma clipei în care se întâlnea cu Corinne. Clipă de care îl despărțea și-l apropia. Era viu, bogat în așteptări, neliniște și speranță. Ajungând la hotel, știa că o să-i telefoneze, o să-i dea întâlnire seara, o să-i trimită flori. Bărbierindu-se în fața oglinzii în luxoasa sală de baie de la Royal Monceau, vedea chipul pe care ea urma să-l vadă.

O cunoscuse pe Corinne în lumea comună, dar printr-o mișcare îndrăzneță, invitând-o în oraș și instaurând obiceiul acestor întâlniri între patru ochi, o introdusese în cealaltă lume, aceea unde el fusese mereu singur și unde pentru prima oară nu mai era astfel, căci pentru prima oară exista sub privirea cuiva. Dar toate acestea le știa tot singur. Îi venea în minte nefericitul monstru din *Frumoasa și bestia*, cu un rafinament în plus: frumoasa nici nu bănuia că stătea împreună cu el la cină într-un castel în care nimeni înaintea ei nu mai pătrunsese. Se credea în fața unui locuitor normal al lumii normale; o lume în care el părea să fie deosebit de bine integrat și o lume în care, chiar psiholog fiind, ea nu-și putea închipui că cineva poate să fie, într-un mod atât de radical și secret, străin.

A fost el aproape de a-i spune adevărul? Departe de ea, hrănea speranța că vorbele mărturisirii, în seara următoare, într-o altă seară, vor sfârși prin a fi pronunțate. Și că lucrurile ar ieși bine, că o anume înlănțuire de confidențe, o anumită înțelegere misterioasă între ei doi ar face ca acele cuvinte să poată fi rostite. Ceasuri întregi, repeta preliminarile. Se gândea că i-ar putea povesti istoria aceasta stranie ca și cum ea i s-ar fi întâmplat altuia: un personaj complex și zbuciumat, un caz psihologic, un erou de roman. De la o frază la alta, vocea lui ar fi din ce în ce mai gravă (se temea că, în realitate, s-ar face din ce în ce mai ascuțită). Voce care ar mângâia-o pe Corinne, învăluind-o în emoția sa. Stăpân pe sine până atunci, dominând cu virtuozitate toate situațiile, afabulatorul devenea uman, fragil. Punctul slab al platoșei ieșea la iveală. Întâlnise o femeie. O iubea. Nu îndrăznea să-i mărturisească adevărul, prefera mai degrabă să moară decât s-o dezamăgească, prefera de asemenea să moară

decât să continue s-o mintă. Corinne îl privea pătrunzător. Îl lua de mână. Pe obrajii lor curgeau lacrimi. Urcau în tăcere până în cameră, erau goi, făceau dragoste plângând amândoi și plânsetele lor împărtășite aveau gustul izbăvirii. Putea să moară de-acum înainte, nu mai avea importanță, nimic nu mai avea nici o importanță, era iertat, salvat.

Visele acestea cu ochii deschiși îi umpleau singurătatea. Ziua în mașină, noaptea lângă Florence adormită, crea o Corinne care-l înțelegea, îl ierta, îl consola. Dar știa bine că în fața ei lucrurile nu se vor putea petrece așa. Ar fi trebuit, ca s-o emoționeze și s-o impresioneze, ca povestea să-i fie diferită, să semene cu ceea ce aveau să-și închipuie trei ani mai târziu anchetatorii. Fals medic, dar veritabil spion, veritabil traficant de arme, veritabil terorist, probabil c-ar fi reușit să o seducă. Numai fals medic însă, încheiat în frică și rutină, escrocând niște bieți pensionari canceroși, n-avea nici o șansă, iar Corinne n-avea nici o vină. Poate că era superficială și plină de prejudecăți, dar și dacă n-ar fi fost, faptul acesta n-ar fi schimbat nimic. Nici o femeie n-ar accepta să sărute o asemenea Bestie care niciodată nu s-ar putea transforma în Făt-Frumos. Nici o femeie nu putea să iubească ceea ce era el în realitate. Se întreba dacă exista pe lume vreun adevăr mai inavuabil, dacă și altor oameni le era atât de rușine de ei înșiși. Poate anumiți perverși sexuali, aceia cărora în închisori li se spune corditori și pe care ceilalți criminali îi disprețuiesc și-i maltratează.

Cum el avea mult de lucru și era mult timp plecat, Florence se ocupa singură de mutarea lor la Prévessin. Ea a instalat totul, a decorat casa în stilul său cald și fără

pretenții: rafturi de lemn alb, fotolii din trestie de mare, pilote în culori vesele, atârname un scrânciob pentru copii în grădină. El, până atunci econom, semna cecurile fără măcar să mai asculte explicațiile; și-a cumpărat și un Range Rover. Ea nu bănuia nici că erau banii proveniți din vânzarea casei mamei sale și nici că, la Paris, el îi cheltuia cu încă și mai multă dărnicie. Lucrul a produs mare uimire la proces, dar, deși aveau un cont comun, se pare că ea nu s-a uitat niciodată pe releveurile bancare.

Cât despre familia Ladmiral, ei aveau o casă în construcție, la câțiva kilometri, la țară. Trăiau pe șantier, în parte în vechea casă, în parte în cea nouă. Cécile, însărcinată din nou, trebuia să stea la pat. Luc își amintește de o vizită pe nepregătite a lui Jean-Claude, pe la începutul verii. Muncitorii tocmai pleaseră, după ce turnaseră dala de beton pentru terasă. Au băut o bere, împreună, în grădina plină de moloz. Lui Luc nu-i stătea mintea decât la grijile omului care are de-a face cu un antreprenor. Inspecta șantierul vorbind despre termene, depășiri, orientarea grătarului. Subiecte care, în mod vădit, îl plictiseau pe Jean-Claude. Circumstanțele propriiei mutări, despre care Luc se crezuse obligat să-l întrebe ca să nu vorbească numai de ale sale, nu-l interesau însă mai mult, ca nici cele opt zile de vacanță pe care tocmai le petrecuse cu Florence și copiii în Grecia. Răspundea pe-alături, zâmbea cu aerul de a fi departe, evaziv, ca și cum se lăsa în voia unei reverii interioare neînchipuit de seducătoare. Luc a remarcat brusc că slăbise, întinerise și că, în locul obișnuitului sacou de *tweed*¹⁹ și al pantalonilor de catifea reiată, purta un costum bine croit care

¹⁹ Stofă de lână; în limba engleză în original (N. t.).

cu siguranță costase scump. A bănuir atunci în mod vag ceea ce Cécile, dacă ar fi fost de față, ar fi înțeles dintr-o privire. Ca pentru a-i confirma bănuiala, Jean-Claude spuse în treacăt că nu era exclus să se mute în curând la Paris. Din motive de serviciu, bineînțeles. Luc i-a atras atenția că abia se mutase în Prévessin. Firește, firește, dar asta nu-l împiedica să închirieze o cămăruță la Paris și să vină acasă la sfârșit de săptămână. Luc a ridicat din umeri: „Sper că nu ești pe cale să faci vreo prostie”.

Într-o seară din săptămâna următoare, târziu, Jean-Claude i-a telefonat de la aeroportul din Geneva. Vocea îi era gătuiră. Se simțea foarte rău, se temea să nu facă un infarct, dar nu voia să se ducă la spital. Putea să conducă, venea repede. O jumătate de oră mai târziu, palid, foarte agitat, cu respirația adâncă și șuierătoare, împingea ușa casei lăsată întredeschisă ca să nu-i trezească pe toți. Luc l-a examinat și a diagnosticat doar o criză de angoasă. S-au așezat față-n față, ca vechi prieteni ce erau, în sufrageria luminată slab. Noaptea era calmă, la etaj, Cécile și copiii dormeau. „Hai, bine, a spus Luc, ce se-ntâmplă?”

Dacă Jean-Claude, așa cum a povestit, era în noaptea aceea pe punctul de a da pe față tot adevărul, prima reacție a confidentului său l-a făcut să bată în retragere. O amantă, asta-l scotea deja din minți. Că era vorba de Corinne îl indigna. N-avusese niciodată o părere prea grozavă despre ea, ceea ce afla îi confirma neîncrederea. Dar Jean-Claude! Jean-Claude! Jean-Claude, s-o înșeli pe Florence! Era o catedrală care se năruia. În mod prea puțin măgulitor pentru prietenul său, considera ca de la sine înțeleasă o distribuție a rolurilor în care el era tipul de bună-credință și cu nici o experiență într-ale dragostei, iar ea, sirena care, din pură răutate, numai ca să se asi-

gure de puterea sa și ca să distrugă un cămin pe care-l invidia, îl prindea în mrejele sale. Iată ce se întâmpla când nu-ți făcuseși de cap la douăzeci de ani, te trezeai la aproape patruzeci în plină criză adolescentină. Jean-Claude încerca să protesteze, să nu pară rușinat, ci mândru de această aventură, să joace și în ochii lui Luc rolul acestui seducător doctor Romand a cărui reflectare plutea în oglinzile de la Royal Monceau. Vană strădanie. Luc l-a pus să promită, la urmă, că o să rupă legătura cât mai repede și că, o dată lucrul făcut, o să-i spună tot lui Florence, căci tăcerea e cel mai crunt dușman al unui cuplu. Dimpotrivă, o criză depășită împreună se poate revela drept cel mai bun aliat. Dacă n-ar face-o sau dacă ar întârzia s-o facă, era el, Luc, cel care o să-i spună lui Florence, spre binele lor, al amândurora.

N-a fost nevoie să-și arate devotamentul denunțându-și prietenul soției. La jumătatea lui august, Jean-Claude și Corinne au petrecut împreună trei zile la Roma. El insistase ca ea să-i facă hatârul acestei călătorii care pentru ea a fost un coșmar. Versiunile lor, deopotrivă de eliptice, concordă asupra unui punct: în ultima zi, ea i-a spus că nu-l iubea fiindcă-l găsea prea trist. „Prea trist”, acestea sunt cuvintele folosite de amândoi. El a plâns, a implorat cum o făcuse cincisprezece ani mai devreme cu Florence și, la fel ca Florence, ea a fost înțelegătoare. S-au despărțit, promițându-și că vor rămâne mereu prieteni.

El s-a alăturat familiei, în vacanță la Clairvaux. Într-o dimineață, devreme, a plecat cu mașina în pădure la Saint-Maurice. Tatăl său, care îi fusese cândva administrator, îi arătase o râpă în care o cădere ar fi fost fatală. Spune că a vrut să se arunce în ea, că s-a aruncat, dar că s-a oprit în niște crengi care l-au zgâriat pe față și i-au

rupt hainele. N-a reușit să moară, dar nici cum scăpase cu viață nu știa. A condus până la Lyon, a luat o cameră la hotel și i-a dat telefon lui Florence să-i spună că tocmai avusese un accident, pe autostrada dintre Geneva și Lausanne. Fusesse ejectat din mașină, un Mercedes de serviciu de la OMS, care era făcut praf. Fusesse transportat cu elicopterul la spitalul din Lausanne de unde o și suna. Panicată, Florence a vrut să vină în graba mare și, panicându-se la rândul-i, el a început să bagatelizeze. S-a întors în aceeași seară la Prévessin, la volanul propriei mașini. Zgârieturile provocate de mărăcini nu aduceau decât de departe cu un accident de mașină, dar Florence era prea zdruncinată ca să mai dea atenție la așa ceva. El s-a aruncat de-a curmezișul patului plângând. Ea îl strângea în brațe ca să-l consoleze, îl întreba încetșor ce se întâmpla, ce îl făcea să sufere. Simțise ea bine că în ultima vreme ceva nu mergea. Fără să se oprească din plâns, el i-a explicat că pierduse controlul mașinii fiindcă suferise un șoc îngrozitor. Șeful său de la OMS tocmai murise de un cancer care-l rodea de ani de zile. În timpul verii, metastazele se înmulțiseră, știa prea bine că nu mai era nici o speranță, dar să-l vadă mort... A continuat să scâncească toată noaptea. Florence, foarte emoționată, era în același timp surprinsă de un asemenea atașament pentru șeful acesta despre care nu-i vorbise nicio dată.

Probabil că și el s-a gândit că nu era de-ajuns. La începutul toamnei, limfomul adormit de cincisprezece ani s-a trezit sub forma maladiei lui Hodgkin. Știind că ar fi ceva mai bine văzut decât o amantă, i-a mărturisit problema lui Luc. Ascultându-l, umflat și morocănos, îndesat într-un fotoliu, spunând că era condamnat, Luc își amintea de acel Jean-Claude exaltat care venise să-l vadă

pe șantier. Purta același costum, dar prăfuit acum, cu gulerul acoperit de mătreață. Patima îl devastase. Iar acum îi ataca și celulele. Fără să meargă până la a se simți vinovat pentru că pledase cu atâta fermitate pentru rup-tură, Luc simțea o milă profundă pentru sufletul prietenului său, pe care-l ghicea la fel de bolnav ca și trupu-i. Dar, mereu pozitiv, voia să creadă că încercarea aceasta avea să-l readucă la Florence și că avea să fie prilejul unei și mai profunde comuniuni între soți: „Discutați mult despre asta, firește...” Spre marea lui surpriză, Jean-Claude a răspuns că nu, nu discutau așa de mult. O pusese pe Florence la curent dramatizând cât mai puțin posibil și conveniseră să se comporte ca și cum nimic n-ar fi fost, ca să nu întunece ambianța căminului. Ea propusese să-l însoțească la Paris unde era sub îngrijirea profesorului Schwartzenberg (și lucrul acesta îl mira pe Luc: nu-și închipuia cum de un medic atât de celebru se mai ocupa încă de pacienți, presupunând că s-ar fi ocupat vreodată), dar el refuzase. Era cancerul lui, împotriva căruia avea să se bată singur, fără să necăjească pe nimeni. Avea să îndure, ea îi respecta hotărârea.

Boala și tratamentul îl epuizau. Nu mai mergea la lucru în fiecare zi. Florence trezea copiii, le spunea să nu facă zgomot fiindcă tata era obosit. După ce-i ducea la școală, mergea să bea o cafea la o altă mamă al cărei copil era și el elev, apoi la cursul de dans sau de yoga, la cumpărături. Singur acasă, își petrecea ziua în patul său umed, cu plapuma trasă peste cap. Transpirase mult din totdeauna, acum însă așternutul trebuia schimbat în fiecare zi. Scăldat în sudoarea-i nesănătoasă, somnola, citea fără să înțeleagă, buimac. Era ca la Clairvaux, unde se refugiase timp de un an după eșe-

cul de la liceul Parc: aceeași torpoare cenușie, scuturată de frisoane.

În ciuda declarației de prietenie cu care se despărțiseră, nu mai vorbise cu Corinne după dezastruoasa călătorie la Roma. De îndată ce Florence ieșea, se învârtea în jurul telefonului, forma numărul și închidea imediat când ea răspundea, atât îi era de teamă ca ea să nu-i spună că deranjează. A rămas uimit, în ziua în care a îndrăznit să vorbească, simțind-o că era bucuroasă să-l audă. Trecea printr-o perioadă de mare dezorientare: greutate la serviciu, aventuri fără viitor. Singurătatea ei, copiii, disponibilitatea ei plină de neliniște inspirau teamă bărbaților, iar ea suferise îndeajuns din pricina mârлăniei lor ca să nu-i facă o bună primire acestui doctor Romand care era așa de trist, așa de stângaci, dar care o trata ca pe-o regină. S-a apucat să-i povestească decepțiile și resentimentele sale. El o asculta, o consola. În fond, spunea el, dincolo de aparențe, semănau mult unul cu celălalt. Era ca o soră mai mică. A revenit la Paris în decembrie și totul a luat-o de la capăt: cinele, ieșirile în oraș, cadourile și, după Anul Nou, cinci zile la Leningrad ca doi porumbei.

Călătoria aceasta, care a stimulat mult imaginația la începutul anchetei, era organizată de *Quotidien du médecin*, la care era abonat. Erau, dacă ținea neapărat, zeci de formule pentru a petrece câteva zile în Rusia, însă lui nu i-a trecut prin minte s-o facă altfel decât cu un grup de doctori dintre care mulți se cunoșteau între ei, pe când el nu cunoștea pe nimeni. Lucru de care Corinne se mira, ca și de grija cu care se străduia să-i evite pe tovarășii lor de drum, să reteze scurt orice conversație, să se țină deoparte. Ei i-ar fi plăcut să-și facă prieteni. Dacă el îi considera atât de puțin frecventabili sau dacă, așa cum a cre-

zut ea, se temea de bârfele care ar fi putut să ajungă până la soția lui, atunci de ce să fi plecat cu ei? Hotărât lucru, o exaspera. După trei zile, i-a ținut același discurs ca și la Roma: făcuseră o greșeală, era mai bine să rămână prieteni, sora mai mică și fratele mai mare. El s-a pus din nou pe plâns și, la întoarcere în avion, i-a spus că oricum avea cancer. În curând, avea să fie mort.

Ce să răspunzi la așa ceva? Corinne era foarte încurcată. El a implorat-o, dacă mai avea un pic de tandrețe pentru el, să-i telefoneze din când în când, dar nu acasă: pe mesageria vocală. Codul lor secret va fi: 222 pentru „mă gândesc la tine, nimic urgent”, 221 pentru „sună-mă”, și 111 pentru „te iubesc”. (Avea un cod de același gen cu Florence, care lăsa pe robot o cifră între 1 și 9 după gradul de urgență a apelului.) Grăbită să termine mai repede, Corinne a notat cifrele și a promis că le va folosi. El s-a întors cu căciuli de blană cu urechi pentru copii și cu păpuși rusești pentru fină.

O dată ratată și această a doua șansă, a căzut din nou în rutină și disperare. Pentru a explica prezența lui acasă, Florence le vorbise despre cancerul lui celor mai mulți dintre prieteni, cerându-le să țină pentru ei, așa încât fiecare se credea singurul la curent. Era înconjurat cu o solitudine discretă și o voioșie forțată.

La o cină la familia Ladmiral, Rémi, care fusese să-și vadă fetele la Paris, le-a dat vești despre fosta lui soție. Mereu instabilă, oscilase între doi bărbați cu care să-și refacă viața: unul de treabă, care era ceva de genul cardiolog, un tip foarte tare în domeniul lui, dar nu prea amuzant, și un altul, în mod clar mult mai dezghețat, un dentist parizian care nu se lăsa dus de nas. Rémi, fără să-l cunoască, ar fi fost mai degrabă partizanul celui din-

tâi, estimând că fosta nevastă avea nevoie de echilibru și protecție, însă, din nefericire, ea prefera amorul cu năbădăi și-l alesese pe cel de-al doilea. Mutra lui Jean-Claude auzind toate acestea era de-a dreptul jalnică, își amintește Luc.

După cum promisese, ea îi telefona din când în când și, ca să-i arate câtă încredere avea în el, îi povestea relațiile ei pasionate cu dentistul care nu se lăsa dus de nas. O făcea să sufere, dar nu se putea împotrivi, era moartă după el. Jean-Claude încuviința cu voce morocănoasă. Tușea, explica faptul că limfomul îi slăbea rezistența imunitară.

Într-o zi, ea i-a cerut sfatul. Cabinetul pe care ea și Rémi îl aveau la Geneva fusese vândut. Partea sa, pe care tocmai o încasase, se ridica la 900 000 de franci. Se gândea să-i reinvestească într-un nou cabinet, asociindu-se probabil cu altcineva, însă prefera să nu se grăbească și, decât să țină banii în contul curent, să-i plaseze. Cele câteva SICAV²⁰ la care subscrisese nu-i aduceau mare lucru. Fratele mai mare avea o idee mai bună? Bineînțeles că avea una. UOB, cheiul Bergues, Geneva, 18% pe an. A luat avionul pentru Paris, a mers cu ea la sediul băncii de unde ea a scos cei 900 000 franci în bani lichizi, a luat apoi din nou avionul, ca în filme, cu o valiză burdușită de bancnote. Nici o chitanță, nici o urmă. Își amintește că făcuse o remarcă: „Dacă mi s-ar întâmpla ceva, toți banii tăi ar fi pierduți”. La care ea i-ar fi răspuns drăgăstos (e versiunea lui): „Dacă ți s-ar întâmpla ceva, nu banii i-aș regreta”.

Pentru prima oară, înșela nu niște persoane în vârstă din familia sa, ce se îngrijeau doar de sporirea avutului

²⁰ Societate de Investiții cu Capital Variabil (N. l.).

lor pentru moștenitori, ci o femeie hotărâtă care avea nevoie de banii aceia și se aștepta să-i recupereze repede. Ea insistase că voia să fie sigură că putea să-i retragă imediat când s-ar hotărî, iar el i-o garantase. Or, el era încolțit. Din averea pe care i-o încredințase mama soacră nu-i mai rămânea nimic. În ultimii doi ani, cheltuielile sale crescuseră vertiginos. Se aliniase, la Prévessin, la nivelul de viață al oamenilor din categoria sa socială, plătind 8 000 franci chirie, cumpărându-și un Range Rover de 200 000 franci, schimbându-l apoi cu un BMW de 250 000 franci, iar la Paris se ruinase în hoteluri de lux, dineuri fine și cadouri pentru Corinne. Avea nevoie, ca să continue, de banii aceștia pe care, abia ajuns acasă, s-a și dus să-i împartă în cele trei conturi ale lui: la agențiile BNP din Ferney-Voltaire, din Lons-le-Saunier și din Geneva. Directorul agenției din Ferney, fără să îndrăznească să-i pună întrebări asupra surselor sale de venit, se mira de intrările acestea neregulate. Îi telefonase de mai multe ori ca să-i propună plasamente, formule de gestiune mai raționale. El ocolea. Se temea mai înainte de toate de interdicția bancară de care, și de data aceasta, nu fusese departe. Știa însă că nu obținuse decât un răgaz și că, atingându-se de banii lui Corinne, catastrofa devenise inevitabilă.

Ultimul an se petrecuse sub această amenințare. Care plana până atunci asupra vieții lui în mod difuz. De fiecare dată când întâlnea pe cineva, când cineva i se adresa sau când suna telefonul, frica îi întorcea stomacul pe dos: venise ceasul, impostura-i avea să fie dată în vileag. Pericolul putea veni de oriunde, cel mai infim eveniment din viața cotidiană putea să declanșeze scenariul-catastrofă pe care nimic nu l-ar mai opri. Acum însă, o versiune a acestui scenariu devenise mai plauzibilă decât celelalte și degeaba își repeta el ce li spune celor grav bolnavi, că poți foarte bine să fii atins de un cancer și să mori de gripă sau de la o înțepătură de viespe, aceasta era versiunea la care se gândea fără încetare. Cu cât lovitura întârzia să se producă, cu atât mai sigur avea să vină și fără nici o scăpare. În condițiile în care Corinne i-ar fi cerut înapoi banii la o săptămână după ce i-i dăduse, ar mai fi putut încă să-i restituie și să caute un alt mijloc — dar care? — de a trăi fără nici un venit ca și cum ar fi avut unul. Săptămâni, luni trecând, suma considerată ca fiind plasată la bancă scădea. Cuprins de amețeală, nici măcar nu încerca s-o facă să dureze, ba, din contră, cheltuia cu frenezie. Ce-o să facă atunci când ea i-o va cere? Cu câțiva ani mai înainte, ar fi putut încerca s-o adune la loc făcând apel la do-

natorii săi obișnuiți: părinții, unchiul Claude, familia so-crilor. Știa însă bine, din motive evidente, care era situa-ția bănească a fiecăruia. Le luase tot, cheltuisese tot. Nu mai avea pe nimeni căruia să i se adreseze.

Și-atunci cum? Să-i spună lui Corinne că fusese agres-sat și că i se furase valiza cu bani? Să-i mărturisească adevărul? O parte din adevăr: că se afla într-o situație fi-nanciară de nerezolvat în care o antrenase și pe ea? Tot adevărul: șaptesprezece ani de minciună? Sau atunci să strângă ce-i mai rămânea și să ia un avion spre celălalt capăt al lumii? Să nu se mai întoarcă, să dispară. Scan-dalul ar izbucni în câteva ore, dar el n-ar mai fi aici ca să asiste la prăbușirea alor săi și să le înfrunte privirile. Se gândea că ar putea să treacă drept mort, să-i facă să crea-dă că se sinucisese. Ar lipsi cadavrul, dar dacă ar lăsa mașina, cu un bilet de adio, lângă o prăpastie în munți... Declarat mort, ar fi într-adevăr la adăpost de orice. Pro-blema e că ar fi în viață și că singur, chiar și având bani, n-ar avea ce să facă cu viața. Să iasă din pielea doctoru-lui Romand ar însemna să se trezească fără piele, mai ceva decît gol: jupuit.

Știa de la început că, doar sinuciderea era concluzia logică a poveștii sale. Se gândise des la acest lucru fără a găsi vreodată curajul și, într-un anumit fel, având certi-tudinea că într-o zi o va face, se simțea dispensat. Viața lui se petrecuse în așteptarea acelei zile când nu va mai putea să amâne. Ceea ce ar fi trebuit să se întâmple de o sută de ori și de o sută de ori un miracol, sau hazardul, îl făcuse să scape. Fără să se îndoiască de deznodământ, era curios până unde avea să-l împingă destinul.

El, care o implorase atâta pe Corinne să-i telefoneze și suna de zece ori la rând la robot ca să-i asculte din nou

vocea când din întâmplare ea-i lăsase vreun mesaj, prefera acum să lase *operatorul* debransat. Făcea pe mortul. Temându-se să nu dea peste Florence, nici Corinne nu îndrăznea să-l sune la Prévessin. Prietena ei cea mai bună îi repeta că fusese nebună să-i încredințeze toți banii pe care-i avea, fără garanție, fără procură, fără nimic, unui canceros în fază terminală. Dacă s-ar întâmpla să moară, cine ar preveni-o? Ce dovadă avea că nu era deja mort și îngropat? Contul din Elveția era pe numele lui, putea s-aștepte mult și bine ca văduva să-i ramburseze suma. Corinne neliniștindu-se din ce în ce mai mult, soțul celei mai bune prietene lăasă, cu numele lui, niște mesaje presante pe robotul de la Prévessin. Fără răspuns. Erau deja la începutul verii. Corinne și-a amintit că, în fiecare an în iulie, Florence îi ținea locul unei farmacistе într-un sat din Jura și că toată familia se retrăgea atunci la părinții lui Jean-Claude. I-au căutat pe *minitel*²¹ și așa au dat de el până la urmă. Nu sunase pentru că fusese mult timp internat în spital. Îi făcuseră raze, era foarte obosit. Corinne l-a compătimit, apoi a trecut la obiect: voia să recupereze măcar o parte din bani. Nu era chiar așa de simplu, s-a împotrivit el, erau niște termene care trebuiau respectate... „Îmi spuseseși că nu, că puteam să scot cât vreau și când vreau...” Da, în principiu, dar numai în principiu. Dacă voia să încaseze dobânda în loc să plătească niște comisioane, trebuia ca banii să rămână blocați până în septembrie, de fapt erau oricum blocați și, de altfel, el însuși era și el blocat: bolnav, ținut la pat, în incapacitate de a se duce la Geneva. Tot ce putea face imediat era să-și vândă mașina ca s-o scoată din nevoie. Corinne se

²¹ Serviciu de consultare a unor anuare și bănci de date prin intermediul unui ecran video conectat la rețeaua telefonică (N. t.).

enerva: ea îi cerea să ia înapoi banii ei de la bancă, nu să-și vândă mașina și să-i prezinte gestul ca pe un mare sacrificiu. A reușit totuși s-o potolească.

Pe anul respectiv, releveurile cărții sale de credit Premier prezintă achiziții regulate de romane fotografice și casete pornografice în sex-shop-uri și, aproximativ de două ori pe lună, masaje la *Marilyn Center* și la clubul *Only you* din Lyon. Angajatele acestor stabilimente își aduc aminte de un client calm, curtenitor, care vorbea puțin. El spune că, ducându-se să i se facă masaje, avea impresia că există, că are un corp.

În toamnă, Florence a încetat să mai ia pilula. Putem interpreta acest fapt în două feluri, dar, după mărturia ginecologului său, se gândea să facă un al treilea copil.

În calitate de vice-președintă a asociației de părinți din Saint-Vincent, Florence se ocupa de catehism, de organizarea sărbătorii școlii, de găsirea unor părinți voluntari ca să-i însoțească pe copii la piscină sau la schi. Luc făcea parte din asociația de gestiune. Ca să-l mai distra-gă de la gândurile-i negre, i-a propus lui Jean-Claude să li se alăture, iar acesta, împins de soție, a acceptat. Pentru el, nu era numai o modalitate de-a uita, ci o formă de inserție în viața reală: o dată pe lună, mergea la o întâlnire care nu era fictivă, era împreună cu oameni, vorbea cu ei și, cu toate că o făcea pe omul ocupat, ar fi cerut bucuros niște reuniuni suplimentare.

S-a întâmplat că directorul școlii, bărbat însurat și tată a patru copii, înfiripă o legătură cu una dintre învățătoare, căsătorită și ea. Lucrul s-a aflat și n-a fost pe placul nimănui. Unii părinți au început să spună că nu merita osteneala să-și dea copiii la o școală catolică pentru ca acolo să li se dea ca exemplu un cuplu de libertini. Aso-

ciația de gestiune a hotărât să intervină. Se ținut o ședință la Luc acasă, pe la începutul verii. Ideea era să i se ceară directorului vinovat demisia, iar conducerii diocezană să-l înlocuiască cu o învățătoare, aceasta fiind mai presus de orice bănuială. Ca să se evite scandalul, totul trebuia să fie aranjat la începutul anului școlar și, de altfel, așa a și fost. Însă asupra celor ce au fost spuse în cursul acestei ședințe mărturiile participanților sunt divergente. Luc și ceilalți dau asigurări că decizia a fost luată în unanimitate, cu alte cuvinte că Jean-Claude fusese de acord cu ei. El spune că nu, nu era de acord, că s-a ridicat tonul, că se despărțiseră certați. Insistă pe faptul că o asemenea atitudine nu-i stătea în obicei: ar fi fost cu mult mai simplu și mai conform firii sale să se ralieze la părerea prietenilor săi.

Cum nu există nici un motiv pentru a crede că ceilalți ar minți, îmi închipui că Jean-Claude și-a manifestat într-adevăr dezacordul, însă într-un mod atât de șovăielnic, încât ceilalți nu numai că nu și-au adus aminte mai târziu, dar, pe moment, nici măcar n-au remarcat. Erau atât de obișnuiți ca el să fie de acord cu toate, încât literalmente nu-l auziseră. Iar el era atât de puțin obișnuit să se facă auzit, încât ceea ce-și amintește nu e volumul real al intervenției sale — o găngăveală, umbra murmurată a unei rezerve —, ci pe acela al rumorii indignate care clocotea în el și căreia în van a încercat să-i dea glas. S-a auzit spunând, cu toată vitejia necesară, ceea ce ar fi vrut să spună și nu ce au auzit ceilalți. Se poate și ca el să nu fi spus absolut nimic, să se fi gândit doar să spună, să fi visat că spune, să fi regretat că n-a spus și, până la urmă, să-și fi imaginat că spusese. Întors acasă, i-a povestit totul soției, conjurația împotriva directorului și maniera cavaleriească în care îi luase apărarea. Florence și-

nea la principiile morale, dar nu și la ipocrizie și nu-i plăcea când cineva se băga în viața privată a oamenilor. A mișcat-o faptul că soțul ei, conciliant din fire, obosit de boală, ocupat cu atâtea treburile mult mai importante, preferase să-și sacrifice confortul decât să acopere o nedreptate. La începutul anului școlar, a constatat însă că lovitură de stat se consumase, că directorul fusese coborât la rangul de simplu învățător și înlocuit cu o învățătoare a cărei bigoterie seacă o exasperase din totdeauna. Cu dinamismul său obișnuit, s-a pus atunci în fruntea unei cruciade în favoarea persecutatului, făcând campanie în rândurile mamelor și raliind în scurt timp la pozițiile ei o parte a asociației de părinți. Demersul asociației de gestiune se văzu contestat. APE²²-ul și OGEC²³-ul, care funcționaseră până atunci în bună înțelegere, au devenit tabere dușmane, conduse una de Florence Romand și cealaltă de Luc Ladmiral, chiar dacă erau prieteni de-o viață. Tot trimestrul a fost astfel înveninat.

Nemulțumindu-se doar să-și susțină soția, Jean-Claude mergea și mai departe. Pe omul acesta liniștit puteai acum să-l auzi, când ieșeau copiii de la școală, spunând sus și tare că el milita pentru respectarea drepturilor omului în Maroc și că n-o să accepte să le vadă batjocorite la Ferney-Voltaire. Agasați să tot fie luați drept pudibonzi și încuiați, partizanii OGEC-ului și ai noii direcție argumentau că problema nu era atât imoralitatea fostului director, cât indolența sa în gestiune: nu era la înălțime, nimic mai mult. La care Jean-Claude răspundea că nimeni nu e mereu la înălțime, că nu facem mereu ce vrem și că mai bine e să înțelegi și să ajuți decât

²² Asociația Părinților Elevilor (N. I.).

²³ Organizația de Gestiune a Școlii (N. I.).

să judeci și să condamni. Împotriva marilor principii, lua apărarea omului gol și supus greșelii, cel despre care sfântul Pavel spune că ar vrea să facă bine și nu se poate împiedica să facă rău. Era oare conștient că pleda pentru sine însuși? Conștient era, în orice caz, că risca mult.

Pentru prima dată, în mica lor comunitate, lumea îi dădea atenție. Se răspândea zvonul că el era la originea afacerii, unii spunând că trecuse dintr-o tabără în cealaltă, alții că era foarte bun prieten cu directorul fără principii, impresia generală fiind aceea că jucase un rol nu prea limpede. Luc, deși supărat, încerca să calmeze spiritele: Jean-Claude avea mari probleme de sănătate, de asta se agita aiurea. Însă ceilalți conjurați din OGEC cereau o confruntare, al cărei principiu însuși constituia pentru el un pericol de moarte. De optsprezece ani se temea de acest lucru. Un miracol repetat în fiecare clipă îl cruțase, iar acum el avea să se întâmple, nu printr-un hazard împotriva căruia nu putea face nimic, ci din vina lui, fiindcă pentru prima dată în viața sa spusese ce gândea. O veste răspândită de un vecin i-a adus angoasa la culme: Serge Bidon, un alt membru al asociației de gestiune, ar fi zis c-o să-i spargă mutra.

Cea mai impresionantă mărturie de la proces a fost cea a unchiului Claude Romand. A intrat, sangvin, îndesat, strâns într-un costum care sta să pocnească din cauza umerilor puternici, și, ajuns la bară, în loc să se uite spre Curte la fel ca ceilalți, s-a întors înspre nepot. Cu pumnii sprijiniți în șolduri, sigur că nimeni nu va îndrăzni să-i spună ceva, l-a măsurat cu asprime din cap până-n picioare. Nu s-a grăbit, a stat poate vreo treizeci de secunde, ceea ce e foarte mult. El era topit și toți cei din sală s-au gândit la același lucru: nu era doar remuș-

care și rușine: în ciuda distanței, a peretului de sticlă și a jandarmilor, îi era frică să nu fie bătut.

Ceea ce se citea în el în clipa aceea era frica-i cumplită de violența fizică. Făcuse alegerea să trăiască printre oameni la care instinctul de a se bate se atrofiase, dar de fiecare dată când se întorcea în satul lui, trebuie că-l simțea mai aproape de suprafață. Adolescent, citea în ochii de-un albastru pal ai unchiului Claude disprețul batjocoritor al omului care-și locuiește fără fasoane corpul și locul său pe pământ față de puțoiul ce era el pe-atunci, mereu afundat în cărți. Mai târziu, îndărătul admirației pe care-o purta clanul strălucitului său vlăstar, detectase o violență care nu cerea decât prilejul de-a exploda. Unchiul Claude făcea glume cu el, îi mai lipea niște scatoalce afectuoase, îi încredința, ca și ceilalți, banii săi ca să fie plasați, dar era singurul care mai și întreba uneori de soarta lor: dacă vreunul dintre ei ar avea vreo bănuială într-o bună zi, el ar fi fost acela. Ar fi de-ajuns ca bănuiala aceasta să-l încerce numai și-o clipă ca să înțeleagă foarte repede și să-și înghesuie nepotul fără scăpare. Și-atunci l-ar bate. Înainte de-a depune plângere, înainte de toate, l-ar rupe-n bătaie cu pumnii lui enormi. I-ar da să-l doară.

Serge Bidon, după cei care-l cunosc, e insul cel mai blând de pe fața pământului. Amenințarea, dacă ea chiar a fost pronunțată, era în mod sigur retorică. Cu toate acestea, era mort de frică. Nu mai îndrăznea să se întoarcă acasă și nici să meargă pe itinerariile sale obișnuite. Toată ființa sa dădea înapoi. Singur în mașină, scâncea și bodogănea: „Vor să-mi spargă mutra... vor să-mi spargă mutra...”

În ultima duminică din postul Crăciunului, la ieșirea de la slujbă, Luc s-a despărțit o clipă de Cécile și copii ca

să vorbească cu Florence care era venită și ea cu copiii, dar fără Jean-Claude. Se schimbaseră semne de pace înainte de împărțășanie, se citise din Evanghelie unde Iisus spune că rugăciunea nu e de nici un folos dacă nu faci pace cu aproapele tău, așa că venea să facă pace, să pună capăt înainte de Crăciun acestei certe ridicole dintre ei. „O.K., nu ești de acord cu noi să-l destituim pe maimuțoiul ăla, e dreptul tău, nimeni nu-i obligat să fie de acord mereu în toate cu prietenii, dar n-o să stăm supărați o sută de ani din cauza asta.” Florence a zâmbit, s-au strâns în brațe, bucuroși să se-mpace. Totuși, nu se putu abține Luc să adauge, dacă Jean-Claude nu era de acord, ar fi putut s-o spună din capul locului, am fi discutat... Florence s-a încruntat: păi, așa și făcuse, nu? Nu, a spus Luc, nu făcuse așa și tocmai lucrul acesta i se reproșa. Nu că îi luase apărarea fostului director, încă o dată era dreptul lui cel mai strict, ci faptul că votase ca și ceilalți îndepărtarea lui și că abia după aceea, fără să consulte pe nimeni, se apucase să facă o întreagă campanie împotriva a ceea ce el însuși aprobase și să ia OGEC-ul drept o adunătură de caraghioși. Pe măsură ce vorbea, revenind doar din pură grijă pentru exactitatea istorică asupra unor neajunsuri peste care hotărâse în mod sincer să treacă cu buretele, Luc văzu cum chipul lui Florence se descompune. „Poți să-mi juri că Jean-Claude a votat pentru demisie?” Bineînțeles că putea să i-o jure, iar ceilalți, de asemenea, dar n-avea nici o importanță, securea războiului era îngropată, aveau să petreacă Crăciunul cu toții împreună. Cu cât repeta el că incidentul era încheiat, cu atât își dădea seama că nu așa stăteau lucrurile și pentru Florence, că, dimpotrivă, cuvintele lui pe care le credea anodine săpau în ea o prăpastie. „Mi-a spus tot timpul că votase împotriva...” Luc nici măcar

nu mai îndrăzneă să spună că nu era grav. Simțea că, din contra, era grav, că ceva extrem de grav și care îi scăpa se petrecea chiar în acea clipă. Avea impresia că o vedea pe Florence făcând implozie, acolo, în fața lui, la ușa bisericii, și că el nu putea face nimic. Ea îi pipăia cu nervozitate pe copii, o ținea de mână pe Caroline care nu mai avea răbdare, îi aranja gluga lui Antoine, degetele începuseră să i se miște ca niște viespi bete, iar buzele din care sângele se scursese repetau încetișor: „Atunci m-a mințit... m-a mințit...”

La ieșirea de la școală, a doua zi, Florence a schimbat câteva cuvinte cu o doamnă al cărei soț lucra tot la OMS. Doamna avea de gând să-și ducă fetița la pomul de Crăciun al personalului și voia să știe dacă Antoine și Caroline veneau și ei. La aceste cuvinte, Florence s-a făcut albă la față și a murmurat: „De data asta, trebuie să mă supăr pe soțul meu”.

La proces, unde încercau să interpreteze această mărturie, el a spus că Florence era la curent, de ani de zile, cu existența unui pom de Crăciun la OMS. Vorbiseră de mai multe ori despre acest lucru, el refuzând să-i ducă acolo pe copii fiindcă nu-i plăcea să profite de genul acesta de avantaje, iar ea regretând că principiile-i prea stricte îi privau de o ieșire agreabilă. Întrebarea doamnei putuse să stârnească în Florence o anumită iritare, dar nu să producă asupra ei efectul unei revelații. De altfel, a subliniat el, dacă ea ar fi avut cea mai mică îndoială, era de-ajuns să ridice telefonul și să sune la OMS.

„Și cine ne spune că n-a făcut-o?” a întrebat președintele.

Chiar înainte de vacanța de Crăciun, președintele OGEC-ului a vrut să-i vorbească, tot despre afacerea le-

gată de director. Nefiind destul de apropiat ca să știe că nu primea telefoane la birou și, lucrând el însuși la Geneva pentru o organizație internațională, i-a cerut secretaarei sale să-l caute în repertoarul telefonic al OMS-ului. Apoi în banca de date a casei de pensii a organismelor internaționale. Intrigat că nu-l găsea nicăieri, și-a zis că trebuie să existe o explicație și, cum nu era ceva foarte important, nu s-a mai gândit la asta până într-o zi când, la sfârșitul vacanțelor, s-a întâlnit cu Florence pe strada principală din Ferney și i-a povestit. Tonul său nu era însă cel al unui om care are bănuieli, ci acela al omului căruia i-ar plăcea să afle dezlegarea unei ciudățenii, iar Florence a reacționat în același registru benign. Era ciudat, da, neapărat trebuia să existe vreun motiv, o să-i spună lui Jean-Claude. Nu s-au mai revăzut, o săptămână mai târziu ea era moartă și nimeni nu va ști vreodată dacă ea-i vorbise lui Jean-Claude despre toate acestea. El spune că nu.

Fără să știe de unde va veni prima lovitură, Jean-Claude știa că momentul în care prada va fi sfâșiată de fiare se apropia. Diversele sale conturi în bancă aveau să rămână curând fără acoperire și nu avea nici o speranță să le mai poată aduce pe linia de plutire. Umblau vorbe despre el, se legau de el. Un ins umbla prin Ferney amenințând c-o să-i pocească mutra. Mâini răsfoiau anuarele. Florence se uita altfel la el. Îi era frică. A sunat-o pe Corinne. Ea tocmai o terminase cu dentistul care nu se lăsa dus de nas, era deprimată. Cu câteva luni mai înainte, faptul i-ar fi dat speranțe noi. Acum, nu schimba mare lucru, dar se comporta ca un rege pe tabla de șah care, amenințat de peste tot, nu mai are decât o căsuță unde să se ducă: din punct de vedere obiectiv, partida e

pierdută, ar trebui să abandonezi, dar te duci în căsuța respectivă, fie și numai ca să vezi felul în care adversarul o s-o atace. În aceeași zi, a luat avionul spre Paris și a dus-o pe Corinne la cină la restaurantul Michel Rostang, unde i-a făcut cadou o cutiuță pentru fotografii din lemn de nod de ulm și o mapă pentru scrisori din piele, cumpărate de la Lancel cu 2 120 franci. A jucat rolul doctorului Romand gândindu-se că era pentru ultima oară și că în curând avea să fie mort, că nimic nu mai avea nici o importanță. La sfârșitul cinei, Corinne i-a spus că de data aceasta era lucru hotărât, voia să-și ia banii înapoi. În loc să caute vreo scăpare, el și-a scos agenda ca să fixeze o viitoare întâlnire la care să i-i aducă. Dând paginile, i-a venit o idee: era prevăzut să cineze, la începutul anului, cu prietenul său Bernard Kouchner; i-ar face plăcere lui Corinne să li se alăture? Bineînțeles că i-ar face plăcere. Într-o sâmbătă de preferință, pe 9 sau pe 16 ianuarie, Kouchner îl lăsase să aleagă. Atunci pe 9, a hotărât Corinne, era mai aproape. El ar fi preferat pe 16, era mai departe, dar n-a zis nimic. Zarurile fuseseră aruncate. Înainte de 9 ianuarie va fi mort. Pe drumul de întoarcere, a continuat să-și studieze agenda, ca un om de afaceri ocupat. Crăciunul nu era o dată bună, ar fi prea crud pentru copii. Caroline trebuia să joace rolul Mariei, iar Antoine pe cel al unui păstor, la ieslea lui Iisus amenajată în biserică²⁴. Imediat după Anul Nou, atunci?

S-a dus la Clairvaux să-i ia pe părinții lui ca să petreacă împreună Crăciunul. În portbagaj, sub brad, se întorcea cu o cutie de hârtii adunate de prin fosta sa cameră:

²⁴ *La crèche vivante*: în tradiția catolică, spectacol reprezentând scena nașterii Domnului (N. t.).

scrisori vechi, carnețele, un caiet învelit în catifea în care, dacă el asigurări, Florence scrisese pentru el poeme de dragoste, pe vremea logodnei lor. Le-a ars în fundul grădini, o dată cu alte cutii care se aflau în pod și conțineau carnetele sale personale. Spune că de-a lungul anilor umpluse, fără să se chinuiască prea tare să le ascundă, zeci de carnete cu texte mai mult sau mai puțin autobiografice, dar care aveau aparența ficțiunii ca s-o încurce pe Florence dacă din întâmplare ar fi dat peste ele și, în același timp, surprindeau realitatea destul de aproape ca să valoreze cât o mărturisire. Însă Florence fie n-a dat nici o dată de ele, fie n-a avut curiozitatea să le deschidă, fie nu i-a spus nimic — sau încă, ultimă ipoteză, aceste carnete nu existau.

El mai spune și că voia să lase un mesaj pentru ca Florence să-l găsească după moartea lui și că toate zilele acestea dintre Crăciun și Anul Nou n-a încetat să facă fel de fel de ciorne. O scrisoare, dar și o casetă pe care-o înregistra, singur în mașină, pe un mic casetofon: „Îmi cer iertare, nu sunt demn să trăiesc, te-am mințit, dar, iubito, dragostea mea pentru tine și pentru copiii noștri nu era o minciună...” N-a putut. „De fiecare dată când începeam, mă puneam în locul ei citind sau ascultând asta și...”

Se sufocă, lasă capul în jos.

S-a simțit greoi, obosit, în ultima săptămână. Ațipea pe canapea, în mașină, indiferent de oră. Urechile îi vâjâiau de parcă ar fi fost pe fundul mării. Îl durea creierul, ar fi vrut să-l poată scoate afară din craniu și să-l dea la spălat. Întorcându-se de la Strasburg, unde sărbătoriseră seara de Saint-Sylvestre²⁵ la niște prieteni doctori, Florence a pus niște rufe la spălat, iar el a rămas în baie, unde se afla mașina, privind prin hublou la rufele care se-nvârteau molatic în apa fierbinte. Erau cămășile și lenjeria sa intimă, impregnate de sudoarea-i puturoasă, erau hainele lui Florence și ale copiilor, tricouri, pijamale ornate cu animăluțe din desenele animate, șosetuțele lui Antoine și ale lui Caroline pe care era greu să le deosebești când trebuia să le pui la locul lor. Hainele lor amestecate, respirațiile lor laolaltă, tihnite, sub acoperișul bine izolat care-i adăpostea de noaptea de iarnă... Ar fi trebuit să fie plăcută întoarcerea împreună, de revelion, o familie unită într-un Renault Espace care torcea pe șoseaua înzăpezită; să ajungă târziu, să-i ducă pe copii, adormiți, în camera lor, să-i ajute să se dezbrace și hop! în pat!; să caute prin bagaje iepurele de pluș cu care-i plăcea lui Antoine să doar-

²⁵ Sfântul sărbătorit în calendarul catolic pe 31 decembrie (N. t).

mă și să fie ușurați că nu-l uitaseră, cum se temeau, la Strasburg; s-o audă pe Florence glumind în timp ce se demachia: ai scăpat ca prin urechile acului, erai bun de bătut drumul înapoi; să fie ultimul neculcat încă, în sala de baie care separa camera unde dormeau copiii de camera în care Florence îl aștepta sub plapumă. Cu capul întors într-o parte ca să n-o deranjeze lumina, ea l-ar ține de mână în timp ce el ar citi. Ar fi trebuit să fie plăcută și caldă toată viața aceasta de familie. Credeau că era plăcută și caldă. El însă știa că pe dinăuntru era putredă, că nici o clipă, nici un gest, nici măcar somnul lor n-aveau scăpare în fața acestei putreziciuni. Putreziciune care crescuse în el, devorase puțin câte puțin totul pe dinăuntru fără ca din afară să se vadă ceva, iar acum nu mai rămânea nimic altceva decât ea însăși, urmând să spargă învelișul și să se arate la lumina zilei. Aveau să rămână goi, fără apărare, în frig și în oroare, iar aceasta avea să fie singura realitate. Era deja, chiar dacă ei n-o știau, singura realitate. Întredeschise ușa, se apropie în vârful picioarelor de copii. Dormeau. Se uita la ei cum dorm. Nu putea să le facă așa ceva. Nu se putea ca ei să știe că el, tatăl lor, era cel care le făcea așa ceva.

Și-au petrecut duminica la „Grand Tétras”, cabana de la pasul Faucille, unde își aveau tabieturile. Știind foarte bine să schieze, Florence i-a antrenat pe copii. Sub supravegherea ei, puteau să meargă practic peste tot. El a rămas să citească în sala restaurantului unde i s-au alăturat și ei pentru masa de prânz. Antoine a povestit mândru că fusese pe o pistă cu dificultate sporită și că, la un moment dat, la un viraj complicat, era să cadă, dar nu căzuse. Copiii aveau dreptul să comande porții enorme de cartofi prăjiți cu ketchup, acesta fiind și unul dintre

motivele pentru care se dădeau în vânt să vină aici, la „Grand Tétras”. În mașină, înainte de-a ajunge, repetau ca pe-o litanie: „Și-o să putem lua cartofi prăjiți? o să putem lua cartofi prăjiți?”, Florence le spunea că da, ei și mai și: „Și-o să putem să mai cerem? o să putem lua câte două porții fiecare? câte trei porții fiecare?”

Luni dimineată, mama lui a dat telefon, foarte îngrijorată. Tocmai primise de la bancă un releveu indicând 40 000 franci fără acoperire. Era pentru prima dată când se întâmpla așa ceva, nu îndrăznise să-i spună nimic soțului ei ca să nu se agite prea tare. El i-a spus că o să rezolve el totul, c-o să facă un virament, iar ea a închis telefonul liniștită, ca întotdeauna după ce vorbea cu fiul său. (Scrisoarea care o înștiința de blocarea contului a ajuns o săptămână mai târziu.)

A luat din bibliotecă exemplarul său din cartea lui Bernard Kouchner, *Le Malheur des autres*²⁶, cu o dedicație luată la o ședință de semnături într-o librărie din Geneva („Pentru Jean-Claude, colegul meu de suflet și de OMS. Bernard”), apoi a mers cu mașina la aeroportul din Cointrin, a cumpărat un flacon de parfum și a luat avionul de ora 12 și 15 minute spre Paris. În cabină, unde l-a recunoscut printre pasageri pe ministrul Jacques Barrot, i-a scris o scurtă scrisoare lui Corinne („... Am niște hotărâri de luat săptămâna aceasta. Sunt fericit să petrec seara de sîmbătă cu tine. Va fi poate un adio sau un nou răgaz: tu vei hotărî”) și a căutat în cartea lui Kouchner un pasaj care îl răscolise, despre sinuciderea unui prieten din tinerețe. Prietenul era anestezist. În vreme ce absorbea, într-o ordine stabilită cu multă grijă, produsele

²⁶ Nefericirea celorlalți (N. t).

care compuneau un cocktail letal imparabil, îi telefona-se femeii iubite ca să o țină la curent, minut cu minut, de înaintarea agoniei sale. Ea nu avea decât o singură linie și știa că dacă ar închide ca să ceară ajutor el și-ar injecta imediat doza fatală. A trebuit să-i urmărească moartea în direct.

Cu speranța că astfel Corinne va citi și va înțelege, a strecurat scrisoarea la pagina respectivă și i-a lăsat cartea și parfumul la cabinetul ei. Nu-și amintește altceva din trecerea lui prin Paris și, ținând cont de traseele în taxi, nici n-a avut vreme să facă altceva, dat fiind că a luat din nou avionul la ora 16 și 30 de minute ca să ajungă înainte de închidere la o întâlnire la atelierul auto al cărui client era, la Ferney. De când vânduse BMW-ul, închiriasse un R 21, după aceea Renault-ul Espace despre care socotea, acestea sunt cuvintele lui, că „se lămurise ce și cum”. Voia să-și ia din nou o berlină. După ce-a ezitat, s-a hotărât să aleagă un BMW verde metalizat, dotat cu numeroase echipamente opționale, la volanul căruia s-a întors acasă.

Marti nu s-a dus la lucru. El și Florence au făcut cumpărături la Ferney. Ea insista ca el să-și cumpere un costum nou, el s-a lăsat tentat de un impermeabil sport la 3200 franci. Vânzătoarei i s-a părut că aveau aerul unui cuplu care are timp, bani și care se înțelege bine. S-au dus la școală ca să-i ia pe copii și pe Sophie Ladmiral care trebuia să vină să doarmă la ei. Florence i-a luat pe toți trei pentru o gustare, lăsându-l pe Jean-Claude la farmacia Cottin. Acesta își petrecuse dimineața studiind *Suicide — mode d'emploi*²⁷ și dicționarul Vidal de medi-

²⁷ *Sinuciderea — mod de folosință*: carte care, după descoperirea scrisorilor unor sinucigași ce afirmă că se înșiraseră din ea, a făcut

camente, excluzându-le pe cele care provoacă moartea instantanee — sărurile de cianură, curarizantele —, în avantajul barbituricelor cu absorbție serică rapidă care, completate cu un antivomitiv, erau recomandate pentru o adormire confortabilă. Avea nevoie de ele, i-a explicat el lui Cottin, pentru cercetările sale asupra culturilor celulare. Cottin ar fi putut să se mire că un cercetător cum-pără din farmacie produsele care, în mod normal, trebuie să-i fie puse la dispoziție de laborator, dar nu s-a mirat. Ca oameni de meserie, au examinat împreună microfisele și au ales două barbiturice, cărora — pentru mai multă siguranță — Cottin a propus să le adauge o soluție pe care s-o prepare el însuși, pe bază de fenobarbital. Dacă totul e gata vineri, e bine? E bine.

Seara, cu fina pe genunchi, le-a citit celor trei copii o poveste. Cum miercuri dimineața n-aveau școală, iar în ajun se zbenguiseră din plin, s-au trezit târziu și au rămas în pijamale jucându-se până la prânz. El a plecat la Lyon. La 14 și 8 minute a scos 1 000 de franci de la bancomatul BNP din piața Bellecour și încă 1 000 de franci la 14 și 15 minute. Între timp, spune că dăduse o hârtie de 500 unui vagabond. Apoi, într-un magazin de arme, a cumpărat un dispozitiv electric conceput pentru neutralizarea agresorilor, două spray-uri lacrimogene, o cutie de cartușe și un amortizor pentru o carabină de calibrul 22 *long rifle*²⁸.

— Așadar, a subliniat președinta, nu vă gândeați doar să vă sinucideți. Trăiați cu soția și copiii dumneavoastră gândindu-vă că-i veți ucide.

obiectul unui proces în Franța și a fost interzisă; un text de lege stipulând interdicția oricărei forme de propagandă în favoarea sinuciderii a fost promulgat cu același prilej (N. t.).

²⁸ 22 *Long rifle*: carabină de vânătoare de origine engleză, cu țeavă lungă, ghintuită (N. t.).

— Gândul acesta mi-a trecut prin minte... dar era imediat mascat de alte false planuri, alte false idei. Era ca și cum nici nu exista... Făceam ca și cum... Îmi spuneam că făceam altceva, că altul era motivul și, în același timp... în același timp, cumpăram gloanțele care aveau să străpungă inima copiilor mei...

Plânge cu sughituri.

A cerut să i se facă două pachete-cadou, îmbrobodindu-se singur că dispozitivul de autoapărare era pentru Corinne căreia îi era frică atunci când se întorcea seara acasă, cartușele și amortizorul pentru tatăl său care, aproape orb, nu mai putea de ani de zile să se folosească de carabină.

În timp ce el făcea aceste cumpărături, Florence pof-tise la un ceai două prietene, care aveau și ele copii la școală. Nu le-a făcut nici o confidență, atâta doar, odată, nici nu-și mai aduc aminte cu ce ocazie, le arătase pe placa de la șemineu fotografia înrămată a unui băiețel de șase sau șapte ani și spusese: „Uitați-vă cât e de drăguț. Nu poate fi nimic rău în spatele acestei priviri.” Cam descumpănite, cele două femei s-au apropiat de fotografie și au recunoscut că, într-adevăr, Jean-Claude copil era foarte drăguț. Florence a trecut la altceva.

Jean-Claude pleca întotdeauna devreme joia, ziua cursului său la Dijon, ca să aibă timp să treacă pe la Clairvaux să-și vadă părinții. Doctorul acestora, cu care s-a întâlnit în fața casei, l-a ajutat să descarce din mașină naveta de apă minerală cumpărată pentru ei. Aici, în fosta sa cameră, a mai răsfoit niște cursuri vechi de toxicologie și i-a repetat mamei sale cuvintele de asigurare asupra situației lor bancare. Procurorul s-a întrebat dacă

scopul real al vizitei sale nu era acela de a lua carabina tatălui, pentru care cumpărase cu o zi înainte muniții și un amortizor, dar el spune că nu: carabina o adusese la Prévessin în vara precedentă ca să tragă la țintă în grădină (nici o mărturie nu atestă acest mod de petrecere a timpului liber). Pe drumul de întoarcere, i-a dat telefon lui Corinne și i-a reamintit în mod insistent cina Kouchnier de sâmbătă. Apoi a trecut pe la soții Admiral să le ducă perechea de papuci de casă pe care Sophie îi uitase. Spune că spera să-l vadă pe Luc și să-i mărturisească adevărul, că socotea vizita aceasta drept ultima sa șansă și că din nefericire a dat peste Cécile, cu o grămadă de treburi pe cap: una dintre prietenele lor născuse, ea trebuia să se ocupe de copii. Știa că la ora cinci după-amiază Luc n-avea nici o șansă să fie acasă, că era la cabinet, acolo însă nu s-a dus. Seara, ca în fiecare seară, i-a sunat pe părinți să le spună noapte bună.

Vineri, i-a dus pe copii la școală, a cumpărat ziare și cornuri pentru micul dejun, a așteptat împreună cu un vecin — căruia i-a părut zâmbitor — să se deschidă la farmacie. Și-a luat flacoanele cu barbiturice și un pachet de gume de mestecat socotite a fi bune pentru dinți, apoi s-a întâlnit cu Florence la florarul din Ferney. I-au trimis doamnei care născuse de curând o azalee însoțită de un bilet pe care l-au semnat amândoi. În timp ce ea se grăbea spre cursul de pictură pe porțelan, el s-a dus la supermarketul Continent de unde a cumpărat două canistre pentru benzină, precum și un obiect care, potrivit bonului de casă, costa 40 de franci. (Acuzarea a stabilit că la prețul acesta putea fi cumpărat un sucitor. El parcă și-ar aminti de o bară metalică menită să înlocuiască o treaptă care se rupsese la o scară, dar n-au fost găsite

nici bara, nici scara stricăta.) A umplut canistarele la benzinăria din complexul Continent. Întorcându-se pentru prânz, a găsit o invitată, o tânără femeie blondă și dezinvoltă, care era învățătoarea lui Caroline. Discuția era despre o scurtă piesă de teatru pe care voia s-o facă cu elevii și despre mijloacele prin care s-ar putea procura o mare cantitate de bandaje pentru deghizările în muzii. Oricând serviabil, Jean-Claude a spus că de bandaje putea face el rost, cât de multe, de la spital la Geneva și a promis că o să se ocupe de ele. Copiii fiind invitați a doua zi la masa de aniversare la prietena lor Nina, fiica unui diplomat african, trebuia cumpărat un cadou. Toată familia, la ieșirea de la școală, a mers să aleagă o cutie de Lego într-un centru comercial din Elveția. Au luat cina la bufetul cu autoservire, s-au întors acasă devreme. Antoine și Caroline, în pijama, au făcut niște desene pe care să le pună împreună cu cadoul. După culcarea lor, Florence a vorbit mult timp la telefon cu mama ei, foarte supărată că nu fusese invitată la nunta unei verișoare. Se plângea amarnic că era văduvă, că îmbătrânea, că era neglijată de copii. Tristețea ei a cuprins-o și pe Florence care, după ce-a închis, a început să plângă. El a venit lângă ea pe canapea. E ultima imagine, pentru el. I s-a așezat alături, a luat-o în brațe, a încercat s-o consoleze.

„Nu-mi amintesc, spune, de ultimele ei cuvinte.”

La autopsie, au găsit 0,20 g de alcool în sângele lui Florence, ceea ce implică, dacă a avut o noapte completă de somn, că ar fi adormit în stare de cvasi-ebrietate. Or, ea nu bea niciodată — cel mult un pahar de vin la masă, la marile ocazii. Ne putem imagina o ceartă începând cu cuvintele: „Știu că mă minți”. El evită, ea insistă: de ce i-a spus că votase contra destituirii directoru-

lui? de ce nu figurează în anuarul OMS-ului? Discuția devine furtunoasă, ea bea un pahar ca să se calmeze, apoi încă unul și pe al treilea. Cu ajutorul alcoolului, cu care nu e obișnuită, sfârșește prin a adormi. El rămâne treaz, își petrece noaptea întrebându-se cum să iasă cu bine din toată situația și, dimineața, îi crapă capul.

Când i se înfățișează acest scenariu, răspunde: „Dacă ar fi fost vreo scenă conjugală, de ce s-o ascund? Nu m-aș simți mai puțin vinovat, dar ar fi o explicație... ar fi mai acceptabil poate... Nu pot spune cu certitudine că ea n-a avut loc, dar nu-mi amintesc de așa ceva. Îmi amintesc celelalte scene ale omorului, care sunt deopotrivă de oribile, dar nu pe-aceasta. Sunt incapabil să spun ce s-a petrecut între momentul când o consolam pe Florence pe canapea și cel în care m-am trezit ținând în mână sucitorul pătat de sânge”.

Acuzarea ar vrea ca el să-l fi cumpărat cu o zi înainte de la supermarket, el spune că stătea de mai mult timp în cameră, copiii îl folosiseră ca să întindă niște plastilină. După ce-l folosiseră și el, l-a spălat în baie, cu destul de multă grijă ca nici o urmă de sânge să nu fie vizibilă cu ochiul liber, apoi l-a pus la locul lui.

A sunat telefonul. A răspuns din baie. Era o prietenă, psiholog la Préveșsin, care voia să știe dacă Florence o să anime împreună cu ea slujba de la catehism din seara respectivă. I-a răspuns că nu, probabil că nu, fiindcă plănuiseră să rămână peste noapte la părinții săi, în Jura. S-a scuzat că vorbește încet: copiii dormeau și Florence la fel. S-a oferit s-o cheme dacă era urgent, dar doamna psiholog a spus că nu era nevoie: o să anime slujba ea singură.

Sonerie îi trezise pe copii, care au dat năvală în baie. Întotdeauna se trezeau mai ușor în zilele când n-aveau

școală. Și lor, le-a spus că mămica mai dormea încă și au coborât toți trei în salon. Le-a pus caseta cu *Cei trei purceluși*, le-a pregătit castroanele cu *choco pops*²⁹ și lapte. S-au instalat pe canapea ca să se uite la desenul animat în timp ce-și mâncau cerealele, el stătea la mijloc.

„Știam, după ce-am omorât-o pe Florence, că aveam să-i omor și pe Antoine și Caroline, iar că momentul acesta, în fața televizorului, era ultimul pe care-l petreceam împreună. I-am mângâiat. Le-am spus probabil cuvinte afectuoase, ca «Vă iubesc». Era ceva care mi se întâmpla adesea, iar ei îmi răspundeau de cele mai multe ori prin desene. Chiar și Antoine, care nu știa încă bine să scrie, știa să scrie: *Te iubesc*.”

Tăcere foarte lungă. Președinta, cu voce alterată, a propus o întrerupere de cinci minute, dar el a scuturat din cap și-l auziră înghițind înainte de a continua:

„Am stat așa vreo jumătate de oră... Caroline a văzut că mi-era frig, a vrut să urce să-mi aducă halatul... Am spus că ei mi se păreau mie calzi, că poate aveau febră și că o să le iau temperatura. Caroline a urcat cu mine, i-am spus să se bage în pat... M-am dus să iau carabina...”

Scena cu câinele începea iar. A început să tremure, tot corpul i s-a muiat. S-a aruncat pe jos. Nu-l mai vedeam, jandarmii se aplecaseră deasupra lui. Cu un glas ascutit, de băiețel, a gemut: „Tăticule! tăticule!” O femeie, ieșind din public, a alergat spre boxă și a început să bată în peretele de sticlă rugându-se „Jean-Claude! Jean-Claude!”, ca o mamă. Nimeni n-a avut inima s-o îndepărteze.

²⁹ Fulgi de cereale suflați cu ciocolată (N. t.).

— Ce i-ați spus lui Caroline? a reluat președinta după o jumătate de oră de întrerupere.

— Nu mai știu... Se întinsese pe burtă... Atunci am tras.

— Curaj...

— Cred că am mai spus-o deja de multe ori judecătorului de instrucție, dar aici... *ei* sunt aici... (hohot de plâns). Am tras o dată în Caroline... Avea o pernă pe cap... Am făcut probabil ca și cum era un joc... (geme, cu ochii închiși). Am tras... am lăsat carabina pe undeva prin cameră... l-am chemat pe Antoine... și iar.

— Trebuie, poate, să vă ajut puțin, fiindcă jurații au nevoie de detalii, iar dumneavoastră nu sunteți foarte precis.

— ... Caroline, când s-a născut, a fost cea mai frumoasă zi din viața mea... Era frumoasă... (geamăt)... în brațe... prima ei baie... (spasm). Eu am omorât-o... Eu am omorât-o...

(Jandarmii îl țin de brațe, cu o blândețe îngrozită.)

— Nu vă gândiți că Antoine putea să fi auzit focurile de armă? Puseserăți amortizorul? L-ați chemat sub același pretext? Să-i luați temperatura? Nu i s-a părut ciudat?

— N-am nici o imagine din momentul acela precis. Încă erau ei, dar nu putea fi Caroline... nu putea fi Antoine...

— Antoine nu s-a apropiat de patul lui Caroline? O acoperiserăți cu plapuma, ca el să nu bănuiască nimic... (Hohotește de plâns.)

— Ați spus în timpul instrucției că ați vrut să-i dați lui Antoine să bea fenobarbital diluat într-un pahar cu apă și că el a refuzat spunând că nu era bun...

— Era mai degrabă o deducție... N-am nici o imagine cu Antoine spunând că nu era bun.

— Nici o altă explicație?

— Aș fi vrut poate ca el să fi fost deja adormit.

Procurorul interveni:

— Ați ieșit apoi să cumpărați *L'Équipe* și *Le Dauphiné libéré*, iar vînzătoarei de ziare i-ați părut într-o stare absolut normală. Era ca să vă comportați ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ca și cum viața continua?

— Nu se poate să fi cumpărat *L'Équipe*. Nu-l citesc niciodată.

— Niște vecini v-au văzut traversând strada ca să verificați cutia poștală.

— Am făcut-o ca să neg realitatea, ca să fac ca și cum?

— De ce să fi ambalat și pus la loc cu grijă carabina înainte de a pleca spre Clairvaux?

— În realitate, pentru a-i omorî, bineînțeles, dar trebuie că-mi spuneam că voiam s-o înapoiez tatălui meu.

Obişnuit ca labradorul părinților săi să-i murdărească hainele în bucuria cu care-l întîmpina, și-a luat un sacou vechi și niște blugi, agățînd însă în portmantoul din mașină un costum ca măsură de prevedere pentru cina de la Paris. A pus în geantă o cămașă de schimb și trusa de toaletă.

Nu-și amintește de drumul făcut.

Își amintește că a parcat în fața statuii Fecioarei, pe care tatăl său venea s-o îngrijească aducându-i săptămînal flori. Îl revede deschizându-i porțile. După aceea, nici o imagine pînă la moartea sa.

Se știe că au luat prînzul toți trei împreună. Masa era încă întinsă cînd unchiul Claude a intrat în casă, a treia zi după. Iar autopsia a arătat că Aimé și Anne-Marie aveau stomacul plin. El a mîncat oare? Maică-sa a insistat s-o facă? Despre ce-au vorbit?

Îi chemase pe copii la etaj, pe rând, același lucru l-a făcut și cu părinții. Cu tatăl său mai întâi, pe care l-a convins să vină până în fosta lui cameră sub pretextul de a examina amândoi o ghenă de aerisire care răspândea niște mirosuri neplăcute. Doar dacă n-o fi făcut-o încă de la sosire, a urcat probabil scările cu carabina în mână. Rastelul nu era însă la etaj, a zis poate că avea să tragă la țintă, de la fereastră în grădină, dar cel mai probabil n-a spus nimic. De ce Aimé Romand s-ar fi îngrijorat să-și vadă fiul purtând carabina pe care se duseseră s-o cumpere împreună în ziua când împlinise șaisprezece ani? Bătrânul, neputând să se aplece din pricina unor probleme lombare, a fost probabil nevoit să se pună în genunchi ca să arate gheana defectă, la nivelul plintei. Atunci a primit cele două gloanțe în spate. A căzut cu fața în jos. Fiul său l-a acoperit cu o cuvertură de catifea reiată vișinie care era neschimbată de când era mic.

Apoi, s-a dus după maică-sa. Nu auzise focurile de armă, trăsesese cu amortizorul. A chemat-o în salon, încăperea care era nefolosită. Ea singură a primit gloanțele din față. Încercase probabil, arătându-i ceva, s-o facă să se întoarcă cu spatele. S-o fi întors oare mai repede decât se așteptase el, văzându-și astfel fiul îndreptând carabina asupra ei? A spus oare: „Jean-Claude, ce mi se-ntâmplă?” sau „ce-i cu tine?”, așa cum își amintise el la unul dintre interogatorii pentru ca apoi să spună că nu-și mai amintea și că știa lucrul acesta doar din dosarul de instrucție? Cu aceeași incertitudine, încercând ca și noi să reconstituie faptele, el spune că, în cădere, ea își pierduse proteza dentară și că el i-o pusese la loc, înainte de-a o acoperi cu o cuvertură verde.

Câinele, care urcase o dată cu maică-sa, alerga de la un corp la altul fără să-nțeleagă, schelălăind ușor. „M-am

gândit că doar Caroline trebuia să-l aibă cu ea, spune el. Ținea enorm la el." Și el ținea enorm la el, într-atâta că avea în permanență o poză în portofel. După ce l-a împușcat, l-a acoperit cu o plapumă albastră.

A coborât la parter cu carabina, pe care a curățat-o cu apă rece, fiindcă sângele se ia mai ușor cu apă rece, apoi a pus-o la locul ei în rastel. A schimbat blugii și sacoul vechi cu costumul, dar nu s-a schimbat și de cămașă: transpira, mai bine era s-o facă atunci când ajungea la Paris. I-a dat telefon lui Corinne și s-au înțeles să se întâlnească la biserica din Auteuil, unde ea își conducea fetele care mergeau la slujba cercetașelor³⁰. A încuiat casa cu grijă și a pornit la drum pe la două după-amiaza.

„Ieșind din Clairvaux, am avut același gest ca de obicei: m-am întors să mă mai uit la porți și la casă. Făceam așa mereu, fiindcă părinții mei erau în vârstă și bolnavi și îmi spuneam că poate era ultima dată când îi vedeam.”

Cum îi spusese lui Corinne c-o să facă tot posibilul ca să asiste la slujbă cu ea și cu fiicele ei, tot drumul s-a uitat la ceas și la numărul de kilometri care-i mai rămăneau până la Paris. Înainte de-a ajunge pe autostradă, pe județeană Lons-le-Saunier, unde sunt destule hopuri, își amintește că a condus cam imprudent, lucru pe care nu-l făcea niciodată. Era sâmbătă seara: s-a enervat la intrarea pe autostradă, unde coada pentru taxă înainta greu, apoi și pe bulevardul periferic. De unde credea c-o să facă un sfert de oră între poarta Orléans și poarta Auteuil, i-a luat trei sferturi. Slujba nu se ținea în naosul bisericii, ci într-o capelă subterană a cărei intrare a gă-

³⁰ Membre ale organizațiilor catolice pentru tineret: scutism (*N. t.*).

sit-o cu greu. Ajuns în întârziere, a rămas în spate și nu s-a dus să se împărtășească: de faptul acesta e sigur, căci dacă ar fi făcut-o, după aceea s-ar fi dus să se așeze lângă Corinne. Așa însă, ieșit primul, le-a așteptat afară. Le-a îmbrățișat pe cele două fete pe care nu le văzuse de mai bine de-un an și au urcat toți patru la Corinne acasă. El a pălăvrăgit cu fata care avea grijă de copii. Léa și Chloé i-au arătat cadourile pe care le primiseră de Crăciun în timp ce mama lor se machia și se schimba. Când a terminat, purta un taior roz și inelul pe care el i-l făcuse cadou ca să fie iertat când cu prima-i declarație. Pe bulevardul periferic, pe care-o luaseră în sens invers, ea i-a cerut banii. El s-a scuzat că nu avusese timp să treacă pe la Geneva, dar că se duce luni dimineață sigur-sigur, după care o să ia avionul de ora 12 și 15 minute, și că ea o să-i aibă la începutul după-amiezii. Corinne era puțin iritată, dar perspectiva dineului plin de strălucire care îi aștepta o făcu să uite. Au ieșit de pe autostradă la Fontainebleau și, începând de-aici, ea l-a ghidat cu ajutorul unei hărți pe care el însemnase, cu o cruce pusă la întâmplare, amplasamentul casei lui Kouchner. Căutau un „drumeag pe stânga”. Harta nu era foarte detaliată, ceea ce justifica la început faptul că nu reușeau să se orienteze. După un ceas de mers în cerc prin pădure, s-a oprit să caute în portbagaj hârtia pe care notase numărul de telefon al lui Kouchner, dar n-a găsit-o. Corinne începând să se îngrijoreze pentru întârziere, a liniștit-o: mai erau și alți invitați, tot cercețatori, care trebuiau să vină de la Geneva și care n-ajungeau mai devreme de zece și jumătate seara. Ca să-și țină ocupată, s-a apucat să-i vorbească despre apropiata sa mutare la Paris, despre INSERM a cărei direcție o acceptase până la urmă, despre apartamentul său de

serviciu din Saint-Germain-des-Prés³¹. I-a descris felul în care erau dispuse camerele, precizând că avea intenția să se instaleze singur în el. Ieri seară, el și Florence discutaseră îndelung despre despre ce-or să facă în viitor și, de comun acord, hotărâseră că ar fi mai bine așa. Cel mai greu, ofta el, o să fie să nu-i mai vadă pe copii în fiecare zi. Acum erau la Annecy, la bunica lor, fuseseră după-amiază la o aniversare... Corinne nu mai avea răbdare. El spune că nu se mai gândea atunci decât să câștige timp și să găsească un motiv plauzibil ca să anuleze dineul. S-a oprit din nou, într-un spațiu amenajat pentru picnicuri, hotărât să întoarcă tot portbagajul pe dos până o să găsească hârtia cu numărul lui Kouchner. A răscolit câteva minute prin cutiile conținând cărți și reviste vechi, dar și o casetă pe care filmase cu camera sa video momente din călătoria lor la Leningrad, în urmă cu doi ani. O aruncătură de ochi spre Corinne, din ce în ce mai crispată pe scaunul din față, a fost de-ajuns să-l convingă că nu era momentul să evoce aceste amintiri tandre. A venit înapoi, mofluz, spunând că nu găsise hârtia. Găsise, în schimb, un colier pe care își promisese să i-l facă cadou. Corinne a ridicat din umeri: n-avea nici un sens. El însă a insistat și până la urmă a convins-o să-l poarte, măcar în seara aceasta. Ea a coborât din mașină ca el să i-l poată pune așa cum îi pusese toate bijuteriile pe care i le făcea cadou: spunându-i să țină ochii închiși.

Mai întâi a simțit, pe față și pe gât, arsura spumoasă a spray-ului lacrimogen. A întredeschis ochii, i-a închis imediat la loc fiindcă ardea și mai tare și, în timp ce el continua s-o stropească, a început să se zbată, să se lup-

³¹ Cartier central din Paris (N. t.).

te cu el din toate puterile, așa încât el a avut impresia că ea era cea care-l agresa. S-au rostogolit pe jos de-a lungul mașinii. Pe burta lui Corinne, o bară cilindrică și dură trimitea descărcări electrice: era dispozitivul de apărare pe care prevăzuse să i-l dăruiască. Încredințată că moare, a strigat: „Nu vreau! Nu mă omorî! Gândește-te la Léa și Chloé!” și a deschis ochii.

Ochi care, întâlnindu-i pe ai lui, i-au salvat viața. Dintr-o dată, totul a încetat.

Stătea în fața ei, fără grai, cu fața răvășită, cu mâinile întinse: nu mai era gestul unui asasin, ci mai degrabă cel al unui om încercând să potolească pe cineva care are o criză de nervi.

„Ei, Corinne, repeta el încetișor, hai, Corinne... liniștește-te...”

A pus-o să stea jos în mașină, unde și-au venit amândoi în fire ca și cum tocmai ar fi scăpat agresiunii unei terțe persoane. S-au șters pe față cu șervețele de hârtie și apă minerală. Întorsese probabil spray-ul spre el însuși, fiindcă și el avea pielea și ochii iritați. După o vreme, ea a întrebat dacă se mai duceau la cină la Kouchner. Au hotărât că nu, el a băgat în contact, a ieșit de pe terenul de picnic și a luat-o încet pe șosea în sens invers. Ceea ce tocmai se întâmplase părea la fel de incomprehensibil pentru el ca și pentru ea și, în starea de stupoare în care se afla, Corinne n-a fost departe de a se lăsa convinsă că ea era cea care începuse. Dar a reușit să reziste. I-a explicat, răbdătoare, că nu, el începuse. I-a povestit cum se derulasera faptele. El o asculta dând din cap, înspăimântat.

În primul sat, el a vrut să sune la Kouchner să se scuze, iar ea nici măcar nu s-a mirat că acum avea numărul. A rămas în mașină, ale cărei chei Jean-Claude, în mod re-

flex sau nu, le băgase în buzunar înainte de a se îndrepta spre cabina telefonică. Ea s-a uitat la el, în lumina felinarului, vorbind sau prefăcându-se că vorbește. Judecătorul a încercat să afle dacă formase vreun număr: nu-și aduce aminte, dar crede că se poate să fi sunat la el acasă, la Prévessin, și să fi ascultat anunțul de pe robot.

Când s-a întors, ea l-a întrebat dacă luase colierul de pe jos, iar el i-a răspuns că nu, dar că n-avea importanță: păstrase factura, o să i-l ramburseze asigurările. Ea și-a dat seama că în nici un moment nu văzuse colierul acesta și că văzuse, în schimb, căzut printre frunzele uscate, lângă mașină, un cordon de plastic flexibil părând tocmai potrivit pentru a sugruma pe cineva. Pe tot drumul de întoarcere, care a durat mai mult de două ore fiindcă Jean-Claude conducea foarte încet, Corinne s-a temut să nu-l apuce din nou criza lui ucigașă și, ca să-l țină ea ocupat de data aceasta, a discutat cu el în calitate de prietenă devotată și, în același timp, de profesionistă a psihologiei. El dădea vina pe boală. Cancerul nu se mulțumea să-l omoare, îl făcea să-și piardă mințile. Deseori, în ultima vreme, avusese momente de absență, spații albe din care nu-și amintea nimic. Plângea. Ea dădea din cap cu un aer competent și înțelegător în timp ce, de fapt, era moartă de frică. Trebuia neapărat, spunea ea, să vadă pe cineva. Cineva? Un psihiatru? Da, sau un psihoterapeut, ea ar putea să-i recomande câțiva foarte buni. Sau dacă nu, putea să-l întrebe pe Kouchner. Era un prieten apropiat, cum spusese chiar el de atâtea ori, un tip profund sensibil și uman, ar fi o idee bună să stea de vorbă cu el despre toate acestea. A propus chiar să-l sune ea pe Kouchner, ca să-i povestească fără să dramatizeze tot ce se întâmplase. Da, aproba el, era o idee bună. Această conjurație afectuoasă a lui Kouchner și

Corinne pentru a-l salva de demoni îl emoționa până la lacrimi. El a început iar să plângă și Corinne, la fel. Plângeau amândoi când au ajuns în fața casei la Corinne, la unu noaptea. El a pus-o să promită că n-o să spună nimic la nimeni, iar ea pe el că o să-și recupereze banii, toți banii, chiar luni. Cinci minute mai târziu, a sunat-o de la o cabină din care putea să vadă ferestrele încă luminate ale apartamentului ei: „Promite-mi, i-a spus, să nu crezi că era premeditat. Dacă aș fi vrut să te omor, aș fi făcut-o în apartamentul tău și le-aș fi omorât și pe fete o dată cu tine.”

Soarele era sus când a ajuns la Préveessin. Trăsese un pui de somn într-un refugiu pe autostradă, pe la Dijon, căci oboseala îl făcea să intre pe linia albă și se temea să nu facă un accident. A parcat în fața casei, ale cărei obloane le închisese înainte de-a pleca. Înăuntru era cald, sufrageria era puțin în dezordine, dar într-un fel plăcut, exact cum ar fi găsit-o la întoarcerea dintr-un week-end la Clairvaux sau la pasul Faucille. Desenele pe care copiii le făcuseră pentru aniversarea lui Nina zăceau pe masă, ca și coroanele pentru plăcinta regilor³². Bradul își pierduse cele mai multe dintre ace, însă ei protestau de fiecare când el spunea c-o să-l arunce, cereau o amânare, era un mic joc ritual pe care anul trecut reușiseră să-l împingă până la jumătatea lui februarie. Așa cum făcea mereu când se întorcea acasă, a dat foaia din calendarul de perete și a consultat robotul telefonic. Fie nu erau mesaje, fie le-a șters. A ațipit puțin pe canapea.

³² *Galette des Rois*: plăcintă de bobotează, conține figurine reprezentând diverse personaje — în mod tradițional, cel care găsește figurina în porția sa este „Regele” și i se pune pe cap o coroană de carton auriu (N. I.).

Pe la unsprezece, s-a temut că, văzându-i mașina, niște prieteni ar putea să aibă ideea unei vizite pe nepregătite și a ieșit s-o ducă în parcare din centrul localității. Fără îndoială că în acel moment a scris, pe spatele unui plic, cuvântul care i-a intrigat atât de mult pe anchetatori. La întoarcere, s-a întâlnit cu Cottin și s-au salutat. Farmacistul l-a întrebat dacă făcea jogging. O mică plimbare, i-a răspuns.

Cu bine, duminică frumoasă!

Disponem de două elemente pentru a reconstitui cum și-a petrecut restul zilei.

Primul e o casetă video pe care a derulat-o până la *Cei trei purceluși*. Timp de 180 de minute, a înregistrat pe deasupra fragmente de emisiuni difuzate pe cele zece canale pe care le capta prin satelit: varietăți și sport, chestiile obișnuite ale unei duminici televizuale, dar ciopârțite de un zapping frenetic, o secundă pe un canal, două secunde pe altul. Ansamblul constituie un haos anost și imposibil de privit pe care anchetatorii s-au silit totuși să-l privească. Au fost atât de scrupulos, încât au mers pînă la identificarea fiecărei microsecvențe și la vizionarea programelor fiecărui canal de pe care erau emise, ca să stabilească ora exactă a înregistrării. De unde reiese că Jean-Claude a rămas pe canapea jucându-se cu telecomanda de la ora 13 și 10 minute până la ora 16 și 10 minute, dar și că a început atunci când caseta ajunsese la jumătate. O dată caseta terminată, a avut grijă s-o deruleze pînă la început și să acopere cu zappingul lui toată prima parte, ceea ce ar indica că voia să șteargă o înregistrare anterioară. Cum el spune că nu-și amintește nimic, nu ne mai rămân decât presupunerile. Cea mai probabilă e că era vorba despre imagini cu Florence și cu

copiii: vacanțe, aniversări, un cămin fericit. Totuși, în cursul unui interogatoriu pe tema achizițiilor sale în sex-shop-uri și a casetelor pornografice la care se uita uneori, cu soția — spune el, Jean-Claude adaugă că i s-a întâmplat chiar și să filmeze cu camera sa video zben-guielile lor amoroase. Nici urmă de vreo casetă, dacă o fi existat vreodată, iar judecătorul s-a întrebat dacă nu acestea erau imaginile pe care, în ultima zi, le-a distrus atât de metodic. El spune că nu, crede că nu.

Pe de altă parte, desfășurătorul detaliat de la France Télécom arată că între ora 16 și 13 minute și ora 18 și 49 minute a sunat de nouă ori la numărul lui Corinne. Durata apelurilor, egală și scurtă, confirmă că de nouă ori se mulțumise să asculte mesajul de pe robot. A zecea oară, ea a ridicat receptorul și au vorbit 13 minute. Amintirile lor despre această conversație concordă. Ea petrecuse o zi groaznică, spunea că era profund șocată, suferea încă de arsuri, iar el simpatiza, înțelegea, se scu-za, vorbea despre propria-i stare depresivă. Ținând cont de starea lui și de boală, ea era de acord să nu anunțe poliția așa cum ar fi făcut, sublinia ea, orice persoană în-treagă la minte, dar trebuia să vadă pe cineva de urgen-ță, să vorbească cu Kouchner sau cu cine voia și, mai ales, chiar a doua zi dimineată, să-i scoată banii din ban-că. El a jurat că o să fie acolo la ora deschiderii.

De când se întorsese, nu urcase la etaj, însă știa ce-o să vadă acolo. Trăsese plăpumile cu grijă, dar știa ce se afla dedesubtul lor. La căderea nopții, a înțeles că ceasul morții, atât de mult amânat, sosise. Spune că, fără să mai zăbovească, a și început pregătirile, dar se înșală: tot a mai întârziat. Sigur nu înainte de miezul nopții și, con-form expertizei, mai degrabă pe la trei dimineata a îm-prăștiat conținutul canistrelor cumpărate și umplute cu

benzină la Continent, mai întâi în pod, apoi pe copii, pe Florence și pe scări. Apoi, s-a schimbat în pijamale. Pe la patru fără ceva, a dat foc, la-nceput în pod, apoi pe scări, în sfârșit în camera copiilor, iar el a intrat în camera lui. Ar fi fost mai sigur să ia barbituricele dinainte, dar trebuie că le-a uitat sau le-a rătăcit, căci s-a mulțumit cu un flacon de Nembutal pe care-l păstra de vreo zece ani în fundul dulăpiorului cu medicamente. La vremea respectivă, se gândise să-l folosească pentru a-i ușura agonia unuia dintre câini, dar nu fusese nevoie. Se gândise apoi să-l arunce, fiindcă data expirării trecuse de mult. Și-a închipuit probabil că o să meargă oricum și, în timp ce gunoierii din tura de dimineață care reperaseră incendiul acoperișului începeau să bată de zor la ușă, a înghițit vreo douăzeci de capsule. Siguranțele electrice au sărit, fumul a început să năvălească în încăpere. A împins niște haine în crăpătura de sub pragul ușii, ca s-o astupe, după care a vrut să se întindă lângă Florence care, sub plapumă, părea să doarmă. Nu mai vedea însă bine, îl usturau ochii, încă nu dăduse foc la camera lor, iar pompierii, a căror sirenă afirmă că n-a auzit-o, erau deja ajunși. Nemaiputînd să respire, s-a tîrît pînă la fereastră și a deschis-o. Pompierii au auzit obloanele izbindu-se. Au întins scara ca să-i vină în ajutor. El și-a pierdut cunoștința.

La ieșirea din comă, a început prin a nega tot. Un bărbat îmbrăcat în negru, intrat în casa lui prin efracție, trăsese asupra copiilor și puse-se foc. El era paralizat, neputincios, lucrurile se petrecuseră sub ochii lui ca un coșmar. Când judecătorul l-a acuzat de masacrul de la Clairvaux, s-a indignat: „Nu îți ucizi tatăl și mama, asta e cea de-a doua poruncă a Domnului”. Când judecătorul i-a dovedit că nu era cercetător la OMS, a spus că era consultant științific la o societate numită South Arab United și nu mai știu cum, aflată pe cheiul Bergues la Geneva. S-a verificat, nu era nici o South Arab United nu mai știu cum pe cheiul Bergues, a dat înapoi și a inventat imediat altceva. Timp de șapte ore de interogatoriu, s-a luptat pas cu pas împotriva evidențelor. În cele din urmă, fie din oboseală, fie pentru că avocatul său l-a făcut să înțeleagă că sistemul acesta absurd de apărare avea să-i dăuneze ulterior, a mărturisit.

Niște psihiatri au fost însărcinați să-l examineze. Aceștia au fost frapați de precizia spuselor sale și de grija lui constantă de a da o imagine de sine favorabilă. Fără îndoială, nu-și dădea seama cât de greu e să dai o imagine favorabilă despre tine însuși atunci când toc-

mai ți-ai masacrat familia după ce vreme de optsprezece ani i-ai înșelat și escrocat pe cei din jurul tău. De bună seamă că nici nu-i era ușor să se detașeze de personajul pe care-l interpretase în toți acești ani, dat fiind că pentru a-și atrage simpatia se folosea încă de tehnicile care asiguraseră succesul doctorului Romand: calm, moderație, atenția aproape slugarnică față de așteptările interlocutorului. Atâta control era dovada unei grave confuzii, căci, în stare normală, doctorul Romand era destul de inteligent ca să înțeleagă că năuceala, incoerența sau urletele de fiară în agonie ar fi pledat mai mult în favoarea sa, date fiind circumstanțele, decât o astfel de atitudine mondenă. Crezând că face bine, nu-și dădea seama că îi sidera pe psihiatri furnizându-le o povestire perfect articulată a imposturii sale, evocându-și soția și copiii fără deosebită emoție, așa cum un văduv bine crescut își face o datorie de onoare din a nu lăsa ca doliul său să-i întristeze pe comeseni, nemanifestând o ușoară tulburare, în cele din urmă, decât în legătură cu somniferele care i se administrau și despre care era dornic să afle dacă nu riscau să-l ducă la dependență — grijă pe care psihiatrii au considerat-o ca „deplasată”.

În cursul întrevederilor următoare, l-au văzut hohotind de plâns și dând semne emfactice de suferință fără să poată spune dacă o resimțea într-adevăr sau nu. Aveau impresia tulburătoare că se aflau în fața unui robot lipsit de orice capacitate de a avea sentimente, dar programat pentru a analiza stimulii exteriori și a-și ajusta reacțiile în funcție de ei. Obişnuit să funcționeze conform programului „doctorul Romand”, a avut nevoie de un timp de adaptare ca să stabilească un nou program, „Romand asasinul” și să învețe să-l deruleze.

Luc a avut un șoc, la două săptămâni după incendiu, deschizând cutia de scrisori și recunoscând pe un plic scrisul celui mort de viu. L-a deschis cu spaimă, a citit în diagonală și l-a trimis imediat judecătorului de instrucție, nevoind să țină așa ceva sub acoperișul casei sale. Era o scrisoare nebunească, în care Jean-Claude se plângea de bănuielile monstruoase care apăsau asupra lui și cerea să i se găsească un bun avocat. Cu câteva zile mai devreme, Luc ar fi încercat să creadă că adevărul zăcea în aceste rânduri tremurătoare și nu în impresionantul ansamblu de dovezi reunite de anchetatori. Ziarele anunțaseră însă, după negare, mărturisirile asasinului. Până s-ajungă, scrisoarea își pierduse sensul.

La întoarcerea de la înmormântarea lui Florence și a copiilor, Luc i-a trimis câteva rânduri, spunând că ceremonia se derulase în mod demn și că se rugaseră pentru ei și pentru el. În scurt timp, a primit încă o scrisoare în care prizonierul evoca „întâlnirea cu un duhovnic care m-a ajutat mult să mă întorc la Adevăr. Dar realitatea aceasta e atât de oribilă și greu de suportat, încât mă tem să nu mă refugiez într-o nouă lume imaginară și să pierd iarăși o identitate atât de precară. Suferința de a-mi fi pierdut întreaga familie și toți prietenii e atât de mare, că am impresia că mă aflu sub anestezie morală... Vă mulțumesc pentru rugăciuni. Mă vor ajuta să-mi păstrez credința și să suport doliul și imensa durere. Vă îmbrățișez! Vă iubesc!... Dacă vă întâlniți cu prieteni de-ai lui Florence sau cu membri ai familiei, cereți-le iertare pentru mine”.

Luc, în ciuda unei porniri de milă, s-a gândit că toată cucernicia aceasta era un refugiu cam facil. Pe de altă parte, cine știe? Propria sa credință îi interzicea să judece. N-a răspuns, dar i-a dat să citească scrisoarea lui

Jean-Noël Crolet, fratele lui Florence pe care-l cunoștea cel mai bine. Cei doi bărbați au discutat îndelung, găsind că vorbea mult despre propriile sale suferințe și nu prea despre cei pe care îi „pierduse”. Cât despre ultima frază, Jean-Noël era înmărmurit: „Ce-și închipuie? Că iertarea se transmite așa? Ca și cum ai spune: salută-i din partea mea?”

Psihiatrii l-au văzut din nou la începutul verii, într-o foarte bună formă: își recuperase ochelarii, care îi lipsiseră mult la început, și câteva lucruri personale. În mod spontan, el le-a explicat că voise să se sinucidă de 1 mai, data declarației de dragoste făcute lui Florence, pe care o sărbătoreau împreună în fiecare an. Își procurase cele necesare ca să se spânzure, hotărât ca de data aceasta să nu dea greș. Întârziase însă puțin, în dimineața zilei fatidice, destul cât să audă la radio vestea că și Pierre Bérégovoy³³ tocmai se sinucisese. Tulburat să vadă că cineva i-o luase înainte, ghicind în acest fapt un semn care cerea să fie tălmăcit, amânase punerea în aplicare a proiectului său și, după o discuție cu duhovnicul — potrivit spuselor lui, o discuție decisivă, chiar dacă nu erau prea multe șanse ca un preot să-l încurajeze să se spânzure —, a luat hotărârea solemnă să renunțe la această idee. Începând din ziua aceea, spune că s-a „condamnat să trăiască”, pentru a-și închina suferințele memoriei alor săi. Continuând să fie, după mărturiile psihiatrilor, extrem de grijuliu să știe ce cred ceilalți despre el, a intrat într-o perioadă de rugăciune și meditație, însoțită de lungi pos-

³³ Prim-ministru al Franței între 1992-1993, demisionase pe 29 martie (N. t.).

turi de pregătire pentru împărtășanie. Slăbind cu 25 kilograme, s-a socotit ca ieșit din labirintul aparențelor amăgitoare, intrat într-o lume dureroasă, dar „adevărată”. „Adevărul vă va descătușa”, a spus Christos. Iar el: „Niciodată n-am fost atât de liber, niciodată viața n-a fost așa de frumoasă. Sunt un asasin, am imaginea cea mai josnică cu puțință în societate, dar e mai ușor de suportat decât cei douăzeci de ani de minciună dinainte”. După câteva tatonări, schimbarea de program pare să-i fi reușit. Personajului de cercetător respectat i se substituie acela, nu mai puțin gratifiant, al marelui criminal pe călea mântuirii mistice.

O altă echipă de psihiatri a preluat ștafeta de la cea dinainte și a formulat același diagnostic: romanul narcisic continuă în închisoare, ceea ce-i permite protagonistului să evite o dată în plus depresia masivă cu care s-a jucat de-a v-ați ascunselea toată viața. În același timp, are conștiința faptului că orice efort de comprehensiune din partea lui e perceput ca o recuperare complezentă și că zarurile sunt făcute. „Îi va fi mereu imposibil, conchide raportul, să fie perceput ca autentic și el însuși se teme că niciodată n-o să știe dacă e sau nu. Înainte, ceilalți credeau tot ce spunea, acum nimeni nu mai crede nimic și el însuși nu mai știe ce să creadă, căci nu are acces la propriul adevăr, ci îl reconstituie cu ajutorul interpretărilor pe care i le dau psihiatrii, judecătorul, mass-media. În măsura în care nu poate fi descris actualmente ca fiind într-o stare de mare suferință psihică, este dificil să i se impună un tratament psihoterapeutic pe care nu-l cere, mulțumindu-se cu schimburile de realitate prin intermediul vizitelor unei asistente sociale. Nu putem decât să sperăm că va accede, fie și cu prețul unei depresii melan-

colice al cărei risc rămâne serios, la un sistem de apărare mai puțin sistematic, cu mai multă ambivalență și autenticitate.”

La plecare, unul dintre psihiatri i-a spus unui confrate: „Dacă n-ar fi în închisoare, ar fi fost deja invitat la emisiunea lui Mireille Dumas³⁴!”

Familia Ladmiral a mai primit și alte scrisori, la Paști, la aniversările copiilor. Căroră nu li le-au arătat. Luc, căruia scrisorile acestea îi inspirau o violentă indispoziție, le citea foarte rapid, după care le clasa într-un dosar medical al unui pacient fictiv, pe raftul cel mai de sus din cabinetul său, de unde s-a dus să le ia pentru mine. Ultima scrisoare e de la sfârșitul lui decembrie:

„... Îmi las gândurile și rugăciunile să-și ia libere zborul către voi, până la urmă or să ajungă până la voi, aici sau în altă parte. În ciuda a tot ceea ce ne separă și alor tale «răni definitive», pe care le înțeleg și care sunt legitime, tot ce ne-a legat în trecut ne va reuni poate dincolo de timp, în comuniunea viilor și morților. Fie ca sărbătoarea Crăciunului care pentru noi, creștinii, este simbolul lumii izbăvite de Cuvântul devenit om, devenit copil, să însemne pentru voi toți un izvor de bucurie. Vă urez multă fericire.

PS: Am fost poate stângaci scriindu-vă la aniversările lui Sophie și Jérôme. Ca și astăzi, mă rugasem înainte de a lua stiloul, iar aceste cuvinte mi-au fost dictate de un avânt al inimii în comuniune cu Florence, Antoine și Caroline”.

³⁴ Realizatoarea unei emisiuni de televiziune intitulată „Viață publică, viață privată” (N. t.).

„Mulțumesc pentru multa fericire pe care ne-o urezi. Un pic ne-ar ajunge“, s-a forțat Luc să răspundă, fiindcă era Crăciunul. Corespondența lor s-a oprit aici.

Anul acela și cei doi care au urmat au fost anii doliului și ai pregătirii procesului. Soții Ladmiral trăiau ca niște oameni care au fost cât pe ce moară într-un cutremur de pământ și care nu mai pot să facă un pas fără să le fie frică. Spui „pământul tare sub picioare“, dar știi că e o amăgire. Nimic nu mai e solid, nimic nu mai e fiabil. Le-a trebuit mult timp ca să poată avea din nou încredere în cineva. Copiii, ca bună parte dintre colegii lor, au fost sub urmărirea unui psiholog — doamna care telefonase chiar după moartea lui Florence ca să știe dacă venea să anime slujba de seară. Sophie se simțea vinovată: dacă ar fi fost acolo, poate că prezența ei l-ar fi oprit pe nașul său. Cécile, ea, credea că ar fi omorât-o și pe ea și mulțumea cerului că fiica sa nu-și petrecuse acea noapte, ca atâtea alte nopți, acasă la Romand. Avea accese bruște de lacrimi când găsea, în cărțile unde le pusese răca semn de pagină, ilustrate de la prietenii lor. Nu mai suporta dansul, care le plăcea atât de mult ei și lui Florence. Cît despre Luc, perspectiva că va trebui să depună mărturie îl obseda. De două ori a fost convocat de judecătorul de instrucție, la Bourg-en-Bresse. Magistratul i s-a părut mai întâi glacial, dar puțin câte puțin s-a destins și Luc a încercat să-l facă să înțeleagă că era facil să-l consideri pe Romand drept un monstru și pe prietenii lui drept o bandă de burghezi de provincie ridicol de naivi o dată ce știai care era sfârșitul poveștii, dar că înainte era diferit. „Spus așa pare o tâmpenie, dar știți, era un om foarte, foarte *de treabă*. Lucrul acesta nu schimbă cu nimic ceea ce-a făcut, face să fie și mai îngrozitor, dar era de treabă.“ În ciuda duratei interogatoriilor, opt

și zece ore, la urmă era măcinat de angoasa că îi scăpase esențialul. A început să se trezească noaptea ca să-și noteze amintirile care-i reveneau: un sejur în Italia cu Jean-Claude când aveau optsprezece ani, o conversație la un grătar, un vis care, retrospectiv, i se părea premonitory... Grija de a construi, pentru a o enunța la bară, o povestire completă și coerentă l-a făcut să-și recitească puțin câte puțin întreaga sa viață la lumina acestei prietenii care fusese ca înghițită într-un hău și fusese cât pe ce să tragă după sine toate cele în care credea.

Mărturia sa a fost prost primită, fapt care l-a făcut să sufere. Pe băncile presei, mai că-l plângeau pe acuzat de a-l fi avut drept cel mai bun prieten pe insul acesta îngâmfat, impregnat de o morală meschină. Am înțeles apoi că trăsesese tare ca înaintea unui examen oral și că examenul acesta era cel mai important din viața sa. De care venea să dea seamă. Avea de ce să-i înțepenească grumazul de încordare.

Acum totul s-a terminat. Omul pe care m-am dus să-l văd după proces este de părere că el și ai săi „au trecut prin foc și au ajuns teferi de partea cealaltă”. Mai rămân urme, pasul mai șovăie uneori, dar au din nou pământul tare sub picioare. În timp ce vorbeam, Sophie s-a întors de la școală, iar el a continuat în prezența ei, fără să coboare vocea, evocarea celui care îi fusese naș. Sophie avea doisprezece ani, ne asculta cu atenție și gravitate. Ba chiar a și intervenit pentru a preciza anumite detalii și m-am gândit că era o mare victorie pentru această familie faptul de a vorbi liber despre toate acestea de-a-cum înainte.

Luc, în anumite zile de grație, se poate ruga pentru prizonier, dar nu să-i scrie și nici să-l viziteze. E o chestiune de supraviețuire. Crede că a „ales infernul pe pă-

mânt". Creștin fiind, lucrul acesta îl tulbură profund, însă creștinismul, spune el, lasă loc misterului. Se înclină. Acceptă să nu înțeleagă totul.

Tocmai a fost ales președinte al asociației de gestiune din Saint-Vincent.

Sacii de plastic gri continuă să-i bântuie visele.

Femeia care, la a doua criză, când a povestit moartea copiilor, se precipitase spre acuzat repetându-i prenumele se numește Marie-France. Asistentă socială benevolă în închisori, a început să-l vadă la Lyon, și a continuat s-o facă săptămânal la Bourg-en-Bresse. Ea i-a făcut cadou *La classe de neige*. La prima vedere, are înfățișarea banală a unei femei mărunțele, îmbrăcată în bleumarin, apropiindu-se de șaizeci de ani. Uitându-te mai bine, ești frapat: are ceva în același timp viu și liniștitor care te face să te simți imediat în largul tău. Proiectul meu de a scrie povestea lui Jean-Claude îi inspira o încredere care m-a surprins și pe care nu eram sigur c-o merit.

Pe tot parcursul povestirii omorurilor, se gândise fără încetare la celălalt moment teribil care fusese pentru el seria reconstituirilor, în decembrie 1994. Se temuse atunci că Jean-Claude n-o să supraviețuiască. El însuși, la Préveessin, a refuzat la început să iasă din duba jandarmiei. Până la urmă, a intrat în casă, a urcat chiar și la etaj. La momentul intrării pe ușa camerei sale, credea că avea să se întâmple ceva supranatural: c-o să fie poate trăsnit pe loc. N-a putut să facă gesturile corespunzând declarațiilor sale. Un jandarm s-a întins pe pat, iar un altul, înarmat cu un sucitor, s-a făcut că-l lovește, în diverse

posturi. El trebuia să dea indicații, să corecteze, ca un regizor. Văzusem fotografiile de la aceste reconstituiri, era ceva sinistru și-n același timp semăna puțin cu o maimuțăreală de paie. A trebuit apoi să treacă în camera copiilor unde, pe ceea ce mai rămăsese din paturi, fusese ră așezate două mici manechine îmbrăcate în niște pijamale cumpărate anume pentru această împrejurare, și ale căror facturi figurau la dosar. Judecătorul a vrut ca el să ia carabina, însă n-a putut: a leșinat. Restul zilei, în timp ce un jandarm juca rolul lui, și l-a petrecut stând într-un fotoliu la parter. Etajul fusese devastat de incendiu, dar salonul era întocmai ca la întoarcerea sa de la Paris, duminică dimineata, cu tot cu desenele copiilor și coroanele de la plăcinta regilor. Judecătorul o ordonat punerea sub sigiliu a casetei din aparatul video și a celei din robotul telefonic, pe care l-a pus s-o asculte câteva zile mai târziu. Acesta a fost momentul când trăsnetul s-a abătut asupra lui. Primul mesaj data din vara precedentă. Era vocea lui Florence, toată veselă și drăgăstoasă, spunând: „Cucu, noi suntem, am ajuns bine, așteptăm să vii și tu, să fii atent pe drum, te iubim”. Și Antoine, după ea: „Te pup, tati, te iubesc, te iubesc, te iubesc, vino repede”. Judecătorul, ascultând și uitându-se la el ascultând, a început să plângă. Iar lui, din acel moment, mesajul acesta îi răsună neconținut în urechi. Își repeta fără încetare cuvintele acestea care îi sfâșiau inima și totodată îl consolau. Au ajuns cu bine. Mă așteaptă. Mă iubesc. Trebuie să fiu prudent pe drumul care mă duce la ei.

Cum Marie-France obținuse autorizația să-l vadă între audiențe, am întrebat-o dacă ea era la curent cu vestea de care-mi vorbise avocatul: în prima zi de pro-

ces, cică și-ar fi amintit printr-un soi de iluminare adevăratul motiv al eschivării sale inițiale.

„Ah, da! Abad n-a vrut ca el s-o spună fiindcă nu era la dosar și fiindcă, după părerea lui, i-ar fi încurcat pe jurați. Cred c-a greșit, era important ca jurații s-o știe. În dimineața examenului, Jean-Claude a găsit în poștă o scrisoare. Era de la o fată care era îndrăgostită de el și pe care o respinsese fiindcă o iubea pe Florence. Îi scria că atunci când el va deschide scrisoarea, ea va fi moartă. Se sinucisese. Din cauza aceasta, fiindcă se simțea atât de vinovat de moartea ei, nu s-a dus la examen. Așa a început totul.”

Eram consternat.

— Stați puțin. Dumneavoastră credeți în povestea asta?”

Marie-France m-a privit cu uimire.

— De ce-ar minți?

— Nu știu. În sfârșit, ba da, știu. Fiindcă minte. Țsta e felul lui de-a fi, nu poate să facă altfel și cred că o face mai mult ca să se amăgească pe sine însuși decât ca să-i înșele pe ceilalți. Dacă povestea asta e adevărată, trebuie să poată fi verificată. Poate nu să verificăm dacă o fată pe care-o cunoștea s-a sinucis pentru el, dar măcar dacă o fată pe care el o cunoștea s-a sinucis la vremea respectivă. Ar fi de-ajuns să-i dea numele.

— Nu vrea. Din respect pentru familia ei.

— Bineînțeles. Cum nu vrea să spună nici cine era cercetătorul de la care cumpăra capsule împotriva cancerului. Ei bine, spre deosebire de dumneavoastră, eu cred că Abad a avut și prea avut dreptate când i-a spus să țină povestea asta pentru el.

Incredulitatea mea o tulbura pe Marie-France. Era atât de incapabilă să mintă, încât ideea că povestea aceasta

de adormit copiii ar putea fi o minciună pur și simplu nici nu-i trecuse prin minte.

Abad, care o citase ca martor al apărării, conta pe ea pentru a îndrepta impresia pe care avea s-o lase martora precedentă, citată de acuzare: cu una ca ea, mi-a mărturisit el cu un oftat de deznădejde, ar fi dat mult ca să se afle oriunde altundeva când avea să-i vină rândul la bară.

Doamna Milo, o blondă micuță, nu chiar tinerică, dar cochetă, era învățătoarea a cărei legătură cu directorul stârnise scandalul de la școala din Saint-Vincent. A început prin a evoca „momentele grele” pe care amândoi le trăiseră, precum și sprijinul pe care li-l acordaseră soții Romand. La câteva luni după dramă, fostul director a primit de la închisoarea din Bourg-en-Bresse o scrisoare care era un strigăt de ajutor. El i-a arătat-o, ea a fost emoționată. Apoi se despărțiseră, el a plecat ca director de școală undeva în sudul Franței, iar ea a început să-i scrie deținutului. Fusesse învățătoarea lui Antoine, a cărui moarte i-a traumatizat îngrozitor pe elevii săi din grupa mare: aproape că nu mai vorbeau despre altceva; învățământul se transforma în terapie de grup. Într-o zi, ea le-a cerut copiilor să facă, toți împreună, un desen frumos „pentru a da curaj unei persoane aflate în dificultate” și, fără să le spună că persoana în dificultate era tatăl și asasinul lui Antoine, i l-a trimis acestuia din partea tuturor. El a răspuns cu entuziasm, ea le-a citit răspunsul în clasă.

Abad și-a vârât brusc capul în dosar, procurorul dădea și el din cap cu un aer gânditor. Doamna Milo, simțind jena, tăcu. A fost nevoie ca președinta s-o îndemne să continue:

— L-ați vizitat pe Jean-Claude Romand în închisoare și ați început cu el o relație amoroasă.

— E mult spus...

— Gardienii indică existența unor „îmbrățișări voluptuoase” la vorbitor.

— E mult spus...

— În corespondența care a fost confiscată figurează și acest poem pe care vi l-a adresat Jean-Claude Romand:

„Voiam să-ți scriu
un «nu știu ce»
calm, tihnit,
ceva invizibil,
un «nu știu ce»
plăcut
agreabil
un «nu știu ce»
care s-aducă liniște
care s-aducă farmec
un «nu știu ce»
care să dea încredere
chiar și în tăcere
atunci vin și-ți spun
un «te iubesc»”

În tăcerea consternată care a urmat acestei lecturi (rareori am trăit un moment mai *jenant* și astăzi încă resimt această jenă, intactă, când îmi transcriu notițele), martora a bălmăjit că pentru ea era un capitol din trecut, că în prezent avea pe altcineva și că nu-l mai vizita pe Jean-Claude. Crezuserăm că supliciul se terminase, dar, în afară de acest poem, el îi mai trimisese și o scrisoare conținând fragmente din *Cădere*, romanul lui Camus, care exprima pe deplin, spunea el, gândurile sale. Procurorul a început să citească: „Dacă aș fi putut să mă

sinucid și apoi să-i văd ce mutră fac, atunci, da, ar fi meritat. [...] Numai propria-ți moarte îi convinge pe oameni de temeinicia motivelor tale, de sinceritatea ta, de adâncimea suferinței tale. Atâta vreme cât trăiești, cazul tău e îndoielnic, n-ai dreptul decât la scepticismul lor. De aceea, dacă ar exista fie și numai o șansă de a te bucura de spectacol, ar merita să le dovedești ceea ce nu vor să creadă, uimindu-i. Dar așa, te omori și ce însemnătate mai poate avea dacă ei cred sau nu, de vreme ce tu nu mai ești de față spre a te desfăta cu mirarea sau cu căința lor, de altminteri atât de scurtă, spre a asista, așa cum își visează fiecare om, la propria-ți înmormântare...³⁵

Umpluse astfel opt foi bune copiind din acest stil care a făcut deliciul procurorului, încheindu-și aceste pagini alese prin ceea ce prezenta ca pe o profesiune de credință: „Mai cu seamă să nu vă credeți prietenii când vă vor cere să fiți sincer cu ei. [...] Dacă, așadar, vă aflați într-o atare situație, nu șovăiți nici o clipă: făgăduiți că veți spune numai adevărul și mințiți cât puteți mai bine”³⁶.

Acuzatul a încercat să se explice:

„Toate acestea evocă viața mea dinainte... Știu acum că lucrurile stau cu totul invers, că numai adevărul te eliberează...”

Efectul, după cum prevedea Abad, a fost teribil. Venind imediat după, Marie-France, n-avea, sărmana de ea, nici o șansă. A început cu povestirea emoționantă a primelor sale întrevederi cu prizonierul. „Când îi strângeam mâna, aveam impresia că strâng mâna unui mort, atât era de rece. Nu se gândea decât să moară, n-am mai văzut niciodată pe cineva atât de trist... De fiecare dată

³⁵ Albert Camus, *Căderea*, traducere de Irina Mavrodin, în *Străinul. Ciurma. Căderea. Exilul și împărăția*, RAO, București, 1993, p. 332 (N. t.).

³⁶ *Idem*, p. 336 (N. t.).

când plecam, nu credeam c-o să-l mai văd și la vizita următoare. Și-apoi, într-o bună zi, în mai 1993, mi-a spus: «Marie-France, mă condamn să trăiesc. Am hotărât să-mi asum suferința aceasta pentru familia lui Florence, pentru prietenii mei». Și începând de-aici, totul s-a schimbat...” Tot începând de-aici, mărturia a încetat să mai fie convingătoare. Fiecare se gândea la poezioară, la idila aberantă cu fosta învățătoare a lui Antoine, iar toate acestea făceau derizorii vorbele pioase despre „iertarea pe care n-o poate aștepta de la ceilalți fiindcă el însuși nu-și iartă”. Lucru de care nedându-și seama, Marie-France a sfârșit prin a-l prezenta pe Jean-Claude ca pe-un ins minunat în jurul cărui, în închisoare, ceilalți deținuți se adunau ca să se regăsească, să se umple din nou cu bucuria de-a trăi și optimism: o rază de soare. Procurorul îl asculta pe-acest martor al apărării cu un surâs de mortan care-și face digestia, Abad se făcuse literalmente nevăzut dedesubtul robei sale.

Era penultima seară a procesului, nu mai rămâneau decât rechizitoriul și pledoariile. Am luat cina cu un grup de ziariști printre care și o femeie numită Martine Servandoni, pe care mărturia lui Marie-France o adusese pe culmile furiei. Găsea că angelismul acesteia nu era doar ridicol, ci și iresponsabil, de-a dreptul criminal. Romand, dezvolta ea, era o jigodie și încă de cea mai rea speță: oarbă și sentimentală ca și poemul scris de el. Orice-ar fi, cum pedeapsa cu moartea nu mai există, avea să trăiască, să-și petreacă douăzeci sau treizeci de ani în închisoare și, din motivul acesta, nu puteai să nu te întrebi ce-avea să devină din punct de vedere psihic. Singurul lucru pozitiv care i s-ar putea întâmpla în această privință, era să conștientizeze într-adevăr ceea ce făcuse și, în loc să se

smiorcăie, să se prăbușească *într-adevăr* în depresia severă pe care o viață-ntreagă se aranjase s-o evite. Numai cu prețul acesta avea o șansă ca, într-o bună zi, să poată accede la ceva care să nu fie minciună, o fugă mai mult în afara realității. Iar cel mai rău lucru, în sens invers, care i se putea întâmpla era ca niște bigote adăpate cu agheasmă de-alde Marie-France să-i servească pe tavă un nou rol de jucat, acela al marelui păcătos care ispășește recitând rugăciuni și înșirând mătăanii. Pentru soiul acesta de cretini, Martine n-ar fi fost ostilă reinstaurării pedepsei capitale, și nu s-a jenat să-mi spună că-n ce mă privea mă băga în același sac. „Trebuie că-i încântat, nu-i așa, că faci o carte despre el? Asta a visat toată viața. În fond, bine-a făcut omorându-și familia, toate dorințele i s-au împlinit. Se vorbește despre el, îl dau la televizor, o să i se scrie biografia, iar dosarul pentru canonizare e pe drumul cel bun. Iată ce se cheamă o ieșire triumfală. Parcurs fără greșea-lă. Bravo, ce mai.”

„O să vi se vorbească despre compasiune. Pe-a mea, le-o rezerv victimelor”: așa a început rechizitoriul, care a durat patru ore. Acuzatul era înfățișat ca un pervers machiavelic, „intrat în duplicitate așa cum se intră în religie”, procurându-și prin impostura sa o juisare permanentă. În acest proces în care nici un dubiu nu plana asupra faptelor în ele însele, autenticitatea voinței sale de sinucidere s-a revelat principala miză a duelului între acuzare și apărare. După ce-a recitit, cu voce albă, insuportabila povestire a asasinării copiilor, procurorul a explodat teatral: „În fine! Îți vine să înnebunești! Care poate fi reacția unui tată, după așa ceva, dacă nu să întoarcă arma împotriva sa? Dar nu: el o pune la locul ei, iese să cumpere ziarele, vânzătoarea îl găsește calm și

galant și încă până azi el își mai aduce aminte că n-a cumpărat *L'Équipe*! Odată ce i-a omorât, la rându-le, și pe părinții săi, nu se grăbește nici acum să li se alăture pe lumea cealaltă, continuă să aștepte, să-și acorde răgazuri, contând poate pe unul dintre aceste incredibile miracole care până-n prezent l-au salvat întotdeauna! După ce se desparte de Corinne, se întoarce acasă și lasă să treacă vreo douăzeci de ore, în speranța că ce? Că ea va depune plângere? Că vor fi găsite corpurile de la Clairvaux? Că jandarmii vor veni să-l ia înainte de gestul fatal? Se hotărăște în cele din urmă să pună focul, însă la patru dimineța, exact ora la care trec gunoierii. Dă foc la pod, în așa fel ca flăcările să fie văzute repede și de departe. Așteaptă să ajungă pompierii ca să înghită un pumn de pastile expirate de zece ani. Și, la final, pentru cazul în care pompierii s-ar dovedi cam mocăiți, crezând că nu e nimeni în casă, își semnalează prezența deschizând o fereastră. Psihiatrii vorbesc despre o conduită «ordalică», ceea ce înseamnă că și-a încredințat soarta destinului. Foarte bine. Moartea n-a vrut să-l ia. La ieșirea din comă, pășește el din proprie inițiativă pe această dureroasă cale a ispășirii descrisă de sufletele pioase? Nicidecum. Neagă, inventează povestea cu misteriosul bărbat în negru care i-ar fi ucis pe-ai săi sub privirile sale!" Înfierbântat de demonstrație, sprijinindu-se pe faptul că lângă patul lui s-a găsit pe jos o antologie de enigme polițiste pe tema camerei închise, procurorul a mers până la a-și închipui un plan diabolic, urmat cu luciditate, nu doar pentru a supraviețui, ci, mai mult, pentru a fi declarat nevinovat. Lui Abad nu i-a fost greu să arate că planul cel diabolic ar fi fost nemaipomenit de anapoda. Din pledoaria sa, pe atât de vehementă pe cât de tăios fusese rechizitoriul, reieșea următorul argument:

Romand era acuzat de omor și abuz de încredere, n-aveau să-i reproșeze în plus și faptul că nu s-a sinucis. Juridic vorbind, era irefutabil. Era însă foarte limpede, omeneste vorbind, că tocmai acest lucru i se reproșa.

Ultimele cuvinte la un proces, până când Curtea să se retragă pentru deliberări, aparțin acuzatului. În mod evident, își pregătise textul și l-a spus fără greșală, cu o voce pe care emoția a fost de mai multe ori pe punctul de-a o face să-și piardă controlul:

„E adevărat că tăcerea este ceea ce se cuvine din partea mea. Înțeleg că vorbele mele și însuși faptul că am supraviețuit sporesc scandalul actelor mele. Am vrut să-mi asum și judecata, și pedeapsa și cred că este ultima ocazie pe care-o voi avea de-a le vorbi celor care suferă din cauza mea. Știu, cuvintele mele sunt derizorii, dar trebuie să le spun. Să le spun că suferința lor nu mă părăsește nici ziua, nici noaptea. Știu că ei refuză să mă ierte, însă în amintirea lui Florence vreau să le cer iertare. Iertat nu voi fi poate decât după moarte. Vreau să le spun mamei lui Florence, fraților săi, că tatăl lor a murit din cauza rănilor din cădere. Nu le cer să mă creadă, fiindcă nu am probe, dar o spun în fața lui Florence și în fața lui Dumnezeu fiindcă știu că o crimă nemărturisită nu va fi iertată. Le cer tuturor iertare.

Acum, ție, Flo a mea, ție, Caro a mea, ție, Titou al meu, ție, Tată, ție, Mamă, vouă aș vrea să vă vorbesc. Sunteți aici, în inima mea și prezența voastră invizibilă e ceea ce îmi dă puterea să vă vorbesc. Voi știți totul și dacă cineva mă poate ierta, voi sunteți aceia. Vă cer iertare. Iertare că v-am distrus viețile, iertare că nu am spus niciodată adevărul. Și totuși, Flo a mea, sunt sigur că inteligența ta, bunătatea ta, îndurarea ta ar fi putut să mă

ierte. Iertare că nu am suportat ideea de a vă face să suferiți. Știam că nu voi putea trăi fără voi, însă astăzi sunt încă în viață și vă promit c-o să încerc să trăiesc atât cât va fi voia Domnului, afară doar dacă cei care suferă din cauza mea îmi cer să mor pentru a le mai alina chinul. Știu că mă veți ajuta să găsesc calea adevărului, a vieții. A fost multă, multă iubire între noi. Vă voi iubi în continuare în adevăr. Iertare celor care vor putea ierta. Iertare și celor care nu vor putea ierta niciodată.

Mulțumesc, doamna președintă.”

După cinci ore de deliberări, Jean-Claude Romand a fost condamnat la reclusiune criminală pe viață, însoțită cu o pedeapsă de siguranță de douăzeci și doi de ani. Dacă totul se petrece cu bine, va ieși în 2015, la vârsta de șaizeci și unu de ani.

Paris, 21 noiembrie 1996

Dragă Jean-Claude Romand,

Sunt de-acum trei luni de când am început să scriu. Problema mea nu e, așa cum credeam la început, documentarea. Ci de a-mi găsi locul față cu povestea dumneavoastră. Apucându-mă de lucru, am crezut că puteam să dau la o parte problema punând cap la cap tot ce știam și străduindu-mă să rămân obiectiv. Însă obiectivitatea, într-o asemenea chestiune, e o amăgire. Îmi trebuia un punct de vedere. M-am dus să-l văd pe prietenul dumneavoastră Luc și i-am cerut să-mi povestească felul în care el și ai săi au trăit zilele care au urmat descoperirii dramei. Am încercat să scriu toate acestea, identificându-mă cu el cu atât mai puține scrupule cu cât mi-a spus că nu voia să apară în carte cu numele său adevărat, însă curând am socotit imposibil (tehnice și moral, deopotrivă) să rămân la acest punct de vedere. Iată de ce sugestia pe care mi-o faceți în ultima scrisoare, pe jumătate în glumă, de a adopta punctele de vedere a câinilor pe care i-ați avut, m-a amuzat și totodată convins că sunteți conștient de această dificultate. Dificultate care, firește, este cu mult mai mult a dumneavoastră decât a mea și care este miza

efortului psihic și spiritual la care v-ați angajat: această lipsă de acces la dumneavoastră înșivă, acest spațiu alb care a crescut fără încetare în locul celui care trebuie să spună „eu” în interiorul dumneavoastră. Evident, nu eu sunt acela care va spune „eu” pentru dumneavoastră, însă ce-mi rămâne atunci, în ceea ce vă privește, e să spun „eu” pentru mine însumi. Să spun, în propriul meu nume și fără să mă refugiez îndărătul unui martor mai mult sau mai puțin imaginar ori îndărătul unui *patchwork*³⁷ de informații voindu-se obiective, lucrurile pe care le înțeleg din povestea dumneavoastră și care au un ecou într-a mea. Or, nu pot. Frazele mi se refuză, „eul” sună fals. Am hotărât deci să las deoparte această lucrare, insuficient pregătită. Nu aș vrea însă ca acest abandon provizoriu să pună capăt corespondenței între noi. Ca să spun drept, mi se pare că mi-e mai ușor să vă scriu și probabil și să vă ascult o dată lăsat deoparte acest proiect în fiecare dintre noi avea un interes imediat: fără el, cuvântul ar trebui să fie mai liber...

³⁷ În limba engleză în original.

Villefranche-sur-Saône, 10/12/96

Dragă Emmanuel Carrère,

Înțeleg bine situația dumneavoastră. Apreciez curajul și sinceritatea atitudinii dumneavoastră care vă face să acceptați decepția unui eșec după o muncă susținută decât să vă mulțumiți cu o povestire jurnalistică ce nu ar corespunde obiectivului dumneavoastră.

Ceea ce-mi mai dă încă puțină forță astăzi este mai întâi faptul de a nu fi singur în această căutare a adevărului; pe de altă parte, mi se pare că încep să percep această voce interioară încărcată de sens care până-n prezent nu s-a putut manifesta decât prin intermediul unor simptome sau al unor treceri la act. Am intuiția că este esențial să aud în mine un glas care-și află confirmare în ascultarea altcuiva și în rezonanța pe care o are în el. Mi se pare, de asemenea, că această dificultate de a spune „eu” în propriul dumneavoastră nume în ceea ce mă privește este legată în parte de propria mea dificultate de a spune „eu” pentru mine însumi. Chiar dacă reușesc să depășesc această etapă, va fi prea târziu și e crud să te gândești că dacă aș fi avut acces la acest „eu” și, prin urmare, la „tu” și la „noi”, le-aș fi putut spune tot ce aveam

să le spun fără ca violența să facă imposibilă continuarea dialogului. Oricum ar fi, pierderea speranței ar fi o ultimă nelegiuire și, la fel ca dumneavoastră, cred că timpul va permite o transformare, că va aduce un sens. Scriind aceste cuvinte, mă gândesc la o frază a lui Claudel: „Timpul este sensul vieții”, așa cum vorbim despre sensul unui cuvânt, despre sensul unui fluviu... Descoperindu-i un sens acestei realități teribile, ea va deveni adevărul și poate că va fi cu totul altul decât cel care părea de la sine înțeles. Dacă va fi într-adevăr adevărul, va purta în el propriul remediu pentru cei care sunt implicați...

Așa cum i-o prezisesem — fără să fiu prea încrezător —, corespondența noastră a devenit mai ușoară o dată cartea abandonată. A început să-mi vorbească despre prezent, despre viața lui în închisoare. De la Bourgen-Bresse fusese transferat la penitenciarul din Villefranche-sur-Saône. Marie-France venea să-l vadă în fiecare săptămână, la fel ca și un alt asistent social pe nume Bernard. La început, se temea de violențele cărora asasinii de copii le sunt victimele rituale, însă foarte repede un tartor l-a recunoscut și l-a asigurat de protecția sa: într-o zi, pe vremea când erau amândoi în libertate, îl luase în mașină când făcea autostopul și-i dăduse o hîrtie de 200 de franci ca să aibă de-o masă bună. Această latură generoasă a șters oroarea crimelor sale și l-a făcut popular. Alain Carignon, vedeta de la Villefranche, l-a invitat să facă jogging împreună cu el. Când sosea vreun deținut dificil, era plasat în celulă cu el, contându-se pe influența sa pacificatoare. Se ocupa de bibliotecă, participa la atelierele de scriitură, de informatică și de benzi desenate. Preocupat să-și găsească un proiect de lucru în

care să se poată afunda pe termen lung, s-a apucat să studieze japoneza. Iar când i-am vorbit despre proiectul de mare amploare la care mă înhămam eu, o nouă traducere a Bibliei la care colaborează exegeți și scriitori, a fost imediat entuziasmat. Cum mie îmi revenise evanghelia după Marcu, o citea cu deosebită devoțiune, compara cele cinci traduceri pe care biblioteca i le punea la dispoziție, se amuza să mă informeze că unchiul mai mare al lui Florence nu era altcineva decât părintele Lagrange, coordonatorul *Bibliei de la Ierusalim*³⁸. S-a pus chiar problema să merg la Villefranche să animez un atelier pe această temă la capela închisorii, însă el a fost transferat înainte ca proiectul să se realizeze.

N-am fost să-l văd decât o dată. Vizita aceasta, de care mă temeam, s-a petrecut cu bine, aproape prea bine. Am fost ușurat și puțin șocat. Ce așteptam? Ca, după ce făcuse ceea ce făcuse și rămânând în viață, să umble cu cenușă-n cap, să se bată în piept și să se tăvălească pe jos o dată la cinci minute scoțând strigăte de agonie? Se îngrășase din nou după proces și, lăsând deoparte îmbrăcămintea prăpădită care e uniforma închisorilor, semăna cu ceea ce trebuie să fi fost afabilul doctor Romand. Vizibil mulțumit să mă vadă, m-a primit la vorbitor, scuizându-se pentru lipsa de confort. Surâdea cam prea mult, iar eu, la fel. N-au fost mari tăceri, nici efuziuni dostoevskiene. Am vorbit de una, de alta ca niște oameni care, fără să se cunoască prea bine, s-au întâlnit în vacanțe — în cazul nostru, fusese la curtea cu juri din Ain — și și-au descoperit centre de interes în comun. Nici un cuvânt despre trecut.

³⁸ Cea mai cunoscută dintre traduceri moderne ale Bibliei în franceză, realizată de membrii Școlii Biblice de la Ierusalim (N. t.).

În scrisoarea următoare, m-a întrebat cum se cheamă apa mea de toaletă.

„Vi se pare, probabil, ciudat, dar am impresia că o cunosc și poate că, identificând-o, aș regăsi amintirile de care se leagă. Știți, poate, că Florence era pasionată de universul parfumurilor: ținea mult la colecția ei de eșantioane, care se ridica la mai multe sute de flacoane adunate de când era adolescentă. Am avut ocazia să experimentez, pe parcursul reconstituirilor, raporturile foarte strânse care există între centrii nervoși olfactivi și cei ai memoriei la recunoașterea unui parfum familiar...”

Am fost mișcat de această cerere, având ceva simplu și amical, dar încă și mai mult de următorul lucru: de aproape trei ani de când corespondam, era pentru prima oară când, în loc de „ai mei”, de „cei care mă iubeau” sau de „ființe dragi”, scria prenumele soției sale.

Când, după doi ani, l-am anunțat că mă apucam din nou de lucru, n-a fost surprins. Mă aștepta — poate nu așa de devreme. Și avea încredere.

Și Marie-France a fost de părere că era o veste bună. Am sunat-o ca să recuperez dosarul. După lege, condamnatul rămâne proprietarul exemplarului original, însă fiindcă ocupă mult loc, fiindcă celulele sunt mici și camerele pentru bagaje de la intrarea în închisori supraaglomerate, i-l dăduse ei în grijă. M-a sfătuit, invitându-mă să vin să-l iau, să golesc complet portbagajul mașinii dacă voiam să-mi încapă toate cutiile. Am ghicit că nu era deloc supărată să-mi paseze această sinistră marfă cu belea și că, luând-o la Paris, mă angajam s-o păstrez până la ieșirea lui Jean-Claude.

Marie-France locuiește într-un sat la cincizeci de kilometri est de Lyon. Habar n-aveam de mediul social căruia îi aparținea și am fost surprins să descopăr o imensă și magnifică casă, în mijlocul unui parc coborând ușor în pantă spre râu. Un loc fermecător, amenajat boierește. Marie-France îmi spusese să vin în cursul săptămânii ca să putem fi liniștiți, dat fiind că ea și soțul ei au o droaie de copii și nepoți care vin la ei în week-end, rareori mai puțin de douăzeci. Raph, soțul, era înainte de pensie în-

dustriaș în domeniul textilelor. Marie-France se trage și ea dintr-o familie de fabricanți lionezi de mătase și, până să i se facă mari copii, ducea viața unei mame de familie burgheză, creștină ceva mai ferventă decât media. Pe la cincizeci de ani, povestește ea dacă e întrebată insistent, a auzit o chemare. Era așteptată în închisoare. În închisoare? I-a luat timp ca să înțeleagă și să accepte, nu e o femeie exaltată. Mai mult, nu devii așa, de la o zi la alta, asistent social benevol în închisori. Există o perioadă probatorie pe durata căreia te întâlnești cu familiile deținuților și le acorzi sprijinul tău înainte și după vizita la vorbitor. Am fost frapat, la Villefranche, de atmosfera care, o dată cu prezența acestor benevoli, se instalează în baraca ținând loc de sală de așteptare de la poarta închisorii. Grație lor, nu e prea sordid: se servește cafea, oamenii își vorbesc, cei care vin pentru prima dată învață regulile cu binișorul. După acest noviciat, Marie-France a trecut pragul și, de atunci, a asistat cu prietenia sa zeci de deținuți din regiunea lioneză. Jean-Claude, pe care-l cunoaște de aproape șase ani, este în mod evident unul dintre preferații ei. Nu ignoră nimic din angoasele și fragilitatea lui psihică (n-ar trebui mare lucru, socotește ea, ca să se prăbușească din nou și să se omoare), însă admiră la el, ca pe-un dar al Domnului, capacitatea sa de a lua, în ciuda a orice, „viața cu părțile ei bune. Și-apoi, înțelegi (Marie-France trece repede la tutuială), e ușor să-l ajuți. Face bine, să mai fie și cineva pe care-i ușor să-l ajuți. De-seori, când ne-ntâlnim, îmi repetă o frază pe care i-am spus-o eu ultima oară și mă asigură că l-a susținut toată săptămâna. Așa îmi recapăt puterile”.

Această bunăvoință, care face din el un client gratifiant pentru asistentul social benevol, i-a adus lui Jean-Claude încă un înger păzitor, acest Bernard de ca-

re-mi vorbise în scrisori. Marie-France l-a invitat la masă cu soția. Cu o zi înainte, Bernard făcuse drumul dus-întors Lyon-Paris ca să meargă să-l vadă la Fresnes unde tocmai fusese transferat. Smuls fără menajamente dintr-un mediu devenit familiar, se trezea acum într-un loc necunoscut, înconjurat de necunoscuți, tratat ca un colet într-o gară de triaj, iar lui Bernard, la cei șaptezeci și cinci de ani ai săi, i s-a părut foarte firesc să ia de îndată trenul pentru ca, măcar o jumătate de oră, Jean-Claude să vadă chipul unui prieten. Mie, care nu mersesem decât o dată la Villefranche, mi-era puțin rușine, cu atât mai mult că Bernard trebuise să facă un violent efort împotriva lui însuși ca să intre pe poarta de la Fresnes, care îi trezește amintiri din cele mai rele. Condamnat la moarte ca rezistent, a fost întemnițat acolo de Gestapo și a trăit două luni așteptându-și execuția. Singura sa lectură era un exemplar din scrierile sfintei Thérèse de Lisieux, grație căreia s-a convertit și a încetat să se mai teamă de moarte. În cele din urmă, a fost deportat. Înainte de-a ajunge la Buchenwald, a petrecut patru zile într-un vagon închis, fără să mănânce sau să bea decât urină, înghesuit printre niște muribunzi care, la capătul călătoriei, deveniseră în majoritatea lor niște cadavre. Nu pretind că o asemenea experiență constituie după aceea în mod obligatoriu un brevet de luciditate infailibilă, dar relatez acest fapt pentru a arăta că Bernard nu e vreun habotnic cu vâl pe ochi, ignorant într-ale vieții și ale răului. Or, acest bătrân *gaulliste*, mai degrabă de dreapta, mai degrabă tradiționalist, vorbește despre escrocul și asasinul Jean-Claude Romand ca despre un băiat extrem de atașant, pe care se bucură mereu să-l vadă și simți într-adevăr că nu e vorba despre vreo caritate mai mult sau mai puțin voluntaristă, ci despre o reală prietenie.

După masă, am ieșit pe terasă, de unde se văd râul și câmpia Ain care, pentru o câmpie, mi s-a părut deosebit de vălurită. Era vara indiană: copacii erau galben-roșiațici, cerul foarte albastru, sturzi care cântau. Am stat la soare și la cafea mâncând ciocolată elvețiană. Raph, care seamănă puțin cu Philippe Noiret, își asculta cu bunăvoință soția și pe prietenul ei vorbind despre protejatul lor. Cu vremea, era ca și cum îl cunoștea. Îi era simpatic. „Ei, de-acum, mi-a spus el, faceți și dumneavoastră parte din club?” N-am știut ce să-i răspund. Nu voiam să le înșel încrederea acestor oameni făcându-i să creadă că eram, ca ei, un partizan necondiționat al lui Jean-Claude. Pentru mine, nu era Jean-Claude. În scrisorile mele, îl numisem la început „domnule”, apoi „dragă domnule”, apoi „dragă Jean-Claude Romand”, dar „dragă Jean-Claude” nu s-ar fi putut. Auzindu-i pe Marie-France și Bernard discutând cu însuflețire despre garderoba lui pentru iarnă („are deja puloverul albastru care ține cald, dar ar fi bine să-l aibă și pe ăla gri de lână polară, poate că Emmanuel ar putea să i-l ducă...”), găseam această afecțiune atât de simplă, atât de naturală, totodată admirabilă și aproape monstruoasă. Nu numai că, eu unul, nu eram în stare de-așa ceva, însă nici nu doream să fiu. Nu doream s-apuc pe calea care-ți permite să înghiți fără crâcnire o fabulație atât de manifestă ca povestea cu amoreza sinucisă în ajunul examenului ori să crezi ca Bernard că, în fond, destinul acesta tragic era providențial: „Când te gândești că a fost nevoie de toate aceste minciuni, de-atâta hazard și de drama asta îngrozitoare pentru ca el să poată face astăzi tot binele din jurul său... E un lucru în care eu am crezut dintotdeauna, vedeți dumneavoastră, și pe care-l văd săvârșindu-se în viața lui Jean-Claude: toate se petrec până ajung așa cum tre-

buie și sfârșesc prin a-și afla rostul pentru cel care crede în Dumnezeu”.

Îmi pierdea orice piuit. Însă tot așa trebuie că li se întâmpla și celor care care-o ascultau pe micuța Thérèse Martin, care nu era încă Thérèse de Lisieux, vorbind cu încântare despre marele criminal Panzini, și-mi dădeam bine seama că poziția lui Bernard, scandaloasă în ochii mei, era pur și simplu cea a unui creștin consecvent. Ajunsesem să mi-i închipui, aplecați asupra ciornelor mele, într-o parte pe Marie-France și pe Bernard care mai mult se bucură, și cerul fie alături de ei, pentru un păcătos care se căiește decât pentru nouăzeci și nouă de drepti care n-au nevoie de căință, și-n cealaltă parte pe Martine Servandoni repetând că cel mai rău lucru care i s-ar putea întâmpla lui Romand ar fi să cadă pe mâna unor oameni de-acest soi: s-ar lăsa adormit cu discursurile lor angelice despre îndurarea nesfârșită a Domnului, despre minunile pe care El le săvârșea în sufletul lui, și ar pierde orice șansă de a mai restabili vreodată contactul cu realitatea. Puteai, evident, să susții că, într-un caz ca al lui, era mai bine așa, însă Martine era de părere că în orice caz, fără excepție, e de preferat o luciditate dureroasă decât o iluzie liniștitoare și, în privința aceasta, nu sunt eu acela care o s-o contrazică.

Bernard și soția sa fac parte dintr-o mișcare catolică numită Intercesorii, care își trec unii altora ștafeta pentru a asigura un lanț de neîntreruptă rugăciune. În fiecare clipă, în Franța și cred că și-n lume, există cel puțin un intercesor care se roagă. Fiecare se angajează pentru o dată și o oră, iar Jean-Claude Romand, recrutat de prietenul său, a dat dovadă de mult zel alegând tranșe orare puțin solicitate, de exemplu de la două la patru dimi-

neața. Bernard i-a cerut o mărturie pe tema aceasta și a publicat-o în mod anonim în buletinul grupului:

„În închisoare de mai mulți ani și condamnat la perpetuitate în urma unei teribile tragedii familiale, situația mea nu mă îndeamnă în mod firesc spre mărturie, dar fiindcă este vorba despre mărturia unui intercesor printre cele alte două mii despre Grația și Iubirea lui Dumnezeu, voi încerca să-I mulțumesc.

Încercarea încarcerării, dar mai ales cea a doliului și a pierderii speranței ar fi trebuit să mă îndepărteze definitiv de Dumnezeu. Întâlnirile cu un duhovnic, cu o vizitatoare și un vizitator benevoli, care sunt în stare s-asculte în chip minunat, să vorbească simplu fără să judece, m-au scos din exilul pe care-l reprezintă o suferință indicibilă, tăind orice legături cu Dumnezeu și cu restul omenirii. Astăzi, știu că aceste providențiale mâini întinse au fost pentru mine primele manifestări ale grației divine.

Evenimente de natură mistică, cu greu comunicabile, m-au zguduit în mod profund și au fost fondatoare pentru credința mea reînnoită. Printre cele mai marcante: în cursul unei nopți de insomnie și angoasă când mă simțeam mai vinovat ca niciodată că trăiesc, această irupție nesperată a Domnului contemplând în tenebre Chipul Sfânt pictat de Rouault³⁹. După deznădejdea cea mai îngrozitoare, lacrimile mele nu mai erau de tristețe, ci efectul unui foc interior și al Păcii profunde pe care o dă certitudinea de a fi iubit.

Rugăciunea are un loc esențial în viața mea. E mai greu decât s-ar putea crede să stai în tăcere și în rugăciu-

³⁹ *La Sainte Face*, pictură de Georges Rouault (1871-1958) (N. t.).

ne într-o celulă; căci nu timpul e ceea ce lipsește, marele obstacol vine de la zgomotul radiourilor, televizoarelor, de la urletele la fereastră până târziu în noapte. Adesea, să reciți un anumit timp rugăciuni, mecanic, fără a fi atent la sensul cuvintelor, îți permite să neutralizezi zgomotul înconjurător și gândurile parazite înainte de a-ți găsi pacea propice unei rugăciuni personale.

Când eram liber, auzisem fără să vreau, fără să mă simt avut în vedere, această frază din Evanghelia: «Eram în închisoare și ați venit la mine» (Mat, 25, 36)⁴⁰. Am avut șansa de a cunoaște grupul Intercesorilor mulțumită unuia dintre acești vizitatori benevoli, devenit un prieten drag. Aceste două ceasuri de rugăciune pe lună, la o oră foarte târzie când diferența dintre lumea exterioară și cea interioară se șterge, sunt niște clipe binecuvântate. Lupta împotriva somnului care le precede e mereu răsplătită. E o bucurie să poți fi o verigă a acestui lanț continuu de rugăciune care rupe izolarea și sentimentul de inutilitate. Și e și ceva liniștitor pentru mine să simt de pe fundul hăului care e închisoarea că mai rămân aceste corzi invizibile care sunt rugăciunile și care nu te lasă să te prăbușești. Mă gândesc adesea la această imagine a corzii căreia nu trebuie să-i dai drumul ca să rămâi cu orice preț credincios întâlnirii cu aceste ceasuri de intercesiune.

Descoperind că Grația nu stă în îndeplinirea dorințelor mele, fie ele generoase și altruiste, ci în forța de a ac-

⁴⁰ „Gol am fost și M-ați îmbrăcat; bolnav am fost și M-ați cercetat; în temniță am fost și ați venit la Mine” — Matei, 25, 36, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Societatea Biblică Interconfesională din România, 1992 (reproduce textul ediției din 1982) (N. I.).

cepta totul cu bucurie, din adâncul celulei mele *De Profundis* devine *Magnificat*, și totul e Lumină.”

În timp ce conduceam spre Paris unde urma să mă apuc de lucru, nu mai vedeam vreun mister în lunga sa impostură, ci doar un biet amestec de orbire, suferință și lașitate. Ceea ce se petrecea în mintea lui de-a lungul acestor nesfârșite ore goale petrecute în parcurile autostrăzilor sau ale autoservirilor, iată un lucru pe care-l știam, era ceva ce cunoscusem în felul meu și nu mai era problema mea. Însă ce se petrece în inima lui acum, la orele nocturne când stă de veghe ca să înalțe rugăciuni?

Am descărcat portbagajul și, punând bine pentru următorii șaptesprezece ani cutiile cu dosarul într-un dulap din atelier, am înțeles că nu le voi mai deschide. Mărturia scrisă la instigarea lui Bernard rămânea deschisă, în schimb, pe masă. În limba sa de lemn catolică, această mărturie era ceva ce mi se părea realmente misterios. În sensul matematic: *indecidabil*.

Sunt sigur că el nu joacă o comedie pentru ceilalți, însă oare minciinosul care se află în el nu-i joacă lui o comedie? Când Christos vine în inima lui, când certitudinea de a fi iubit în ciuda a tot face să-i curgă pe obraji lacrimi de bucurie, oare nu tot Adversarul e cel care-l amăgește?

M-am gândit că a scrie această poveste nu putea fi decât o crimă sau o rugăciune.

Paris, ianuarie 1999

EDITURA TREI

Cartea care te ajută

Tel./Fax: 224 55 26, 224 47 71
email: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

Editura Trei vă oferă următoarele titluri, încă disponibile la momentul tipăririi acestei cărți. Dacă doriți să comandați una sau mai multe dintre cărțile Editurii TREI, marcați în lista de mai jos acele cărți pe care doriți să vi le trimitem prin poștă, cu plata la primire (ramburs, la oficiul poștal de care aparțineți).

Pentru prețurile actualizate la zi, precum și oferte speciale de ultimă oră cu reduceri sau gratuități, vă rugăm să vizitați pagina noastră de internet **www.edituratrei.ro** sau să ne contactați prin telefon, e-mail sau fax.

Începând cu 1 ianuarie 2004, la prețurile afișate se adaugă 9% TVA. Editura își rezervă dreptul de a modifica prețul cărților în funcție de rata inflației.

Cheltuielile de expediere prin poștă sunt suportate de editură.

Cărțile comandate și neprimite considerați-le epuizate între timp.

Biblioteca de psihanaliză

☐ <i>Opere complete. I Arhetipurile și inconștientul colectiv, C.G. Jung.....</i>	320 000
☐ <i>Opere. vol. I Eseuri de psihanaliză aplicată, S. Freud</i>	149 000
☐ <i>Opere. vol. II Nevroza la copil, S. Freud.....</i>	149 000
☐ <i>Opere. vol. III Psihologia inconștientului, S. Freud.....</i>	149 000
☐ <i>Opere. vol. IV Studii despre societate și religie, S. Freud.....</i>	249 000
☐ <i>Opere. vol. V Inhibiție, simptom, angoasă, S. Freud.....</i>	149 000
☐ <i>Opere. vol. VI Studii despre sexualitate, S. Freud.....</i>	149 000
☐ <i>Opere. vol. VII Nevroză, psihoză, perversiune, S. Freud.....</i>	149 000
☐ <i>Opere. vol. VIII. Comicul și umorul, S. Freud.....</i>	149 000
☐ <i>Opere. vol. IX. Interpretarea viselor, S. Freud</i>	299 000
☐ <i>De la pediatrie la psihanaliză. Opere 1, D.W. Winnicott</i>	299 000
☐ <i>Convorbiri psihanalitice cu părinții. Opere 2, D.W. Winnicott.....</i>	119 000
☐ <i>Introducere în psihanaliza freudiană și post-freudiană,
Vasile Dem. Zamfirescu.....</i>	149 000
☐ <i>De vorbă cu părinții. Opere 2, D.W. Winnicott</i>	119 000
☐ <i>Întrebări despre ziua de mâine, Jacques Derrida,
Élisabeth Roudinesco.....</i>	149 000

La 9 ianuarie 1993, Jean-Claude Romand și-a omorât soția, cei doi copii, părinții și-apoi a încercat, în van, să se sinucidă. Ancheta a scos la iveală faptul că nu era medic așa cum pretindea și că, lucru încă și mai greu de crezut, nu era nimic altceva. Mințea de mai bine de optsprezece ani, iar această minciună nu acoperea nimic. Pe cale de-a fi descoperit, a preferat să-i suprime pe aceia a căror privire n-o putea suporta. A fost condamnat la închisoare pe viață.

L-am contactat, am asistat la procesul său. Am încercat să povestesc neabătut, zi după zi, această viață de singurătate, de impostură și absență. Să-mi imaginez ce-i trecea prin minte de-a lungul orelor goale, fără de planuri sau martori, pe care toată lumea presupunea că și le petrecea la serviciu și pe care, de fapt, le pierdea prin refugii pe autostradă sau în pădurile din Jura. Să înțeleg, în sfârșit, ce anume dintr-o experiență umană extremă m-a tulburat într-atât de profund și tulbură, cred, pe oricare dintre noi.

Emmanuel Carrère

Acest roman a fost ecranizat de Nicole Garcia sub titlul *L'Adversaire* avându-l în rolul principal pe Daniel Auteuil. Filmul s-a bucurat de un mare succes, și a putut fi vizionat în România, începând cu toamna anului 2003.

www.edituratrei.ro

ISBN 973-8291-82-8

156.677